

HAZRETİ
HATİCE
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Ali AKSU
EDİTÖR

Hazreti Hatice Sempozyumu Bildirileri

Editör
Ali AKSU

ISBN
978-605-5487-80-5

Kapak ve İç Düzen
Şimendifer
0346 221 11 45

Baskı
Dumat Ofset
0312 278 82 00

*

Sivas - 2015

İÇİNDEKİLER

İslam'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış Prof. Dr. Rıza Savaş	9
Vefa, Sadakat ve Fedakârlık Örneği Hz. Hatice Prof. Dr. Ali Aksu	17
Bir Eş Olarak Hz. Hatice Prof. Dr. Ünal Kılıç	39
Bir Anne Olarak Hz. Hatice Doç. Dr. Ahmet Güzel	73
Türk-İslam Edebiyatında Hz. Hatice Prof. Dr. Alim Yıldız	89
Tasavvuf Kültüründe Hz. Hatice Prof. Dr. Kadir Özköse	107
Batı Literatüründe Hz. Hatice Arş. Gör. Sena Kaplan	121
Türkiye'de Hz. Hatice Çalışmaları Arş. Gör. Fatih Ramazan Süer	137

TAKDİM

Anadolu'nun en kadim şehirlerinden birisi olan Sivas, yüzyılların birikimiyle oluşan tarihî ve kültürel zenginliğe sahiptir. Selçukludan Osmanlıya ve Cumhuriyet'e uzanan medeniyet yolculuğunda, Sivas hem ülkemizin en önemli şehirlerinden birisi hem de bu topraklarda yaşayan insanlarımızın müreffeh ve huzurlu bir hayat sürdüğü mekânı olmuştur hep.

İnanıyoruz ki; çağdaş kent yönetimlerinin fonksiyonel amaçları arasında şehirleri fiziksel çehreleri ve altyapılarıyla yaşanabilir mekânlar yapmaya uğraşmaları kadar, üzerinde yaşayan insanları, kültürel damarlarından besleyecek kanalları destekleyerek, çağın gelişen imkânlarıyla buluşturan ortam ve imkânı sağlamaya yönelik görevleri de bulunmaktadır.

Bu çerçevedeki belediyeçilik anlayışımız içerisinde, tarihten gelen kültürel mirasımızı yeni kuşaklarla buluşturmak ve özellikle bugünün ve geleceğin daha yaşanılabilir bir şehrine hizmet etmek gayesindeyiz. Güzel şehrimizin tarihî dokusunu korumaya ve ön plana çıkarmaya yönelik projelerimizle birlikte, insanımızın yaşadığı coğrafya ile barışık olması için nezih ve estetik iskân mekânları ve sosyal donatılar, ulaşım imkânları ve yeşil alanlar oluşturmanın gayreti içerisindeyiz. Bunlara yönelik geniş kapsamlı projelerimizi uygulamaya koymaktayız.

Yine bu şehrin insanların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla konserler, şiir dinletileri düzenlemekte, panel ve sempozyumlar yapmaktayız. Ayrıca bu şehrin geçmişteki değerli ve yol gösterici şahsiyetlerinin eserlerini günümüze aktarmanın çabası içerisindeyiz.

İşte bu kitapla, kültürel çalışmalarımızdan bir örneği daha sizlere sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

İnsanımızın kültürel kimliğinin oluşumunda inançlarımızın etkisi ve yönlendirmesi muhakkak ki önemlidir. Günümüz dünyasında özellikle kadın erkek eşitliği ve kadına şiddetin önlenmesi gibi konuların yoğun bir şekilde gündemde olduğu düşünülürse, Hz. Hatice gibi bir şahsiyetin hayatı, günümüz kadın ve erkeğine ne denli örnek teşkil edeceği

ortadadır. Hz. Hatice, bir iş kadını olarak, peygambere inanan ilk insan olması ve eşine olan saygı, güven ve dayanışmayla ve bir anne olarak yaşantısı örnek bir tablodur. Bu nedenle yeni kuşakların özellikle genç kız ve delikanlılarımızın hayata bakışlarında örnek alacakları bir Őahsiyettir.

Bu vesile ile Sivas Belediye'mizin bir kültür hizmeti olarak kitaplarının yayınlanmasına öncülük eden Yayın Kurulu'nun değerli yelerine, "Hz. Hatice Sempozyumu"na katılan ve tebliğ sunan saygıdeğer hocalarımıza, sempozyumun hazırlanmasında emegi geçenlere ve sempozyum bildirilerini kitap haline getiren Prof. Dr. Ali Aksu' ya teşekkür ediyorum. Güzel Őehrimiz için daha nice eserler yayımlamak dileğiyle...

Sami AYDIN

Sivas Belediye Başkanı

ÖN SÖZ

Tarih boyunca ve daima Müslümanların Hz. Peygamber'e ve ailesine gösterdikleri teveccüh hiç eksilmemiş, aksine giderek artmıştır. Hz. Peygamber'e ve onun sünnetine uymak, ancak onu sevmek ve onu örnek almakla gerçekleşir. Onu sevmek ise, onun sevdiklerini de sevmeyi beraberinde getirir. Hz. Peygamber'in eşleri, müminlerin anneleridir. Dolayısıyla Allah Resulü'nün eşlerini, çocuklarını ve torunlarını sevmek, gerçek anlamda Hz. Peygamber'i sevmektir. Çünkü Resulullah onları üzenlerin kendisini üzmüş olacaklarını, onlara dost olanların kendisinin de dostu olacaklarını açıkça belirtmiştir.

Hz. Peygamber'in ilk eşi, kendisine ilk inanan ve her an yanında olan ona maddi ve manevi destek veren, çocuklarının annesi Hz. Hatice'yi sevmek, Allah Resulünü sevmek demektir. Sevmek, hatırlamak demektir, yâd etmek demektir. İşte biz de bu samimi duygularla Hz. Hatice Validemizi yâd edelim, günümüz Müslüman kadınlarımızın örnek almaları için onun hayatını kaynakların bize bildirdikleri kadarıyla ortaya koyalım istedik. Bizler sadece sempozyumun ilmî boyutunu gerçekleştirdik. Sempozyumun başından sonuna kadar hazırlanmasında emeği geçen başta Sivas Belediye Başkanımız Sayın Sami Aydın Beyefendi'ye, sempozyuma tebliğleriyle ve oturum başkanlıklarıyla katılarak bizlere büyük destek veren hocalarıma, emeği geçen herkese, Fidan Yazıcıoğlu Kültür Merkezi'ni hıncahınç dolduran Hz. Hatice sevdalarına teşekkür ediyorum.

Selam, saygı ve muhabbetlerimle,

Ali Aksu

İSLAM'IN KADINA KAZANDIRDIKLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Rıza SAVAŞ*

Allah insanı mükerrer kılmıştır. İnsan, bu değerini kendi yapıp ettikleriyle koruyup geliştirebilir ve böylece üstün dereceler elde edebilir.

Kur'an-ı Kerim, daha dünyaya gözlerini açar açmaz kız çocuklarını horlayan erkekleri sert bir dille kınamıştır.¹ Çünkü kız çocuğunu da Allah yaratmıştır, erkek çocuk gibi o da onun bağışı olarak benimsenmelidir.² Çocuğunun kız olmasına sevinmeyenler veya buna üzülenler açık ifadelerle yerilmiştir.

Öte yandan kız çocuklarını diri diri toprağa gömenlerin bu cinayeti, şiddetli bir tarzda yerilmiş ve bu işi yapanlar sorumlu sayılmıştır.³

Cahiliye dönemindeki kadınlarla ilgili olumsuzlukların, Hz. Peygamber devrinde kaldırılmaya çalışıldığını ve çağı ile geçmişi dikkate alındığında, kadınlar lehine son derece önemli değişme ve gelişmelerin kaydedildiğini söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkeği ayrı birer kişi olarak kabul ederek her birini kendi yaptıklarından sorumlu sayar. Bu bakış açısı, kadına bir kişilik ve kimlik kazandırmayı hedeflemektedir. Âdem ve eşi, aynı asıldan gelmiş ve aynı insani özelliklere sahip olan iki ayrı varlık olarak Cennet'te oturmaya layık görülmüşlerdir.⁴

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Nahl, 16/58, 59;

وإذا بشر أحدهم بالأنثى ظلَّ وجهه مسوداً وهو كظيم* يتوارى من القوم من سوء ما بُشِّرَ به أيمسكه على هون أم يدسه في التراب إلا
ساء ما يحكمون}

² Kıyame, 75/39; Leyl, 92/3; Şura, 42/49, 50.

³ Tekvir, 81/8-9.

⁴ Araf, 7/19.

Toplumsal problemlerin temelinde yanlış inançlar ve yanlış ön kabuller olduğu var sayılarak evvela bu teorik yanlışlar ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve Allah inancı, evrenin oluşumu ve bu meyanda insanın yaratılışı gibi temel konulara doğru açıklamalar getirilmiştir diyebiliriz. İnsanın yaratılışı ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlere göre o, dünya gezegeninin toprağından yaratılmış⁵ bir varlıktır.

Erkeği ve dişiği yaratan Allah'tır.⁶ Allah dilediği anne ve babaya erkek, yine dilediğine de kız çocuk verir.⁷ İnsan denince kadın da buna dâhil olduğuna göre, kadının da topraktan, yani erkekle aynı asıldan yaratıldığı ifade edilmiştir. Bu husus daha açık bir şekilde şöyle belirtilmiştir: *"Size kendi cinsinizden eşler yaratması, Allah'ın ayetlerindedir..."*⁸ Buna göre Kur'an-ı Kerim'de "Nefs-i Vahide (Tek Nefis)" ile ilgili ayetleri⁹, kadının, erkeğin bir parçasından yaratıldığı şeklindeki yorum yerine, *"kadının ve erkeğin bir cinsten yaratıldığı"* şeklindeki anlayış daha doğru kabul ettiğimi ifade etmeliyim. *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve onun cinsinden de eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının..."*¹⁰ ve *"Ey İnsanlar sizi bir erkek ve bir kadından yarattık"*¹¹ ayetleri de bu görüşü desteklemektedir.

Bu yaklaşımıyla Kur'an-ı Kerim, Kadını, erkeğin aşağısında gören anlayışı benimsemediğini ve kadının yerinin erkeğin yanı olduğunu ortaya koyar. Dikkatli bir okuma yapıldığında kadınla ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerinin tamamında bu anlayışın benimsendiği görülecektir. Mesela Cahiliye Arabı'nın, kadınların hayvanlardan yararlanmasını kısıtlamaları konusundaki yaklaşımları kınanmıştır.¹²

⁵ Rum, 30/20; Fatır, 35/11; Gafir, 40/67; el-Hac, 22/5; İnsanın çamurdan yaratıldığı, es-Secde, 32/7; En'am, 6/2; Sad, 38/71 ayetlerinde zikredilir. İnsanın pişmiş çamura benzeyen balçıktan yaratılması konusunda bakınız: Rahman, 55/14; Hicr, 15/26-28.

⁶ En-Necm, 53/45, 46; el-Leyl, 92/3; Fatır, 35/11.

⁷ Eş-Şura, 42/49, 50.

⁸ Nahl, 16/72; Rum 30/21; Şura, 42/11. "Nefs" kelimesinin cins anlamına geldiği ayetler: Ali-İmran, 3/164; Tevbe, 9/128.

⁹ Nisa, 4/1; Araf, 7/189; En'am, 6/98; Zümer, 3/96.

¹⁰ Nisa, 4/1.

يا ايها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء واتقوا الله...

¹¹ Hüçurat, 49/13.

¹² En'am, 6/139.

Allah'ın emirlerine uygun olarak yaşayan kadın da erkek de değer kazanır. Eğer bir kadının yaşayışı, erkekte daha iyi ise elbette ondan daha üstün kabul edilecektir. Hem dünyada hem de ahirette yüksek derecelerde etmenin, çalışmaya bağlı olduğu ve bunun, kadın veya erkek olmakla ilişkisi olmadığı açık bir dille Kur'an-ı Kerim'de ifadesini bulmaktadır.¹³

Erkeğin kadına göre üstün tarafları olduğu gibi kadının da erkeğe göre üstün tarafları bulunmaktadır.¹⁴ Üstün özelliklere sahip olan bazı insanların bu özellikleri, onların başkalarına zulüm yapmalarını, böbürlenmelerini ve kendilerini üstün görmelerinin gerektirmez. Zira insana bu özellikleri veren yaratıcısıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre Allah insana verdiği bu imkânların nasıl kullanıldığını ondan soracaktır. Çünkü insan sorumlu bir varlıktır.

İslam, insanın hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmasının yolunu gösterir ve bunu sağlayacak bir yaşam sürmesini ondan ister. *"Erkek veya kadın, kim mümin olarak güzel bir iş yaparsa, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız..."*¹⁵

Kur'an-ı Kerim'e göre, kadın ve erkek birbirilerini tamamlayan varlıklar olarak yaratılmıştır. *"... Onlar sizin elbisenizdir. Siz de onların elbisesisiniz..."*¹⁶ Ayetinden bunu anlıyoruz. Müslüman erkek ve kadın evlenip aile kurarak karşı cinse olan ihtiyacını meşru yoldan karşılar. Kişinin kendi cinsinden biriyle hayatını paylaşması, insanın huzura (sükûn) kavuşmasını ve dostlukların artmasını sağlar. Elbise ile vücudun bütünleşmesi gibi, kadın, erkeği, erkek de kadını tamamlayan bir bütünü oluştururlar.¹⁷

Kadın hür iradesiyle eşini seçme hakkına sahiptir. Cahiliye devrinde Arap toplumunda kadının bu hakkının çiğnendiğine dair örnekler

¹³ Mu'min, 40/40; Zuhuruf, 43/70; Nahl, 16/97; Taberî, *Tefsîr*, XIV, 170, 171.

¹⁴ Daha geniş bilgi için bakınız: Süleyman Ateş, *Tefsîr*, II, 274-276.

¹⁵ Nahl, 16/97.

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

¹⁶ Bakara, 2/187.

¹⁷ Rûm, 30/21, es-Secde, 41/11; Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi, **el-Vucûh ve'n-Nezâir**, Bayezit Umûmî Kütüphanesi, Tasnif No: 29.7.2.: 927 (eski kayıt: 561), vr. 18^b; Yahya b. Sellâm, **et-Tesârif**, Tunus 1990, s.119.

vardır. Kadın evlenirken olduğu gibi boşanırken de zarar görmemelidir. Kur'an-ı Kerim, eşinden ayrıldığı sırada, kocanın ona zarar vererek ve ona haksızlık ederek, onu alıkoymasını yasaklamıştır.¹⁸ Toplum kadın ve erkekten oluşur. Her iki cinste aynı derecede önemlidir.¹⁹

Kur'an-ı Kerim, toplumdaki cariyeliği ve köleliği eritmeyi hedeflemiştir. Nitekim bunu sağlamak için hürlerin onlarla evlenmesi teşvik edilmiştir. Bu cümleden olarak cariyenin hor görülmemesi, onların iffetli olmaları, zina etmemeleri ve gizli dost edinmemeleri için aile yuvası kurmaları uygun görülmüştür.²⁰

Dönemin önemli probleminden biri olan yetim kızlar ve cariyeler konusunda Kur'an-ı Kerim, adil davranılmasını ısrarla istemektedir.²¹ Toplumun bu zayıf kesiminin haklarına Cahiliye devri toplumunda yeterli ilgi gösterilmediği ve onların ciddi haksızlıklara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Esasen Kur'an-ı Kerim' köle statüsünde olan kimselerin hürriyete kavuşturulması için gerekli düzenlemeleri getirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ebeveyne iyilik etmek, Allah Teala'ya kulluktan hemen sonra zikredilmiştir.²² Ölmek üzere olan kişi, vasiyetinde ilk sırayı eğer hayatta ise ebeveynine verecektir.²³ Yine kişinin iyilik yapacağı kimselerin başında onlar gelir.²⁴ Dua eden kimse de kendisinden sonra ilk sırayı ebeveynine verir.²⁵

Yaşlanan anne ve babaya iyi davranılması, onların incitilmemesi, onların azarlanmaması ve onlarla konuşulurken ölçülü olunması istenmiştir. Ayrıca onlara şefkatli yaklaşılması emredilmiştir.²⁶ Ancak Allah'a işyana teşvik konusunda onlara itaat edilmez.²⁷

Kur'an-ı Kerim'in kadın ve erkeklerle ilgili daha önceki milletlerden verdiği örnekler, Hz. Peygamber devrinde Müslüman kadının şah-

¹⁸ Bakara, 2/231.

¹⁹ Al-i İmran, 3/ 61, 195.

²⁰ En-Nisa (4), 25.

²¹ Nisa, 4/127.

²² En-Nisa (4), 36, el-Bakara, (2), 83.

²³ El-Bakara, (2), 180.

²⁴ El-Bakara, (2), 215.

²⁵ İbrahim, (14), 41, Nuh (71), 28.

²⁶ El-İsra (17), 23.

²⁷ El-Ankebut, (29), 8, Lokman, (31), 14-15.

siyet sahibi bir fert olmasını ve kişilik kazanmasını sağladı diyebiliriz. Hz. Ömer'in ifadesiyle daha önce hiçbir şey saymadıkları kadın, Hz. Muhammed devrinde ilk vahiyden itibaren erkeğin yanında onunla eşit konumda yerini aldı ve haklarına hep sahip çıktı. Burada en önce Hz. Hatice'yi anmak gerekir.

Medine'de Müslüman kadın, artık kimlik sahibi biri olarak ailede yerini alarak daha önceki olumsuzluklarla mücadele etme gücünü gösterebildi. Mücadele suresinin başındaki ayetler, eski anlayışın ürünü olan bir boşama şeklini²⁸ Hz. Muhammed'le tartışan bir kadının başından geçenleri bize aktarır. Mezkûr sureye de bu olaydan dolayı Mücadele adı verilmiştir. Tarih, bu konuda daha başka örnekler de bize sunmuştur.

Cahiliye devriyle ilgili veriler, bu devirde genelde insanların kadın erkek ayrımı yaptıklarını ve kadının aşağılandığını ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim, bu tip davranışların toplumlar için birer problem olduğuna yer yer işaret etmektedir. Bu problemlerin bir kısmı o coğrafyanın ve o dönemin meseleleri ise de bunların çoğu her çağın, her coğrafyanın ve her toplumun hastalıklarıdır. Hz. Peygamber dönemi hariç tutulursa bahsi geçen meselelerin önemli bir kısmı, İslam tarihi boyunca bu toplumların da sorunları arasındadır.

Hz. Muhammed'in getirdiği mesaj, kadını erkeğin seviyesine çıkarılmayı, onunla eşit haklara sahip bir konuma yükseltmeyi hedefliyordu. Ancak kadın aleyhinde oluşmuş yüzyılların birikimini değiştirmek kolay olmamıştır. Bu iyileştirme adımları çok dikkatli atılmıştır. Çünkü insanların alışkanlıklarından ve kabullerinden vazgeçmeleri kolay değildir.

İslam, kadınla ilgili olumsuzlukları ortadan kaldırmak için önemli düzenlemeler getirdi. Hz. Peygamber de uygulamalarıyla bu yanlışları ortadan kaldırmak için çabaladı ve çok önemli adımlar attı. Ancak Hz. Peygamber'den hemen sonra kadın konusundaki bazı ayet ve hadisler kadın haklarının iyileştirilmesi yönünde kullanılma yerine Cahiliye devri uygulamalarına geri dönme şeklinde gelişti diyebiliriz. Abdullah b. Ömer; *"Hz. Peygamber devrinde hakkımızda ayet nazil olur korkusuyla hanım-*

²⁸ Arap erkeği, İslam gelmeden evvel eşine "Sen bana anamın sırtı gibisin" deyip boşardı ve buna "Zihar Talakı" denirdi. Mucadele (58) suresinin 1-4 ayetlerinde bu boşama şekli, adı geçen kadının itirazı üzerine kaldırılmış oldu.

larımıza elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Hz. Peygamber vefat edince dilimizi ve ellerimizi onlara uzattık”²⁹ diyerek Hz. Peygamber devrinde kadına haksızlık yapılmasının nasıl önlendiğini ifade etmektedir.

Hz. Peygamber devrindeki bu anlayış, kadınların, kocalarına her konuda boyun eğmemelerini ve zulme karşı kendilerini ifade etmelerini ve haklarına sahip çıkmalarını sağlamıştır. Hz. Ömer, kadınlardaki bu uyanışı Ensar kadınlarına bağlamaktadır. O, bunu şöyle ifade eder: “Biz Kureyş topluluğu, kadınlardan üstün idik (galiptik). Medine’ye geldiğimiz zaman kadınların Ensâr’a galip olduklarını gördük. Bizim kadınlarımız da onların huyunu edinmeye başladılar...”³⁰. Hz. Ömer’in bu tespiti Muhacirun ve Ensar açısından doğrudur, ancak konuya genel olarak yaklaşıldığı zaman kadınlardaki bu uyanışın İslam’dan sonra gerçekleştiği görülür. Çünkü yanlışlar konusunda kadınların tavırlarını ortaya koymalarını Kur’an-ı Kerim onlardan açıkça istemektedir. Mesela Allah Teala, Hz. Peygamber’den, İslam’ı benimseyen kadınların biatlarını kabul etmesini istemiştir.³¹ Bu ayette görüldüğü üzere, kadınların yanlış gördükleri konularda Hz. Peygamber’e bile bunu söylemelerine işaret edilmektedir.

Kur’an-ı Kerim, Sebe’ devletinin bir kadın hükümdarından, onun büyük imkân ve ihtişama sahip olduğundan bahsetmektedir.³² Bu kadının seçkin bir danışma heyeti olduğu ve onlarla devlet idaresiyle ilgili konuları görüştüğü de anlaşılmaktadır.

Bu kadının, Hz. Süleyman’la mektuplaşmasından ve siyasi ilişkilerinden bahseden Kur’an-ı Kerim, çevresinin savaş yanlısı olmasına rağmen o, bunu kabul etmez ve Hz. Süleyman’la görüşür ve ona tabi olur.³³ Buna göre; kadın, idarecilik konusunda ve siyasi alanda erkekle aynı haklara sahiptir.³⁴

Müslüman kadınların Hz. Peygamber’e gelip biat etmeleri, bir manada onun yönetimine katıldıklarını ve onu tasvip ettiklerini ifade eder.

²⁹ el-Buhârî, *a.g.e.*, VI, 146 (Nikâh, 80).

³⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII 182-183.

³¹ 60.Müntehine, 12.

³² En-Neml (27), 23-24.

³³ En-Neml (27), 29-44.

³⁴ Et-Tevbe (9), 23-24.

Kur'an-ı Kerim'in kadına verdiği en önemli hakların başında, ona tam bir kişilik kazandırması gelir. Kadın, bir insan olarak yapacağı iyi ve kötü işlerin sorumluluğunun kendisine ait olacağı bilincine kavuşturulmuş ve ona bağımsızlık kazandırılmıştır. Mesela, kadın istemediği bir erkekle evlenmeye zorlanamaz ve onun adına bir başkası karar veremez.

İslam'ın kadına erkeğin yarısı kadar değer verdiği şeklindeki düşünceler yanlıştır. Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları dikkatle incelendiği zaman, kadının erkeğin yarısı kabul edilmeyle ilgili bir husus bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Kesin bildiğimiz husus şudur ki, Hz. Peygamber, kadınları ikinci plana atmak yahut dikkate almamak şöyle dursun, onların görüşlerine de erkeklerinki kadar değer vermiştir. Siyasi tutukluların affı için aracılık yapan kadınların bu isteklerini yerine getiren Hz. Peygamber'in, bazen de kendi hanımlarının fikirlerine göre hareket ettiği mevcut bilgilerimiz arasındadır.

Hz. Peygamber devri kadınları, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in onlara olumlu yaklaşımı sayesinde kadın hakları konusunda duyarlı hâle gelmişlerdir. Erkeklerin tahakkümlerine başkaldırıp ezilmekten kurtulmak için çaba gösteren kadınlar, her zaman Hz. Peygamber'den destek görmüşlerdir. Hem toplum hayatında hem de aile içinde kadın haklarına tecavüze göz yumulmamış ve kadın erkeğe, erkek de kadına ezdirilmemiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber devri kadınları, bazen münferit olarak bazen de toplu hâlde, kadınları ilgilendiren konularda Hz. Peygamber'e başvurmuşlar ve isteklerini büyük ölçüde gerçekleştirmişlerdir.

Hz. Peygamber devrinde kadın, hayatın içindedir. Çalışma, ticaret, siyaset ve savaş gibi konularda erkeklerin yanı sıra kadınlar bulunmaktadır. Durumu uygun olan kadınlar, Cuma ve bayram namazları da dâhil, Hz. Peygamber'le beraber erkekler gibi namaz kılmışlar, mescit ve musallada Hz. Peygamber'in kendilerine özel vakit ayırmasını sağlayarak eğitim ve öğretim konusunda erkeklerden geri kalmamışlardır. Bunun sonucu Hz. Peygamber devri toplumunda erkeklerle tartışabilen, onların yanlışlarını çekinmeden ortaya koyan ve Müslümanlara yol gösteren büyük kadın âlimler yetişmiştir. Burada, İslam dünyasında ilmî tenkitçiliğin başlamasına öncülük ettiğini söyleyebileceğimiz Hz.

Aişe'nin ismini hatırlatmadan geçemeyiz. Hz. Peygamber'den sonra bil-hassa kadın hakları konusunda Hz. Aişe ve Ümmü Seleme titiz davran-mışlar ve hem erkeklere hem de kadınlara İslam'ın doğru aktarılmasında son derece önemli hizmetler yapmışlardır.

Hz. Peygamber'in hanımları, halifelerin, valilerin, ilim adamlarının ve kısaca ihtiyaç duyan herkesin başvurduğu danışmanlar olarak uzun yıllar toplumda önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Kadınlara ilgili ayet, hadis ve haberleri bize aktaran ravi, yorumcu ve yazarların, genelde erkek olmaları veya kadınlar konusunda menfi fi-kirlere sahip bulunmaları ya da içinde buldukları şartların etkisi sebe-biyle kadınlar aleyhine yorumlar yaptıkları anlaşılmaktadır. Başta Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve Hz. Peygamber'in diğer hanımları olmak üzere sahabi kadınlar, hayatta oldukları müddetçe buna karşı durmuşlardır. Daha sonra az da olsa bu kadınların kız öğrencileri bu tutumu bir süre daha sürdürmüşlerdir. Fakat bundan sonra bu konuda bir çaba olduğu söylenemez.

VEFA, SADAKAT VE FEDAKÂRLIK ÖRNEĞİ HZ. HATİCE

Prof. Dr. Ali AKSU*

(Hayatı ve Şahsiyeti)

Biz bu tebliğimizde, Hz. Hatice validemizin Cahiliye dönemi ve İslamiyet döneminde geçirdiği hayatı kaynaklarımızın belirttiği kadarıyla vermeye çalışacağız. Şimdi Cahiliye döneminde Hz. Hatice'nin hayatını ele alalım.

A-Cahiliye Döneminde Hz. Hatice

1- Hz. Hatice'nin Doğumu, Adı, Nesebi ve Künyesi

Hz. Hatice, hicretten yaklaşık 68 yıl; Ebrehe ordusunun Kâbe'ye saldırdığı Fil Olayı'ndan on dört-on beş yıl önce miladi 556 yılında Mekte'de dünyaya gelmiştir³⁵.

Nesebi, Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne'dir.³⁶ Kureyş'in Benî Esed kolundan olan Hz. Hatice'nin babasının soyu Kusay b. Kilâb'ta,³⁷ annesinin soyu ise Lüey b. Gâlib'de Hz.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

³⁵ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk., Ali Muhammed Ömer, Kahire 2001, X 18; İbn Hazm el-Endelûsî, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, Beyrut 1403/1983, s. 16. İbn Sa'd, Hz. Hatice'nin Fil yılından 15 sene önce Hz. Peygamber'in de 13 sene önce doğduğunu ve Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'den 2 yaş büyük olduğunu ifade etmektedir. Aynı rivayetin devamında da Hz. Hatice'nin evlendiğinde 40, Hz. Peygamber'in ise 25 yaşında olduğunu belirtmektedir. Rivayet kendi içerisinde çelişmektedir. Ayrıca bu rivayet başka bir yerde zikredilmemektedir. İbn Sa'd, X, 18.

³⁶ İbn İshâk, *Siyer*, çev. Sezai Özel, İstanbul 1988, s. 395; İbn Sa'd, X, 15; İbn 'Abdilber, *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992, IV, 1817; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Kahire 1390/1970, VII, 78.

³⁷ Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul 2003, s. 85.

Peygamber'in soyu ile birleşmektedir.³⁸ Böylece Hz. Hatice, hem anne hem de baba tarafından Hz. Peygamber ile akrabadır.

Hz. Hatice'nin soyu, dedelerinden Kusay'da Hz. Peygamber'in soyu ile birleşmektedir. Mekke'nin ileri gelenlerinden olan babası Huveylid, Ficâr Savaşından önce ölmüştür.³⁹ Hz. Hatice'nin annesi Fâtıma bint Zâide b. el-Esam b. Revâha b. Hacer b. 'Abd b. Ma'îs b. 'Âmir b. Lüey b. Gâlib b. Fih'r'dir.⁴⁰ Kureyş'in Benî 'Âmir b. Lüey kolundadır.

2- Hz. Hatice'nin Kabilesi

Hz. Hatice, Mekke'nin önemli kabilelerinden olan Benî Esed kabilesine mensuptur. Benî Esed, Adnânîlerdendir. Kabileye adını veren Esed'in nesebi, Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklinde olup Hz. İbrahim'e kadar uzanmaktadır.

Esedîler ilk defa İslam tarih sahnesine Uhud Gazvesi ile çıkmışlardır. Ardından peygamberlik iddiasında bulunacak olan Tuleyha b. Huveylid'in kışkırtmasıyla, bu savaşta güç kaybettiğini düşündükleri Müslümanlara karşı ani bir akın yapmayı planlamışlardır. Fakat Hz. Peygamber, durumdan bir şekilde haberdar olmuş ve bunun üzerine 150 kişiden oluşan bir birlik göndermiştir. Esedîler, toplanmaya dahi fırsat bulamadan vurulmuşlar ve Müslümanlar önemli miktarda ganimet ele geçirmişlerdir. Esedîler, Hendek Gazvesi'nde Medine'yi muhasara eden Ahzâb ordusuna da Tuleyha'nın kumandasındaki bir kuvvetle katılmışlardır.

Hicretin 9. yılının başlarında (630'un ortaları) Benî Esed, aralarında Tuleyha'nın da bulunduğu bir heyeti Medine'ye göndererek Müslüman olduklarını bildirdiler ve kıtlık sebebiyle zekâtı kendi aralarında toplayıp dağıtmak için izin aldılar. Aslında özellikle Benî Ganm koluna mensup bir grup Bedir Gazvesi'nden önce Müslüman olmuştu; kabilenin topyekun İslam'a girişi ise bu yıla rastlamaktadır.

³⁸ Belazüri, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, I-XIII, Beyrut 1417/1996II, 23; İbn Hazm, s. 171; Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 465.

³⁹ İbn Sa'd, VIII, 16; Belazüri, *Ensab*, II, 23; ez-Zehebi, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Hayrî Sa'îd, Kâhire t.y, II, 110.

⁴⁰ İbn Sa'd, VIII, 11; Belazüri, II, 23.

11 (632) yılında daha Resûl-i Ekrem hayatta iken peygamberliğini ilân eden Tuleyha b. Huveylid kabilesinden bazılarını etrafına topladı. Tuleyha, Hz. Peygamber'in vefatının ardından baş gösteren buhranlı günlerde dinlerinden döndürmeyi başardığı Esedîler yanında Gatafân, Fezâre, Abs. Zübyân ve Tay kabilelerinin bir kısmının da desteğini sağlayarak Hz. Ebu Bekir'e karşı isyan bayrağını açtı. Aynı yıl Hz. Ebu Bekir tarafından gönderilen Hâlid b. Velîd kumandasındaki ordu karşısında bozguna uğrayan müttefik kabileler tekrar İslam'a döndüler ve Hz. Ömer'in halifeliği zamanında başlatılan Irak ve İran fetihlerine katıldılar. Kûfe'ye yerleştirilen halkın önemli bir kısmını Esedîler teşkil ediyordu⁴¹.

3-Hz. Hatice'nin Lakabı

Hz. Hatice'nin, pek çok lakabı bulunmaktadır. Bunların başında üstün iffeti, namuslu bir hayat sürmesi sebebiyle İslamiyet'ten önce "Temiz Kadın" anlamına gelen "Tâhire" lakabı gelmektedir.⁴² Mekkeli hemşehrileri tarafından "Tüccar Kadın" anlamında "Tâcire"⁴³ ve "Kureyş Kadınları'nın Efendisi" anlamında "Seyyidetü Kureyş",⁴⁴ ufku-nun açıklığı ve güzelliğinden dolayı "Ceyyide" lakabıyla da isimlendirilmiştir. Hz. Hatice için "Kübrâ" sıfatı ise, Hz. Peygamber'in en büyük hanımı olması sebebiyle daha sonraki dönemlerde kullanılmaya başlan-mış⁴⁵ ve kendisine "Haticetü'l-Kübrâ" denilmiştir. Hz. Hatice, ikinci eşi 'Atık'le evliliğinden doğan kızı Hind'e nispetle "Ümmü Hind", Hz. Pey-gamber'den olan ilk çocuğu Kâsım'a nispetle de "Ümmü'l- Kâsım" diye künyelenmiştir.⁴⁶

⁴¹ İbn Kudâme, *et-Tebyîn fi Ensâbi'l-Kureşiyîn*, nşr., Muhammed Nâyif ed-Düleymî, Beyrut 1988, s. 506-515; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, Beyrut 1982, I, 21-23; Cengiz Kallek, "Benî Esed" *DİA*, İstanbul 1995, XI, 363-364.

⁴² İbn Hişâm, I, 187; İbn 'Abdilber, IV, 1817; İbnü'l-Esîr, VII, 78; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-'Âskalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, I-VII, Beyrut 2001, VII, 82; ez-Zehabi, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Hayrî Sa'îd, Kâhire t.y, II, 111.

⁴³ Kazıcı, s. 85.

⁴⁴ es-Süheylî, Abdurrahman, *er-Ravdü'l-Ünf fi Şerhi's-Siretin-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, Kâhire 1967, II, 157; ed-Dümî, Ahmed Abdülcevâd, *Mü'minlerin Amesi Hz. Hatice*, çev. Nedim Yılmaz, İstanbul 1986, s. 5.

⁴⁵ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465-466.

⁴⁶ İbn Sa'd, VIII, 12; İbn Hacer, VII, 82; Zehebi, III, 411; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

4-Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed ile Ticari Ortaklığı

Hz. Hatice, Mekke toplumunda zengin, şeref ve mal sahibi bir iş kadınıydı. Hz. Hatice ticaretlerinde ya ücretle adam tutar ya da güvenli bulduğu kimselerle mudarabe yoluyla ticaret ortaklığı yapardı.⁴⁷ Malını çalıştırmak için kişilerle anlaşır, onlarla kâr ortaklığı yapar ve muhtelif yerlere ticaret kervanları gönderirdi.⁴⁸ Hz. Peygamber, Ebû Talib'in yanında kalırken amcasına katkı sağlamak amacıyla Mekke'de çobanlık yaptı; ardından da ticari faaliyetlere başladı. Hz. Peygamber, Ebu Talib'in tavsiyesiyle dul ve varlıklı bir hanım olan Hz. Hatice'ye ortaklık teklifinde bulundu ve sonuçta iş Hz. Muhammed'den, sermaye Hz. Hatice'den olmak üzere aralarında bir ortaklık kuruldu.⁴⁹ Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile gerçekleştirdiği bu ticari ortaklığın ne kadar sürdüğünü tam olarak bilemiyoruz. Bilinen o ki Hz. Peygamber, bu ortaklıktan iyi bir gelir elde etmiştir. Çünkü Hz. Hatice'nin vahiy geldiğinde eşi Hz. Peygamber'i teskin etmek için söylediği... "Hiç korkma! Allah seni asla başarısız yapmaz. Çünkü sen yakınlarına yardım ediyorsun, kimsesizlerin geçimini üstleniyor, fakire ve misafire ikram ediyorsun ve haklı olanların başlarına gelen felaketler karşısında da onlara yardımcı oluyorsun" ifadelerinden de anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber, Hz. Hatice ile yaptığı ticari ortaklık sonrasında maddi açıdan iyi bir konuma gelmiştir. Kısacası Hz. Peygamber, bu dönemde eşi Hz. Hatice'nin kendisine sağladığı maddi imkân sayesinde refah düzeyini yükseltmiştir. Hz. Hatice'nin dışındaki Hz. Peygamber'in eşleri ise, Allah Resulünden daha iyi bir hayat seviyesi talebinde bulunmuşlardır. Bir başka ifadeyle Hz. Hatice, Allah Resulüne yardım ederken, diğer eşleri ondan dünya malı ve fazla nafaka istemişler ve birbirlerini kıskanarak ona eziyet etmişlerdir.⁵⁰ Hz. Hatice validemizin diğer annelerimizden farkı, burada yatmaktadır.

Hz. Hatice'nin mal varlığının kaynağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki Hz. Hatice, çok güçlü, uluslararası düzeyde ticari bir geleneği olan Mekke ortamında yetişmiştir. Kaynaklarımız Hz. Hatice'nin babası Huveylid b. Esed'in mal varlığından bahsetmemekte, sadece onun saygın ve etkin bir şahsiyete sahip

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, VII, 80.

⁴⁸ İbn Sa'd, VIII, 12; Ahmet Turan Yüksel, "Bir Tâcir Olarak Hz. Peygamber", *Diyanet İlimi Dergi Özel Sayı*, Ankara 2000, s. 141.

⁴⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1993, I, 61-63.

⁵⁰ Ahzab Suresi, 27-29.

olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca Hz. Hatice'nin vefat eden tüccar ve zengin kocalarından kendisine ne kadar miras bıraktığı hususu da bilinmemektedir. Fakat onlardan kendisine büyük miktarda mirasın kaldığını söyleyebiliriz. Güçlü bir ticari geleneği olan bir ortamda yetişen Hz. Hatice, kendi kişisel becerileriyle de Şam'a Kureyş kervanı içinde mal göndermiştir.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice hesabına ticarete başlamadan önce de ticaretle uğraştığı, kervanlara katıldığı olmuştur. Hz. Muhammed, on küsur yaşında iken, amcası Zübeyr b. Abdulmuttalib'le birlikte, Kureyşlilerin ticaret kervanına katılarak Yemen'e gitmiştir.⁵¹

Kaynaklarımız, Hz. Hatice'nin ayrıca Hz. Muhammed ile başka bir kişiyi Tihâme yakınlarındaki Hubâşe⁵² pazarına gönderdiğini aktarmaktadırlar.⁵³ Hz. Peygamber burada elbise ve diğer bazı eşya ticareti yaptık-tan sonra Mekke'ye dönmüştür. Yine Hz. Peygamber, Hz. Hatice hesabına Cüreş pazarına iki kere ticari sefer gerçekleştirmiş ve her sefer için, kendisine ücret olarak iki erkek genç deve verilmiştir.⁵⁴

Bu ilk tecrübelerinin sonunda Hz. Muhammed'e, Hz. Hatice Suriye'ye bir kervan götürmesi için görev vermiştir.⁵⁵ Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, yeğenini Şam'a göndermesi için Hz. Hatice'yle konuşmuş, Hz. Hatice de onun bu teklifini kabul etmiştir.⁵⁶ Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in doğru sözlü, son derece güvenilir ve güzel ahlaklı olduğunu öğrenince ona, kölesi Meysere'yle birlikte, Şam'a göndereceği ticaret malının başında tüccar olarak gitmesi teklifinde bulundu. Eğer kabul ederse kendisine diğer tüccarlara verdiği kadar daha fazla vermeyi vaat etti. Hz. Peygamber de onun bu teklifini kabul etti.⁵⁷ Hz. Hatice'nin, Hz.

⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1997, II, 435. Detaylı bilgi için bkz., Ahmet Turan Yüksel, *Agm.*, s. 138 vd.

⁵² Hubâşe, 197 (813) yılına kadar Hicaz-Yemen kervan yolu üzerinde kurulan panayırdır. Burası Mekke'nin güneyinde olup Mekke'ye altı günlük mesafededir. Bk. Kallek, Cengiz, "Hubâşe", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 264-265.

⁵³ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Beyrut 1996, I, 119; Hamidullah, I, 63-64.

⁵⁴ Hz. Peygamber'in İslamiyet öncesi seyahatleri için bkz. Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul 2008, s. 123-124; Afzalurrahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı vd., İstanbul 1996, II, 271-277.

⁵⁵ Hamidullah, I, 64.

⁵⁶ Belâzürî, I, 107.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, VII, 80.

Peygamber'e diğerlerinin iki katı ücret ödemiş olması, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik gibi sadece kendisine mal, mülk emanet edilecek kişide bulunması gereken ahlakî erdemlere sahip olmasının yanında kanaatimizce Hz. Peygamber'in aynı zamanda ticaret işinde oldukça becerikli ve ehil olduğunu göstermektedir.

Yolculuktan döndüklerinde Hz. Peygamber ve Meysere, kervan henüz şehre girmeden Hz. Hatice'nin yanına geldiler.⁵⁸ Hz. Hatice'ye her şeyin yolunda gittiğini ve bu yolculukta her zamankinin iki katı kâr elde ettiklerini bildirdiler. Sonuçtan memnun kalan Hz. Hatice de, aynı şekilde Hz. Peygamber'e ücretinin iki katını ödedi.⁵⁹

Bazı kaynaklara göre Meysere ile birlikte Suriye'ye yaptığı seyahatte Hz. Peygamber'in siyer kaynaklarında bahsedilen rahip Nestûr veya Bahîra ile karşılaştığı mucizevî olaylarla birlikte anlatılır. Yine bu yolculukta Hz. Peygamber'in mal sattığı Yahudi ile arasında bir anlaşmazlığın çıktığı; yahudinin Hz. Peygamber'den Lât ve Uzzâ adına yemin etmesini istediği ancak Resulullah'ın onların adına yemin etmeyeceğini ve onlardan da hoşlanmadığını söylediğini Meysere, Hz. Hatice'ye aktarmıştır. Ayrıca Meysere bu yolculuk esnasında şahit olduğu daha pek mucizevî olayların yanında Hz. Peygamber'in becerikliliğini, dürüstlüğünü, güvenilirliğini, temizlik, bolluk ve bereketini de anlattığı belirtilmektedir⁶⁰. Rahip Nestûr veya Bahira ile görüştüğü olayı tartışmalı olmakla birlikte Hz. Peygamberde gördüğü diğer ahlaki özellikleri Meysere'nin Hz. Hatice'ye anlatmasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

5-Hz. Hatice'nin Evliliği

a-Hz. Peygamber'den Önceki Evlilikleri

İbn Sa'd'ın belirttiğine göre, Hz. Hatice'nin önce amcası oğlu Varka b. Nevfel ile evlilik girişimi söz konusu olmuş fakat aralarında nikâh olmamış, evlilik gerçekleşmemiştir.⁶¹

⁵⁸ Kazıcı, s. 89.

⁵⁹ Belâzürî, I, 107.

⁶⁰ Casim Avcı, *Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul 2008, s. 114-115.

⁶¹ İbn Sa'd, VIII,11.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber ile evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve iki kocasını da kaybetmiş dul bir kadındı. Vefat eden Hz. Hatice'nin iki kocası, Mekke'nin önde gelen ailelerine mensuptu, ticaretle uğraşıyorlardı ve aynı zamanda oldukça zengin kimselerdi. Bunlardan Hz. Hatice'ye yüklü miktarda servet ve pek çok mal miras kalmıştır.⁶² Ne var ki kaynaklarımız, Hz. Hatice'nin önceki eşleriyle kaç yıl evli kaldığına dair bir bilgi vermemektedirler; ancak anlaşılan o ki Hz. Hatice'nin her iki kocasıyla gerçekleştirdiği evlilikler fazla uzun sürmemiştir.

Siyer ve İslam tarihi kaynaklarında Hz. Hatice'nin bu iki eşinden hangisiyle önce evlendiği hususunda da farklı rivayetler bulunmaktadır. Genel olarak kabul edilen rivayete göre Hz. Hatice, önce Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâş ile evlendi. Ebû Hâle vefat edince 'Atfık b. 'Âiz ile evlendi.⁶³ Bunun dışında Hz. Hatice'nin ilk olarak, 'Atfık (veya Uteyyik) b. 'Âiz b. Abdillâh b. 'Umer (veya Amr) b. Mahzûm ile onun vefat etmesi üzerine de Ebû Hâle'yle evlendiği de belirtilmektedir.⁶⁴

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le evlenmeden önce yaptığı evliliklerden dünyaya gelen çocuklarının sayısı ve isimleri konusunda da kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttur. Hz. Hatice'nin Ebû Hâle ile olan ilk evliliğinden, İbn İshâk'a göre⁶⁵ biri erkek diğeri kız iki çocuğu, İbn Sa'd'a göre ise Hind ve Hâle adında ikisi de erkek çocuğu,⁶⁶ 'Atfık b. 'Âiz ile olan ikinci evliliğinden ise Hind isimli bir kız çocuğu olmuştur.⁶⁷ Üçü de İslam'ı kabul edip Hz. Peygamber'in ashâbı olmuşlardır.⁶⁸ Hz. Hatice'nin Ebû Hâle'yle evliliğinden; Hz. Muhammed'in terbiyesinde yetişip onun şemailine dair rivayeti ile tanınan Hind ile kardeşleri Hâris ve Zeynep, 'Atfık'le olan evliliğinden ise Abdullah'ın dünyaya geldiği⁶⁹ gibi farklı ri-

⁶² Afzalurrahman, II, 152-153.

⁶³ Zehebî, *Siyer*, III, 412; İbn Hacer, VII, 82; İbn 'Abdilber, IV, 1817; İbn Habîb, *Kitabü'l-Muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter, Kütübü't-Ticâriyye, Beyrut (t.y.), s. 78.

⁶⁴ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 187; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, VII, 79-80.

⁶⁵ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 187.

⁶⁶ İbn Sa'd, VIII,12; Makrizî, Hind ve Haris isminde iki erkek çocuğu olduğunu rivayet etmektedir. *İmta'ü'l-Esmâ'*, VI, 27; Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısri, *Şerh 'ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniye*, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, IV, 364.

⁶⁷ İbn Sa'd, VIII, 11; İbnü'l-Esîr, VII, 79.

⁶⁸ İbn Hişâm, I, 187.

⁶⁹ İbn Hişâm, IV, 243.

vayetler de vardır. Kısacası, Hz. Hatice'nin birinci evliliğinden Hind ve Hâle isminde iki erkek çocuğu; ikinci evliliğinden de Hind isminde bir kız çocuğu olmak üzere toplam üç çocuğu dünyaya gelmiştir.

b- Hz. Muhammed ile Evliliği

Hz. Hatice, daha önce bahsedildiği gibi Hz. Peygamber'le evlenmeden önce iki defa evlenmiş ve dul kalmıştı. İkinci kocasının ölümünden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinden bazıları soylu, namuslu, akıllı, zengin ve güzel oluşu sebebiyle kendisiyle evlenmek istedi; ancak Hz. Hatice bu tekliflerin hiçbirini kabul etmedi.⁷⁰ Ona evlenme teklif edenler arasında daha sonra Ebû Cehîl olarak bilinecek 'Amr b. Hişâm da vardı. İkinci kocasının ölmesi üzerine Hz. Hatice kendisini çocuklarının terbiyesine vermiş diğer taraftan da ticaret işlerini idare etmekle uğraşmıştır. Bu nedenle de evlilik tekliflerinden uzak durmuştur.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Hatice'yi Hz. Peygamber ile evlenme fikrine götüren sebepler arasında akrabalığı, toplum içerisinde şerefli, güvenilir, güzel huylu ve doğru sözlü oluşu, alışverişteki dürüstlüğü ile Meysere'nin, Hz. Muhammed'de gördüğü bazı durumları efendisine haber vermesi sayılabilir.⁷¹

Hz. Hatice nesep bakımından Kureyş kadınlarının en soylusu, en şerefli ve en zengini idi. Güçleri yetecek olsa kavminin bütün erkekleri Hz. Hatice'yle evlenmek isterlerdi.⁷² Hz. Hatice evlenme teklifinde bulunca, Hz. Peygamber bunu amcalarına söyledi. Daha sonra Hz. Hatice düşün töreni için bir tarih belirledi. Belirlenen gün geldiğinde Hz. Hatice'yi istemeye Hz. Peygamber'in amcalarından Ebû Tâlib veya Hamza onunla beraber gitti ve Hz. Hatice'yi istediler. Sonuçta o dönemin örf ve adetleri gereği düşün gerçekleştirildi.

Hz. Hatice, evlendiğinde 25, Hz. Peygamber ise 40 yaşındaydı.⁷³ Zehebi, ayrıca Hz. Hatice'nin evlilik yaşınının 28 olduğu rivayetini de ver-

⁷⁰ Taberî, II, 368; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

⁷¹ İbn Hacer, VII, 82; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1977, II, 294.

⁷² İbn Sa'd, I, 105.

⁷³ Zehebi, II, 111; İbn Seyyidünnas, I, 115.

mektedir.⁷⁴ İbn Kesir, Hz. Hatice'nin evlendiğinde 35 veya 25, Hz. Peygamber'in ise 25 yaşında olduğunu belirtmektedir.⁷⁵ İbn Seyyidünnas ise, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evlendiğinde 21 ve 30 yaşında Hz. Hatice'nin de 40 yaşında olduğunu belirtmektedir. ⁷⁶ Hz. Hatice vefat edinceye kadar Hz. Peygamber'le yaklaşık olarak 24 veya 25 yıl evli kaldı.⁷⁷

Evliliğin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Hz. Muhammed, eşi Hz. Hatice'nin evinde ikamet etmek üzere Ebû Tâlib'in evinden ayrıldı. İki arasında mutlu bir aile hayatı geçti. Sevgi, saygı, bağlılık ve iyi geçim üzerine kurulan bu evlilik İslam tarihi boyunca günümüze dek örnek aile yuvası olarak gösterilmiştir. Hz. Muhammed, Hz. Hatice ile evlendikten sonra geçim sıkıntısından kurtuldu ve müreffeh bir hayat sürmeye başladı. Evlilikten sonra kendi hesabına ticaretle uğraşmakla birlikte, hanımının ticari işleriyle eskisi gibi ilgilenmeyi de sürdürdü. Zira Mekkelilerde kadının serveti evlilikle birlikte asla kocanın olmaz, bu malların mutlak mülkiyeti yine kadına ait olmaya devam ederdi.

Mekke'de mesleği, güzelliği, zenginliği, asaleti ve ahlakı ile tanınan ve toplumda yüksek statü sahibi bir kadın olan Hz. Hatice ile evlenmekle, Hz. Muhammed'in kendi soyu, mesleği, ahlakı ve kişisel yetenekleri ile zaten yüksek olan sosyal statüsünün iyice sağlamlaştığı ve bu evlilikle Mekke halkının dikkatleri Hz. Peygamber'in üzerine yönelmiştir.

Hz. Hatice ile Hz. Peygamber'in evliliğinin önemli sonuçlarından biri de hiç şüphesiz Hz. Peygamber'e kendisini bekleyen risalet görevinde manevi destek olacak, zeki, anlayışlı, sabırlı ve sadık bir hayat arkadaşı kazandırmış olmasıdır. Nitekim Allah Resulünün peygamberliğine ilk iman eden kişi Hz. Hatice olmuştur.

Muhammed Hamidullah'a göre, Hz. Peygamber, evlendikten sonra hanımı Hz. Hatice'nin parasını kullanmamış, ancak ailesinin geçimini sağlamak üzere yeterli miktarda para kazanmıştır. Ona göre Hz. Peygamber kendi hesabına ticaret yaparken, Hz. Hatice'nin işlerini de takip etmiş olması ihtimal dâhilindedir.⁷⁸

⁷⁴ Zehebi, II, 111.

⁷⁵ İbn Kesir, II, 294.

⁷⁶ İbn Seyyidünnas, I, 115.

⁷⁷ İbn Kuteybe, s. 133.

⁷⁸ Hamidullah, I, 60.

Hz. Hatice vefat edinceye kadar Hz. Peygamber başka bir kadınla evlenmedi.⁷⁹ Hz. Hatice'nin evi Safa ile Merve arasındaki Attarlar Çarşısı civarında, Adiyy b. Hamraü's-Sakaff'nin evinin arkasında idi. Eve girilince, kapının sol tarafında bir arşın bir karış çapında bir taş vardı. Hz. Hatice bütün çocuklarını bu evde dünyaya getirmiş, kızlarıyla beraber daima bu evde oturmuşlar, kendisi de bu evde vefat etmişti. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edinceye kadar da buradan ayrılmamıştı. Medine'ye hicret ettiği zaman bu evi, amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl zapt etti. Muaviye b. Ebî Süfyan, halifeliği sırasında bu evi ondan satın alıp mescid hâline getirmiştir.

Hz. Peygamber, aile hayatına çok önem verirdi. İlk eşi Hz. Hatice'nin onun yanında ayrı bir değeri ve sevgisi vardı. O, Hz. Hatice'yi –diğer eşleri gibi- hiç incitmemiştir. Evinde boş durmaz, ev işinde kendisine bir meşgale bulurdu. Hz. Hatice ona:

-Ya Ebe'l-Kasım! Yorulma, evde iş görecekimsemiz var, dedi. O da sevgili eşinin bu iltifatından memnun kaldı ve ona şöyle cevap verdi:

-Ya Hatice! Bu dünyada korkaklık, cimrilik ve tembellikten hiç hoşlanmam⁸⁰.

6- Hz. Muhammed ile Evliliğinden Olan Çocukları

Hz. Peygamber'in, İbrahim hariç tüm çocukları Hz. Hatice'den olmuştur.⁸¹ Hz. Hatice'nin dünyaya 6 çocuk getirdiği⁸² kabul edilmekle beraber farklı rivayetler de vardır. Genel kabul gören görüş, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le evliliğinden 2 erkek 4 kız olmak üzere 6 çocuğu olduğudur.⁸³

Hz. Hatice'nin; Kâsım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Abdullah (Tâhir, Tayyip) adındaki çocuklarının hepsinin bi'setten önce doğdukları rivayet edilmekle beraber⁸⁴ Abdullah'ın İslamî dönemde

⁷⁹ Süheylî, II, 156; İbn Kesir, II, 294.

⁸⁰ Rıdvan Nizamoglu, Örnek Şahsiyeti ve Eseri ile Peygamberimiz (SAV) *Diyanet İlmî Dergi* Özel Sayı, Ankara 2000, s. 128.

⁸¹ İbn Sa'd, VIII, 13; Taberî, II, 368; İbn 'Abdilber, IV, 1817; İbn Hacer, VII, 82.

⁸² İbn Sa'd, VIII, 13; İbn 'Abdilber, IV, 1818; İbn Hacer, VII, 83.

⁸³ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn 'Abdilber, IV, 1818; İbn Hacer, VII, 83.

⁸⁴ İbnü'l-Esir, VII, 81.

doğduğu rivayeti ağırlık kazanmaktadır.⁸⁵ İbn Hişâm'a göre kızların en büyüğü Rukiye'dir. Sonra Zeynep, ardından Ümmü Gülsüm, sonra da Fatıma gelir.⁸⁶ Fakat kızlar içinde en büyüğünün Zeynep olduğu daha sonra Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma'nın doğduğu şeklindeki sıralama daha doğru kabul edilmektedir.⁸⁷ Bazı kaynaklarda Abdullah, Tâhir ve Tayyib'in aynı çocuk olduğu İslamiyet'ten sonra doğduğu için bu çocuğun Tayyib ve Tâhir lakabıyla anıldığı kaydedilmektedir.⁸⁸ Erkek çocuklarının kızlardan sonra dünyaya geldiği ve İslam gelmeden önce daha bebekken vefat ettikleri⁸⁹ rivayet edilmektedir. Genel kabul gören görüş ise, oğullarının büyüğünün Kâsım olduğu, kızlardan önce dünyaya geldiği, iki yaşına kadar yaşadığı, Hz. Peygamber'in Arap âdetlerine göre onun adıyla "Ebü'l-Kâsım" olarak künyelendiği daha sonra Abdullah'ın dünyaya geldiği rivayettir.⁹⁰ Erkek çocukları İslamî döneme yetişmemişlerdir. Kız çocukları ise İslamî döneme yetiştiler, ona iman edip Medine'ye hicret ettiler.⁹¹

7-Dini Yaşantısı

Hz. Hatice'nin, Cahiliye döneminde nasıl bir hayat yaşadığına dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Hiçbir kaynakta yer almadığı hâlde Muhammed Hüseyin Heykel, çocuklarının ölümü üzerine Hz. Hatice'nin ilahların merhametsizliğinden sızlandığını, Kabe ilahlarına adaklar adadığını ve Hübel, Lât, Uzza ve Menât adına kurbanlar kestiğini belirtmektedir. Bu, Heykel'in batılı yazarlardan etkilendiğini göstermektedir.⁹²

Hz. Muhammed'e peygamberlik gelmeden önce Hz. Hatice'nin zaman zaman Hira mağarasında tefekkür yoluyla ibadet ettiğini malumumuzdur. İşte o günlerde Hz. Hatice, onunla hep meşgul olmuş, eve dönmesi geciktiğinde yanında çalışanları aracılığıyla ona ulaşmıştır. Bu

⁸⁵ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1986, I, 339.

⁸⁶ İbn Hişâm, I, 190.

⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hazm, s. 16; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

⁸⁸ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

⁸⁹ İbn İshâk, s. 229.

⁹⁰ İbn Hişâm, I, 190; İbn Kuteybe, s. 141.

⁹¹ İbn İshâk, s. 61.

⁹² Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

da Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'e olan bağlılığı, sevgisi ve vefakârlığını açıkça ortaya koymaktadır.

B-Hz. Hatice'nin Müslüman Olduktan Sonraki Hayatı

1-İlk Vahiy Geldiğinde Hz. Muhammed'e Desteği ve Müslüman Olması

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in hayatında önemli rol oynamıştır. Bu rollerinden biri, peygamberlik geldiği zaman kendisine herkesten önce iman etmesi ve onu bütün varlığı ile desteklemesidir.⁹³ O, Hz. Peygamber'in ağır emaneti almaya hazırlanacağı ortamı hazırlamak üzere verilmiş büyük bir yardımcıydı. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in öteden beri sevdiği uzlet hayatına çekilmesine imkân hazırladı. Hz. Peygamber'e hiçbir ihtiyacını arz etmiyor, aksine onun ihtiyaçlarını karşılamak için varını yoğunu seferber ediyordu. Ayrıca ondaki ruhî gelişmeleri benimliyor, ona destek oluyordu.⁹⁴

Risalet öncesi dönemde Hz. Peygamber, şehirden uzakta, özellikle Hira'da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hz. Hatice onunla hep meşgul oluyordu. Hira Mağarası'na gittiğinde onu uzaktan gözetliyor, eve dönmesi geciktiği zaman hizmetkârları vasıtasıyla ona ulaşıyordu. Hz. Hatice'nin bazen Hira'ya Hz. Peygamber ile gittiği de oluyordu.⁹⁵ Hz. Peygamber Hira Dağı'na giderken, azığını da yanında götürürdü. Azığı tükenince Hz. Hatice'nin yanına dönüyor, bir o kadar zaman için daha azık alıp gidiyordu.⁹⁶ Hz. Peygamber Hira'daki mağarada inzivaya çekilmeyi, yalnız kalmayı o kadar çok seviyordu ki, vaktinin çoğunu burada geçiriyordu. Bunun üzerine Kureyş kadınları Hz. Hatice'ye "Sen Muhammed'in uğrunda nice fedakârlık yaptın, pek çok mal sarf ettin. O ise şimdi seni terk edip gidiyor" dediklerinde o: "Sizin düşündüğünüz şeyler benim hatırıma bile gelmez. Hatırımda olan şeyler ise yakında ortaya çıkmalı." diyordu. Resulullah inzivadan dönüşte Kâbe'yi tavaf edip evine dönüyordu.⁹⁷

⁹³ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

⁹⁴ *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I, 210.

⁹⁵ İbn Hişâm, I, 252; M. J. Kister, "Tehannüs", *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, çev. Ali Aksu, Ankara 2014, s. 154.

⁹⁶ İbn İshâk, s. 112.

⁹⁷ Kazıcı, s. 103.

Hz. Hatice'nin Resulullah'ın hayatındaki en önemli rollerinden bir diğeri de, peygamberlik geldiği zaman kendisine herkesten önce iman etmesi ve onu bütün varlığı ile desteklemesidir. Hz. Muhammed, Hira Mağarası'nda bulunduğu sırada daha önce hiç karşılaşmadığı Cebrail ona peygamber olduğunu tebliğ ettiği ve vücudunu üç defa kucaklayıp kuvvetlice sıktıktan sonra Alak Suresi'nin ilk beş ayetini öğrettiği zaman büyük bir heyecana kapılmış ve korkudan titreyerek evine dönmüştü. Başına gelenleri anlattıktan sonra "Bana neler oluyor Hatice?" diyerek kendinden korktuğunu ifade etti. Bunun üzerine Hz. Hatice, Allah Resulünün korku ve endişelerini gideren şu sözleri söylemişti: "Öyle deme! Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabaları gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten aciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırsın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin".⁹⁸

Hz. Hatice, daha sonra Hz. Peygamber'i alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. İbranice bilen, bu sebeple Tevrat ve İncil'i okuyan, daha önceleri Hristiyanlığı kabul etmiş olan bu âlim, Allah Resulünü dinledikten sonra ona gelen ve görünen meleğin vahiy getiren melek (Cebrail) olduğunu söyledi. Hz. Hatice de Resulullah'a "Senin Allah'ın Resülü olduğuna şahadet ederim" diyerek İslamiyeti kabul etti.⁹⁹

Bazı kaynaklarda ilk vahiy geldiğinde Hz. Peygamber'in kendisine gelen şeyin vahiy mi, yoksa şeytanın bir oyunu mu olduğu konusunda tereddütlerin yaşandığı belirtilmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber bir bunalım içerisine girmiştir. Bu bağlamda Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'in tereddütlerini gidermek için bir deneme yaptığı belirtilmektedir. Buna göre meleğin geldiği bir sırada Hz. Hatice başını açmış veya Hz. Peygamber'i kucaklamış ve bunun sonucunda da melek kaybolmuştur. Hz. Hatice de bu denemeden yola çıkarak, gelenin melek olduğunu, eğer şeytan olsaydı saçını açtığında kaçmayacağı sonucuna varmış ve bununla Hz. Peygamber'i rahatlatmıştır. Ancak bu tür rivayetlerin kabul edilebilir rivayetler olmadığını söyleyebiliriz. Bu tür rivayetler, melekleri insan gibi düşünme anlayışı sonucu ortaya çıkmış algılamalardır.¹⁰⁰

⁹⁸ Zehebi, II, 114-115.

⁹⁹ Zehebi, I, 106.

¹⁰⁰ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara 2008, s. 92-93.

Rivayete göre Cebrail, Allah'ın emrini tebliğ edip ayrıldıktan sonra Hz. Peygamber'in vücudundan ter boşandı. Hz. Hatice bu durumu görüp Hz. Peygamber'e biraz dinlenmesini tavsiye edince, Hz. Peygamber: "Ey Hatice! Dinlenmek için vakit yoktur" diyerek, insanları hakka davet görevini yerine getirmek üzere harekete geçti. Onun çağrısını ilk olarak eşi Hz. Hatice kabul etti.¹⁰¹

Hz. Hatice, İslam'ı herhangi bir zorlama olmaksızın kabul etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kocasına inanmayan kadınların zikredilmemesi ve ekonomik yönden Hz. Hatice'nin kocasına bağımlı olmaması, onun İslam'ı sadece Hz. Peygamber'in hanımı olduğu için kabul etmiş olabileceği ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'i yakinen tanıması, yalan söylemeyeceğine inanması, semavî dinler hakkında bilgisine güvendiği amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'in onun peygamber olduğunu söylemesi ve Mekkeli müşriklerin peygamberlik dışında ona isnat ettikleri sihribazlık, şairlik, delilik gibi özellikleri taşımadığını bilmesi, onun İslam'ı kabul etmesinin en önemli sebepleri olarak kabul edilebilir.¹⁰²

Hz. Hatice Müslüman olduktan sonra kızları Rukiyye, Zeynep, Ümmü Gülsüm ve Fatıma da İslam'ı kabul etmişlerdir. Kızlarının İslam'ı kabul etmelerinde babasının yanında annelerinin de Müslüman olmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'e iman eden ilk insandır.¹⁰³ O, eşi Allah Resülü ve Hz. Ali ile birlikte bazen Kabe civarında bazen evinde ibadet etmişlerdir. Bilindiği üzere o esnada Hz. Ali, Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin yanında kalıyordu. Abdullah b. Mes'ud, Mekke'ye ticaret için gittiğinde onların üçünü birlikte Kâbe'yi tavaf ederken gördüğünü bu esnada Hz. Hatice'nin tesettüre riayet ettiğini belirtmektedir.¹⁰⁴

Hz. Peygamber, ne zaman Mekkelilerden daveti konusunda bir olumsuz şeyle karşılaşsa eşi Hz. Hatice onu rahatlatıyordu.¹⁰⁵

¹⁰¹ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 203–204.

¹⁰² Rıza Savaş, "Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul 2007, III, 93.

¹⁰³ Zehebi, I, 102.

¹⁰⁴ Zehebi, I, 463.

¹⁰⁵ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, by 1981, I, 259.

Hz. Hatice, Müslüman olduktan sonra namaz farz kılındı ve Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin yanına geldi ve Cebrail'in kendisine öğrettiği abdest almayı ona öğretti. Hz. Hatice de, Hz. Peygamber'in aldığı gibi abdest aldı ve sonra da Cebrail'in kendisine öğrettiği namazı ona da öğretti ve Hz. Hatice de namaz kıldı¹⁰⁶.

Hz. Peygamber tebliğ faaliyetine en yakın akrabasından başladığı gibi eğitim ve öğretime de kendi hanımlarından başlamıştır. Hz. Peygamber'in, ilk eşi Hz. Hatice'ye abdest almayı ve namaz kılmayı öğrettiği belirtilmektedir.¹⁰⁷

2-Boycot Olayında Hz. Hatice

Hz. Hatice, Mekke döneminde eşi Hz. Peygamber'i müşriklerin zulmü ve haksızlığı karşısında asla yalnız bırakmamıştır. Bir eş olarak vefakârlık örneği sergilemiştir. Müslümanlar, Habeşistan'a hicret ettiklerinde Necâşî tarafından oldukça iyi karşılanmışlardı. İşte bu durum Mekkeli müşriklerin Müslümanlara karşı daha acımasız davranmalarına hatta Hz. Peygamber'i öldürmeye sevk etti. Mekkeliler, bî'setin yedinci yılında Müslümanlarla alış veriş yapmamaya, kız alıp vermeme konusunda bir anlaşma imzaladılar. Bu olay üzerine Hz. Peygamber, Müslümanları Şi'bu Ebî Talib'de bir araya topladı. Mekkeli müşrikler Şi'bu Ebî Talib'de Müslümanları boykot amacıyla kuşattıklarında Hz. Hatice, Hz. Peygamber ile birlikte üç yıl boyunca muhasaraya göğüs gerdi. Servetini onun davası uğrunda harcamaktan geri durmadı.

Hz. Hatice, mahalle sakinlerini geçindirmek için bütün malını harcadı. Hz. Peygamber ve Ebû Tâlib de bu yolda bütün mallarını harcadılar.¹⁰⁸ Şehirde Müslümanlar aleyhine başlatılan bu boykot hareketi sırasında, Hz. Hatice'nin yeğenleri de zaman zaman kendilerini büyük tehlikelere atarak, kuşatma altındaki insanlara yiyecek taşımışlardı.¹⁰⁹

Hz. Hatice'nin amcazadesi Hâkim b. Hizâm bir gece bir deve yükü yiyeceği, Şi'bu Ebî Talib'e götürüp Müslümanlara boykot yıllarında des-

¹⁰⁶ İbn Hişam, I, 263.

¹⁰⁷ İbn Hişam, I, 261; Savaş, "Kadın ve Aile Hayatı", III, 119.

¹⁰⁸ Ya'kubî, II, 31.

¹⁰⁹ Hamidullah, I, 152.

tek olmuştur. Bu yükün içerisinde de Hz. Hatice'nin katkısının olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁰

Hz. Peygamber'e destek konusunda Hz. Hatice'nin herkesten ileride olduğu kabul edilmektedir.¹¹¹ Hz. Hatice zengin biriydi. Hem kendi yardımseverliği hem de kocasının etkisiyle, İslam'dan önceki yıllarda bile servetini fakirlere yardım için harcardı. İslamî dönemde de servetini Allah yolunda sarf etmekten geri durmadı.¹¹² İlk vahyin gelişi sırasında Hz. Peygamber'in içine düştüğü çalkantılı ruh halinde ona destek olan Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice evinde hizmet görmekte olan erkek ya da kadın, tüm kölelerine yeni dini anlatmaktan geri durmamıştı.¹¹³

3- Hz. Hatice'nin Vefatı

Hz. Hatice, bi'setin 10. yılında Ramazan ayının 10'unda Ebu Talib'den önce vefat etmiştir. Hz. Hatice ile Ebu Talib'in vefatı arasında otuz beş gün bulunmaktadır.¹¹⁴ İbn Sa'd'a göre ise Hz. Hatice, hicretten üç sene önce Ramazan ayında vefat etmiştir.¹¹⁵ Belâzürî'ye göre ise, hicretten iki yıl önce vefat etmiştir.¹¹⁶ Hz. Hatice, Hacun kabristanına defnedilmiş ve onu kabre Allah Resulü indirmiştir. O vefat ettiğinde 65 yaşında idi.¹¹⁷ Hicretten dört veya beş yıl önce vefat ettiği de söylenmektedir.

Hz. Hatice'nin Ebû Tâlib'den beş gün, bir ay ya da otuz beş gün önce öldüğü¹¹⁸ şeklinde farklı görüşler varsa da genel kabul gören görüş, Hz. Hatice'nin Ebû Tâlib'in vefatından üç gün sonra vefat ettiği şeklindedir.¹¹⁹ Hz. Hatice'nin vefat ettiği zaman elli yaşında olduğunu söyleyenler varsa da altmış beş yaşında olduğu görüşü genel kabul görmektedir.¹²⁰

¹¹⁰ İbn Sa'd, I, 178; Azimli, s. 120.

¹¹¹ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul 1991, s. 64.

¹¹² Afzalurrahman, II, 138.

¹¹³ Hamidullah, s. 151-152.

¹¹⁴ İbn Sa'd, X, 19; Belazürî, II, 35; Şulul, s. 150.

¹¹⁵ İbn Sa'd, X, 18.

¹¹⁶ Belâzürî, II, 35.

¹¹⁷ İbn Sa'd, X, 18; Belazürî, II, 35; Zehebi, II, 112.

¹¹⁸ İbn Kesîr, *Tarih*, III, 198.

¹¹⁹ İbn Hişâm II, 166; İbn Sa'd VIII, 18; Belâzürî, I, 406; İbn 'Abdilber, IV, 1825; Zehebi, III, 412.

¹²⁰ İbn Sa'd, VIII, 15; İbn 'Abdilber, IV, 1825; İbn Hacer, VII, 84.

4-Vefatı Sonrasında Hz. Peygamber'in Hayatında Hz. Hatice

Hz. Peygamber, Hz. Hatice'den başka pek çok evlilik yapmasına rağmen onu hiçbir zaman unutmamış, eşinin fedakârlığını ve dostluğunu her fırsatta anmış, evde koyun kesildiği zaman Hz. Hatice'nin eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi ihmal etmemiştir.

Hz. Hatice İslam davasında Hz. Peygamber'in, sadık bir yardımcıydı. Hz. Peygamber derdini ona açar, teselliyi onda bulurdu.¹²¹ Hz. Hatice, Müslümanlığı ilk kabul eden kişi olmakla hem ulaşılamaz bir şerefe erişmiş, hem de tebliğin o ilk günlerinde şahsi gücü, malı, mevkii, son derece nazik davranışı ve ince ruh hâliyle Hz. Peygamber'in yanında yer almış, ona büyük destek olmuştur.

Hz. Hatice vefat ettiğinde Hz. Peygamber'in sevgi ve merhamet gözyaşları aktı. Kalbi derin bir hüznle doldu taşı. Hz. Peygamber'le birlikte Zeynep, Ümmü Gülsüm ve Fatıma da annelerinin vefatına gözyaşı döktüler.

Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in ölümüyle, Hz. Peygamber iki önemli yakınını, en büyük dayanak ve destekçilerini kaybetmiş oldu ve bu durum karşısında Mekkeli müşrikler baskılarını daha da arttırdı. İki musibetin böyle birbiri ardına gelmesi üzerine Hz. Peygamber: "Şu ümmet üzerinde şu günlerde toplanan iki musibetten hangisine en çok yanacağımı bilemiyorum"¹²² demiştir. Onların vefatı Hz. Peygamber'i o kadar derinden etkilemiştir ki, ashap o yılı daima "Hüzün Yılı" diye anmıştır.¹²³

Hz. Hatice'nin Safa ile Merve arasındaki evi ve bir miktar malı Hz. Peygamber'e miras kaldı.¹²⁴ Hz. Peygamber, hicrete kadar Hz. Hatice'ye ait bu evde kaldı. Hz. Peygamber bu mallarını Mekke'de bırakıp Medine'ye hicret edince Abdulmuttalib'in oğlu Akîl, onun iki evine de el koyup onları satmıştır.¹²⁵ Hz. Peygamber'in İbrahim hariç, bütün çocukları bu evde doğmuştur.¹²⁶

¹²¹ İbn Hişâm, II, 166.

¹²² Yâ'kûbî, II, 35.

¹²³ İbn Sa'd, I, 125, 211; İbn Kesîr, II,132.

¹²⁴ Celal Yeniçeri, *Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, İstanbul 2000, s. 172.

¹²⁵ Celal Yeniçeri, "Hz. Peygamber'in ve Ailesinin Geçimi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul 2007, I, 410.

¹²⁶ Aişe, Abdurrahman, bint Şatı, *Rasûlüllah'ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, Konya 1994, s. 179.

Hz. Hatice, sevgisiyle, kalbinin rikkatiyle, vefâkârlığıyla, kadınlığın şefkatiyle, imanının kuvvetiyle, sadakat ve faziletiyle Allah Resulünün en büyük destekçisi ve teselli kaynağı olmuştur. Hz. Hatice vefat ettikten sonra da Hz. Peygamber'in ona olan sevgisi ve bağlılığı devam etmiştir. Allah Resulü, zaman zaman onun kabrini ziyarette bulunur ve dua ederdi. Hz. Peygamber, "Kadınların en hayırlısı, Hatice bnt. Huveylid ve Meryem bnt. İmran'dır" buyurdu.¹²⁷ Çoğu zaman onu yâd eder, ondan bahsederdi. Onun hizmetlerini ve iyiliklerini anlatırdı. Çünkü o, Hz. Peygamber'in, ilk eşi, ilk göz ağrısı ve ilk destekçisi idi. Hz. Hatice'yi bedenen kabre koysa da manen onun sevgisini, sadakatini hep kalbinde, gönlünde taşımıştır. Bu da ister istemez diğer eşlerinin Hz. Hatice'nin adının zikredildiğinde kıskanmalarına yol açmıştır. Onu en çok kıskananlardan biri de Hz. Aişe validemizdir. Hz. Aişe, bunu şu sözleriyle de teyit etmektedir: "Hatice'yi görmediğim hâlde Resulullah'ın diğer hanımlarından fazla onu kıskanırdım. Resulullah, daima onu hatırlar, ondan bahsederdi..."¹²⁸

Yine bir gün Hâle, kız kardeşi Hz. Hatice'nin vefatından sonra Resulullah'ı ziyarete gelmişti. Hâle'nin sesi, Hz. Hatice'nin sesine çok benziyordu. Hz. Peygamber onun sesini işitince Hz. Hatice'yi hatırlayarak onu anmıştı. Hz. Aişe bundan etkilenmiş ve "Ölen bir ihtiyar kadını bu kadar hatırlamakta ne buluyorsun? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir" demişti. Allah Resulü de "Hayır, gerçek senin dediğin gibi değil. Herkese bana inanmadığı zaman, o bana inandı. Herkes müşrik iken o İslamiyet'i kabul etti. Benim hiçbir yardımcım yokken o bana yardım etti" cevabını vermiştir.¹²⁹ Hz. Hatice'yi kıskanmasının, Hz. Aişe'nin, Hz. Fatıma ve Hz. Ali ile olan ilişkilerini de etkilediğini söyleyebiliriz. Hz. Aişe, bir gün Hz. Ali'yi savunan Hz. Peygamber'e kızarak ve sesini yükselterek konuşurken Hz. Ebu Bekir içeri girer ve kızının bu tavrını beğenmeyerek yanlış hareket ettiğini söyler. Ayrıca Hz. Aişe'nin, Hz. Hatice'nin yerini alması ve Hz. Peygamber'in sevgisini üzerinde toplaması, Hz. Fatıma'yı etkileyerek onu, Hz. Aişe'ye karşı soğuk davranmaya sevk etmiş olabilir.¹³⁰

¹²⁷ Zehebi, II, 113.

¹²⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 85; Savaş, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatı ve Evlilikleri", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul 2007, I, 401.

¹²⁹ Sahih-i Buharî, X, 33; Hamidullah, I, 65.

¹³⁰ Savaş, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatı ve Evlilikleri", I, 401.

Hz. Peygamber her zaman onu, diğer eşleri karşısında hayır ve iyilikle yâd etmiştir. Bu durum, Hz. Hatice hayatta olmamasına rağmen diğer eşlerinin onu kıskanmasına kadar gidebilmiştir. Hz. Aişe, bir defasında “Hz. Peygamber’in onun adını çokça zikretmesinden dolayı Hatice’den başka hiçbir kadını onun kadar kıskanmadım” demiştir.¹³¹

C-ŞAHSİYETİ

1-Fiziki Yapısı

Hz. Hatice’nin şemali yani fiziki görünüşü hakkında kaynaklarımızda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak Mekke’nin saygıdeğer, asil bir ailesine mensup, güzel ve zengin bir kadın olduğu bilinmektedir. Hz. Hatice’nin, Ümmü Zafer isimli siyahî bir kadın berberi olduğu da belirtilmektedir.¹³²

Hz. Hatice, beyaz tenli, güzel ve dinç bir kadındı; ancak biraz şişmancaydı. Siyah, parlak saçları vardı. Genellikle siyah ve kaliteli kıyafetler giyerdi. Ziyet ve süs eşyaları konusunda büyük tecrübesi vardı. Çoğunlukla iyi sanatkârların elinden çıkmış gümüş ve firuze taşlı yüzükler, kûpeler, bilezikler ve gerdanlıklar takardı

2-Şahsiyeti

Hz. Hatice, öncelikle akıllı, güzel ve cömert biriydi. Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’ye karşı gösterdiği ikramlardan biri, onun ilk defa Hz. Hatice ile evlenmiş olmasıdır. Allah Resulü, ilk defa babalık duygusunu Hz. Hatice ile tatmıştır. Mariye’den dünyaya gelen İbrahim hariç, Hz. Peygamber’in çocuklarının tamamı, Hz. Hatice validemizden dünyaya gelmiştir. Hz. Hatice, Allah Resulünün tek eşi olarak kalmış ve o şekilde vefat etmiştir. Onun üzerine Allah Resulü asla evlilik yapmamıştır.¹³³

Hz. Peygamber, Hz. Hatice’nin kendisine yaptığı iyiliklerin karşılığı olarak onu cennette müjdelemiştir. Bu konuda İbn Hişam şöyle be-

¹³¹ Zehebi, II, 110.

¹³² İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VII, 333; Savaş, s. 135.

¹³³ Zehebi, II, 110.

lirtmektedir: Hz. Peygamber dedi ki: “Ben (cennette) Hatice’yi içerisinde sıkıntının ve gürültünün olmadığı, mutlu, huzurlu inciden yapılmış bir ev (saray) ile müjdelemekle emrolundum”¹³⁴.

Yine İbn Hişam’ın belirttiğine göre Hz. Cebrail, Hz. Peygamber’e gelerek Hz. Hatice’ye Allah’ın ona selamını iletmesini istemiştir. Rivayet şu şekildedir: “Hz. Peygamber’e Cebrail geldi ve ona “Hatice’ye Rabbinin selamını söyle” dedi. Hz. Peygamber de Hz. Hatice’ye: “Ey Hatice! Bu Cebrail’dir. Sana Rabbinin selamını iletiyor, söylüyor.”. Hz. Hatice de: “Selam Allah’a, selam Cebrail’e” diye karşılık verdi.¹³⁵

Hz. Hatice, cömertti ve infak etmeyi çok severdi.¹³⁶ O da Allah Resulü gibi ibadetine düşküdü. Sıkça oruç tutardı. Sahip olduğu bütün servetini Allah yolunda harcamıştır. Hiçbir durumda servetinden ufak bir şeyi bile kendisine alıkoymamıştır. O, sabırlıydı, itaatkârdı; Mekke’nin tipik Kureyş hanımıydı, davranışlarında dürüst ve mütevazıydı. Kocasına titizlikle itaat ederdi, sadık bir eştı. Hz. Peygamber’e çok düşküdü, ona büyük bir muhabbet besledi. Hz. Peygamber’in üstün vasıflarını takdir etti, ulvî düşüncelerinden dolayı onu yüceltti. Hz. Peygamber’e şahsiyetinden ve peygamberliğinden dolayı büyük bir hürmet gösteriyordu. Bu nedenle de ona ilk inanan olmuş, her sıkıntılı anında yanında yer almıştır.

Hz. Hatice akıllı, şerefli, yüksek ahlak sahibi güzel ve zengin bir kadındı. Zarif bir insan ve nazik bir işverendi. Zengin olduğu kadar da cömertti. Hz. Peygamber’in sütanesi Halime Hatun bir gün Hz. Peygamber’i görmek için Mekke’ye gelmişti. Hz. Peygamber o zaman Hz. Hatice ile evli bulunuyordu. Hz. Peygamber Halime Hatun’u gördükçe: “Benim annem, anneciğim!” der, kendisine candan sevgi ve saygı gösterir, omuz atkısını yere serip onu oturtur, bir dileği varsa hemen yerine getirir, Onu annesi gibi severdi. Hz. Hatice ve Hz. Peygamber, Halime Hatun’u konuk edip güzelce ağırladılar. Halime Hatun; yurtlarında hüküm süren kuraklık ve kıtlıktan, hayvanlarının kırıldığından dert yandı. Hz. Peygamber bu hususta Hz. Hatice ile konuştu. Hz. Hatice ona kırk

¹³⁴ İbn Hişam, I, 259; Zeynüddin Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercümesi*, çev., Kamil Miras, Ankara 1983, X, 32.

¹³⁵ İbn Hişam, I, 259-260.

¹³⁶ Zehebi, II, 110.

koyun ile binmek ve yüklerini taşımak üzere bir de deve verdi.¹³⁷ Hatice'nin bu cömertliği genç Muhammed'i çok duygulandırmış, gözleri nemlenmişti. Annesini küçük yaşta kaybeden Muhammed'in bu eski yarasını şimdi ince, latif bir el derin bir şefkatle sarıyordu.

Ticarette ileri görüşlüydü. Risk almayı sevmezdi. Özellikle ticari hayatında mallarının kaybolup kendisinden bir daha haber alınamayacak kimseye kervanını teslim etmezdi. Hz. Hatice, kibar ve hanımefendi bir şahsiyete sahipti.¹³⁸

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in kendisine söylediği ve açıklamasını istemediği şeyleri sır olarak saklar, başkalarıyla paylaşmazdı. Kısacası Hz. Hatice, ahlakıyla, görünüşüyle ve sosyal ilişkileri ile mükemmel bir hanımefendi idi.

¹³⁷ Belâzürî, I, 104.

¹³⁸ Afzalurrahman, I, 24-II, 153.

BİR EŞ OLARAK HZ. HATİCE

Prof. Dr. Ünal KILIÇ*

Müminler için ilk Müslüman kadın denildiğinde olduğu gibi ezvâc-ı tâhire ve ümmehâtü'l-mü'minînin de en başta gelen seçkin siması Hz. Hatice'dir. Tebliğimizde ayrıntılarını vereceğimiz üzere Hz. Hatice İslam'a girenlerin ilki olmuştur. Yine o Peygamberimizin ilk eşi ve kendisinden çocukları olan ilk hanımıdır. Ayrıca pak neslinin devamı da yine ondan doğan çocuklarıyla gerçekleşmiştir. Yani o sadece Peygamberimiz (sav)'in eşi olduğu için değil aynı zamanda Allah Resulü'nün çocuklarının anneleri olarak pâk neslinin asıllarından biri olduğu için, dolayısıyla mecazi olduğu kadar hakikatte de bir anne olduğundan Müslümanların annesi gibidir. Bu sebeple, ondan bahsederken "Hatice anamız" şeklindeki ifade tarzı sadece mecazen değil hakikat payı da bulunan bir tarzda telaffuz edilegelmiştir. Bunlar Hz. Hatice'yi Müslümanlar nazarında önemli hâle getiren hususlardan sadece bazılarıdır, onun daha başka hususiyetleri de vardır ki tebliğimizin konusu itibarıyla biz onun eş olarak hayatını ön plana çıkarmaya çalışacağız, hayatının tamamını¹³⁹ ise ana hatlarıyla vereceğiz.

I- Hz. Peygamber'le Evlenmesine Kadar Hz. Hatice

A-Hz. Hatice'nin Doğumu, Künyesi ve Ailesi

Hz. Hatice hem anne hem de babası bakımından Mekke'nin asaletiyle meşhur olan Kureyş kabilesine mensuptur. Fil yılından 15 sene önce, takriben miladi 556'da doğduğu daha çok kabul edilmekle birlikte

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹³⁹ Hz. Hatice'nin hayatını konu edinen iki detaylı makale için bkz., Ömer Sabuncu, "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: 45, sayı: 2, yıl: 2009, ss.49-72; Kadriye Erdemli, "Hz. Hatice", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: 45, sayı: 1, yıl: 2009, ss.27-44.

onun bundan geç bir tarihte doğmuş olabileceği, dolayısıyla onun Peygamberimizle evlendiğinde 40 değil çok daha küçük yaşta olduğuna dair bilgilere kaynaklarda sıkça rastlanılmaktadır. Bununla birlikte tebliğimizin asıl konusu bu olmadığı için Hz. Hatice'nin tam olarak hangi tarihte doğduğu ve evlendiğinde kaç yaşlarında olduğu hususuna girmek yerine onun ailesi ve diğer konulara kısaca değinmek istiyoruz.

Hz. Hatice'nin babası Huveylid b. Esed b. Abdiluzza b. Kusay'dır. Annesi ise Fatıma bnt. Zâide b. Esam b. el-Herem'dir. Kureyş'in Benî Esed koluna mensup olan Hz. Hatice'nin nesebi, babası cihetiyle Kusay b. Kilâb'ta, annesi itibarıyla ise Lüey b. Gâlib'te Hz. Peygamber'in soyu ile birleşmektedir.¹⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Hatice, hem anne hem de baba tarafından Hz. Peygamber ile aynı soydan¹⁴¹ gelmektedir.

İslamiyet'ten önce iffetli bir hayat sürmesi sebebiyle hemşerileri tarafından "Tâhire"¹⁴² (Temiz Kadın) diye nitelendirilen Hz. Hatice ticaret sahasındaki çalışmalarından dolayı da "Tâcire" (Tüccar Kadın) olarak lakaplandırılmıştır. Bunlardan başka onun Hz. Peygamber'in en büyük ve en uzun süre evli kaldığı eşi olmasından dolayı "Kübrâ"¹⁴³, ikinci evliliğinden olan kızı Hind'e nispetle "Ümmü'l-Hind"¹⁴⁴, Peygamberimizden olan ilk çocuğu Kasım'a nisbetle "Ümmü'l-Kasım", ve toplumundaki saygın konumundan dolayı da "Seyyidetü Nisâ-i Kureyş"¹⁴⁵ (Kureyş kadınlarının hanımefendisi) şeklinde künyelendirildiği anlaşılmaktadır. Bu künyelere ilaveten Hz. Peygamber'i tereddütsüz ve derhâl tasdik etmesi sebebiyle Hz. Ebu Bekir'e "es-Siddîk" denildiği gibi Hz. Hatice'ye de "es-Siddîka" denilmiştir.¹⁴⁶ Nübüvvet görevini alıp tebliğe memur kı-

¹⁴⁰ Nesebi hakkında bkz., İbn İshak, s.82; İbn Hişam, I, 205; İbn Sa'd, VIII, 14; İbnü'l-Esîr, *Uddü'l-Ğâbe*, VI, 78.

¹⁴¹ Halebî'ye göre Ümmü Habîbe ve Hatice Peygamberimizin en yakın akrabaları olan zevcelelidir. Ancak Hz. Hatice Peygamberimize neseb bakımından daha yakındır. *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânu'l-Uyûn)*, I, 137. Bu konuda ayrıca bkz., Muhammed b. Yusuf ed-Dımaşkî, *Ezvâcu'n-Nebî*, thk., Muhammed Nizamuddin el-Fetih, Dımaşk 1413/1992, s.27.

¹⁴² Ebû Ubeyd b. Kasım b. Sellâm, *Kitabu'l-Ensâb*, s.197; Kutâme el-Makdisî, *et-Tebyin fi Ensâbi'l-Kureşiyîn*, s.71. Süheylî, Hz. Hatice'nin bu şekilde anılmasının İslam öncesinde ve sonrasında olduğundan bahsetmektedir. *Ravdu'l-Unuf*, II, 244.

¹⁴³ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 465.

¹⁴⁴ İbn Sa'd, VIII, 15.

¹⁴⁵ Süheylî, II, 244.

¹⁴⁶ Zürcânî, I, 444.

linan Hz. Peygamber'i bir an bile tereddüt etmeden tasdiki sebebiyle Hz. Hatice'ye de "es-Siddîka" denilmesi söz konusu olmuştur ki o, bu unvanı herhâlde Hz. Ebu Bekir'den çok daha önce hak etmiş bir kimsedir.

B- Fiziki ve Ahlaki Özellikleri

Cahiliye toplumunda adı çirkinliklere karışmayan ve bu sebeple de kendisine "Tâhire" denilen Hz. Hatice, akrabalık bağlarına önem veren, yakınlarıyla ilişkilerini daima sıkı tutan bir kadındır. Nitekim çocuklarına genellikle akrabalarından olan kimselerin isimlerini vermiş, yine benzer şekilde kızlarını da kendisinin ya da eşinin yakın akrabalarıyla evlendirmeye gayret göstermiştir. Özellikle akrabalık hususunda sadece kendisine akraba olanları değil eşine akraba olanları¹⁴⁷ da gözetmeye çalışmıştır.

C- İslamiyet'ten Önce Hz. Hatice'nin Çevresi ve Toplumdaki Konumu

Cahiliye döneminde kadının kabilesi içerisinde olduğu gibi sosyal çevrede de hiçbir değeri yoktu. Kız çocuklarının bir utanç vesilesi sayılıp hangi yaşta olursa olsun kadınların her türlü kötü muameleye maruz bırakıldıkları, sosyal alanda olduğu kadar hukuk önünde de asla kendilerine söz hakkı tanınmayan bu kesim, asabiyet gereği kabileye mensup olan diğer kimselerin yararlandığı haklardan da asla yararlanamıyorlardı. Bununla birlikte bazı kadınların kişisel kabiliyetleri ve akrabalarının kabile içerisindeki konumlarıyla ilintili olarak toplumda ön plana çıktıkları nadiren de olsa görülen bir husustu. Asil ve zengin kimselerin eşleri ve kızları itibarlı sayılmaktaydılar. Ebû Süfyan'ın karısı, Emevi Devleti'ni kuran Muaviye'nin annesi Hind bnt. Utbe, Ebû Leheb'in eşi Ümmü Cemîle bu anlamda ismi ilk akla gelen kimselerdir. Bu kadınlar, söz konusu itibarlarını Hz. Peygamber ve İslam aleyhinde olacak şekilde kullanmışlar, asabiyet gereği eşleri Hz. Peygamber'in yanında yer almaları

¹⁴⁷ Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Hz. Ali'yi evine almasına destek olmuş, kıtıktan dert yanan ve yardım talebinde bulunan sütannesi Halime'ye de yüklü miktarda yardımda bulunmuştur. Kızlarından ikisini Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in iki oğluna nişanlamış olması vb.

gerekirken onları etkileyerek aralarındaki akrabalık bağlarına rağmen Hz. Muhammed'in karşında yer aldırılmışlardır. Özellikle Hind bnt. Utbe sadece kocası Ebû Süfyan'ı etkilemekle kalmamış Bedir Gazvesi'nin intikamının alınması için Uhud savaşına çıkan Mekkeli müşriklerin arasında diğer kadınlarla birlikte yer alarak onları daha canla başla savaşmaları için kışkırtıcı bir rol oynamıştır.

Hz. Hatice de aynı dönemde gerek ailesinden elde ettiği kazanım gerekse kişisel kabiliyeti ile toplumda güçlü bir konuma yükselebilmüş kadınlar arasına girmeyi başarmıştır. Başarılı bir tüccar olarak Arap yarımadasının kuzey ve güney bölgelerine adamları vasıtasıyla düzenlemiş olduğu kervanların bazen tüm Kureyşlilerinkine denk olacak kadar büyük olduğu¹⁴⁸ anlaşılmaktadır. Yani Kureyşlilerden pek çok kimsenin ancak ortaklaşa bir şekilde düzenleyebilecekleri büyüklükteki kervanı onun tek başına sefere gönderebildiği görülmektedir. Bu durum kadının her bakımdan hor görüldüğü toplumda gelenekleri aşan bir husustu. Benzer şekilde ticari faaliyetlerini nasıl sürdüreceği, kiminle çalışacağı, evleneceği şahsı belirlemesi, İslam'a girmeye kendi başına karar vermesi, kızı Zeyneb'in evliliğinde aktif olarak rol alması¹⁴⁹ gibi olaylar Hz. Hatice'nin toplumda bir kadın olmasına rağmen kendisine önemli bir mevki sağladığının göstergelerindedir.

Hz. Hatice, Peygamberimiz (sav) ile evliliğinden sonra da hem ailesi hem de yaşadığı şehirdeki saygın konumunu muhafaza etmiş; kocası, çocukları, eşi ve kendisinin akrabaları ile etrafındaki insanların saygı gösterip görüşlerine itibar ettiği bir kadın olmuştur.

Hz. Hatice'nin Cahiliye döneminde bu denli itibarlı bir konuma yükselmesi ve kendisinden saygıyla bahsettirmesinde kişiliğinin önemli rolünün olduğundan bahsetmiştik. Bu kişiliğin oluşmasında etkili olan hususlar hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Hz. Hatice'nin ailesine mensup pek çok kimsenin Cahiliye anlayışlarından rahatsızlık duyarak Hak ve hakikati bulma teşebbüsünde buldukları anlaşılmaktadır. Bunlar; Osman b. Huveyris, Varaka b. Nevfel, Hüveylid b. Esed, Hakîm b. Hizam ve Ninovalı Addâs'dır.

¹⁴⁸ Şâmî, II, 214; Mevdûdî, II, 256.

¹⁴⁹ Nevevî, *Sahihu Müslim Şerhi*, III, 413.

Kaynaklarda Hanîfler arasında isimlerine yer verilen Varaka b. Nevfel, Ubeydullah b. Cahş, Zeyd b. Amr ve Osman b. Huveyris¹⁵⁰ gibi şahıslar İslamiyet'in doğmasından önce bir araya gelerek Kureyş putperestliğinin batıl olduğu, dedeleri Hz. İbrahim'in dininin tevhid esasına dayandığı kanaatinde birleşmişlerdir. Ayrıca bu şahıslar, bu dinin esaslarını tespit etmek üzere çeşitli ülkelere dağılmışlar¹⁵¹, Suriye tarafına yaptıkları seyahat neticesinde Hristiyanlığı seçmişlerdir. Suriye'ye yaptıkları seyahat esnasında Bizans kralının huzuruna kadar çıkan Osman b. Huveyris, imparator tarafından takdir edilerek Mekke'de bir devlet kurmakla görevlendirilmişse de onun bu doğrultudaki teşebbüsleri, Mekkelilerin direnmesi karşısında sonuçsuz kalmıştır.¹⁵²

Benzer şekilde Hz. Hatice'nin mensubu bulunduğu kabileden olan Varaka b. Nevfel de Suriye bölgesine yaptığı seyahat esnasında haniflikten vazgeçerek Hristiyanlığı benimsemiş bir kimsedir. Hz. Hatice'nin amcasının oğlu olan Varaka'nın hangi din üzere öldüğü tartışmalı bir konudur. Mekke'deki en meşhur hanîflerden olan Varaka bazı şiirlerinde kendisinin Zeyd b. Amr'ın inancına uyduğunu anlatmaktadır. Zeyd b. Amr'ın da, Suriye yolculuğu sonunda Yahudiliğe veya Hristiyanlığa geçmek yerine İbrahim'in dinine bağlı kalmayı tercih ettiği bilindiğine göre Varaka'nın da muvahhid olarak öldüğü ileri sürülebilir.¹⁵³ Onun putlar adına kesilmiş kurban etlerini yemediği ve içki içmediği, putperestlikten Hristiyanlığa geçtiği, okuma yazma bildiği, İncil'i okuyup onu Arapça veya İbranice yazdığı rivayet edilmektedir. İleride de temas edileceği üzere Hz. Hatice, amcasının oğlu olan ve kendisiyle evlenmesi uygun görülen ancak gerçekleşmeyen Varaka b. Nevfel'den

¹⁵⁰ İbn Hişam, I, 242.

¹⁵¹ İbn Hişam, I, 242-243.

¹⁵² İbn Hişam, I, 243.

¹⁵³ Ebu Zehra, I, 309-310. Varaka, Hz. Peygamber'in vahiy aldığı ilk günlerde onun durumunu doğru teşhis etmekle birlikte muhtemelen yeni peygambere imanını açıkça ifade edecek bir tebliğ ortamı meydana gelmeden ölmüştür. Zira kendisinin Resûl-i Ekrem'in veya Müslümanların yanında bulunduğu, Müslümanlığını gösteren herhangi bir amel ortaya koyduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Nitekim Resûlullah'ın, kendisine iman eden Varaka'yı cennette ipek elbiseler içinde gördüğünü söylediğine dair rivayetler zayıf kabul edilmiş (İbn Asâkir, LXIII, 7), Varaka da kendiliğinden tevhid inancına ulaştıkları için cennete gidecekleri kabul edilen fetret ehlinden sayılmıştır (DİA, XII, 475). Ahmet Önkal, "Addâs, DİA, İstanbul 1988, I, 355.

etkilenmiş, onun dini yaşamı ve bu doğrultudaki bilgisini gözlemlemiştir. İlk vahyin sarsıntısını yaşayan Hz. Muhammed'in karşılaştığı durum hakkında onun bilgisine müracaat etmesi de söz konusu gözlemlerinin bir neticesi olmalıdır.

Yine Benî Esed kabilesinden olan Hakîm b. Hizâm da Hz. Hatice ile aynı kabileye mensuptur. Hakîm, Hz. Hatice'nin yeğeni ve Zübeyr b. el-Avvâm'ın amcasının oğludur. Bi'setten önce Hz. Muhammed'in yakın arkadaşı olan Hakîm b. Hizâm, Müslüman olmadan önceki yaşamında zengin olduğu kadar cömertliği ile de tanınan iyi bir tacirdi.¹⁵⁴ Hakîm'in 100 köle azat ettiği ve fakirlere 100 deve bağışladığı nakledilmektedir. Hakîm'in Müslüman olduktan sonra da hayır işlerine devam ettiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁵ Onun boykot altında zor günler yaşayan Haşimoğulları ve Müslümanlara yardım etmek üzere bir deve yükü erzakı Şi'bi Ebî Tâlib'e gönderdiği ve bundan haberdar olan Ebû Cehil ile tartıştığı da bilinmektedir.

Musul civarındaki şehirlerden Ninovalı Addâs, bir Hristiyan olup Mekki Utbe b. Rebia veya Şeybe b. Rebia'nın kölesiydi. Addâs'ın da Hz. Hatice ile yakınlık içerisinde olduğu, ilk vahyin dehşetini yaşayan Hz. Peygamber'in başından geçenleri Varaka'dan önce Addâs'a anlatan Hz. Hatice'nin onun sözleriyle önce kendisinin sonra da Hz. Peygamber'in teselli bulduğu rivayetler arasında yer almaktadır.¹⁵⁶ Hz. Hatice'nin bütün kölelere olduğu gibi Addâs'a da iyiliklerde bulunduğu, onu tanıyarak, özellikle bir Hristiyan olan amcasının oğlu Varaka ile olan yakınlığı Addâs'dan haberdar olduğu, bundan dolayı da kocasının başından geçenler hususunda onun görüşüne müracaat etmiş olabileceği söylenebilir.

Huveylid b. Esed, Hz. Hatice'nin babasıydı. Kureyş'in eşrafından olan Huveylid'in Ficâr savaşlarında öldüğü ifade edilmektedir. Onunla ilgili olarak kaynaklarda kayda değer pek bilgiye rastlanılmamakla beraber Yemenli Himyeri lideri Tubbâ'nın Hacerü'l-esved'i Kâbe'deki yerinden alarak memleketine götürmek istemesi karşısında Huveylid'in

¹⁵⁴ Zeyd b. Hârise'yi henüz küçük yaşta bir köle iken satın alıp halası Hz. Hatice'ye hediye etmiş, Hz. Hatice de onu Resûl-i Ekrem'e vermişti. İbn Hişam, I, 266.

¹⁵⁵ İbrahim Sarıçam, "Hakîm b. Hizâm", İstanbul 1997, XV, 187.

¹⁵⁶ Kehhâle, I, 328; Önkâl, "Addâs, DİA, I, 355.

Kureyşlileri organize ederek ayaklandığı, bunun üzerine Tubbâ'nın söz konusu fikrinden vazgeçerek Hacerü'l-esved'i yerinde bırakarak Yemen'e dönmek zorunda kaldığı rivayet edilmektedir.¹⁵⁷

Yukarıda isimleri ve Hz. Hatice ile olan akrabalık ilişkileri hakkında bilgiler verilen kişilerin yaşadıkları dönemlerde toplumda saygın konumda oldukları, daha ziyade dini- manevi sahalarda adlarından söz ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bu kimselerin Cahiliyenin dini anlayışları yerine yeni arayışlar içerisinde buldukları, bazılarının hanifliği ve/veya Hristiyanlığı benimseyerek Cahiliyenin yanlış anlayışlarından kendilerini korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla etrafında yer alan bu kimselerin de tesiriyle Hz. Hatice, kadınların hor görülüp ikinci sınıfa itildikleri, her türlü çirkin işin yaygın bir şekilde işlenip takdir gördüğü bir toplumda kendisine saygın bir konum sağlamıştır. Hz. Hatice, irtibat içerisinde bulunduğu şahısların da desteği veya üzerindeki olumlu etkileriyle Müslüman olana kadarki yaşamında adından kötü bir şekilde bahsettirecek olaylar içerisinde yer almamayı başarmıştır. Dürüstlük, cömertlik ve güvenirliliği ile kendisini toplumda ispat etmiş, bu sebeple de pek çok kimse tarafından evlilik için aday olarak görülmüş bir kimse olmuştur.

D- Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber (sav)'den Önceki Evlilikleri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hz. Hatice'nin öncelikle amcasının oğlu Varaka b. Nevfel ile evliliği uygun görülmüşse de¹⁵⁸ kaynaklarda belirtilmeyen bir sebeple bu evlilik gerçekleşmemiştir. Bundan sonra o, Resûl-i Ekrem'den önce iki evlilik yapmış, ancak her iki evlilik de kocalarının vefatı sebebiyle son bulmuştur.

Ölen iki kocası da Mekke'nin önde gelen ailelerine mensup, ticaretle uğraşan ve çok zengin kişilerdir. Bunlar vefat edince Hz. Hatice'ye yüklü miktarda miras bırakmışlardır. Tabi ki buradan Hz. Hatice'nin sahip olduğu zenginliğin tamamıyla vefat eden kocalarından kalan mirastan kaynaklandığı anlaşılmamalıdır. Zira Hz. Hatice, daha önce de ifade ettiğimiz üzere bir kadın olmasına rağmen tâcire lakabını hak edecek de-

¹⁵⁷ Süheylî, II, 239; Halebî, I, 138.

¹⁵⁸ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

recede iyi bir tüccar olmayı başarmış, ticari kabiliyet ve bununla gerçekleştirdiği faaliyetlerle Mekke toplumunda pek çok kimsenin ancak ortaklaşa düzenleyebileceği kervanları tek başına oluşturarak sefere gönderme¹⁵⁹ başarısını göstermiştir.

Hz. Hatice'nin ilk iki eşiyle evliliğinin ne kadar sürdüğüne dair kaynaklarda herhangi bir rivayete rastlayamadık, ancak onun evliliklerinin kısa sürdüğünü söyleyebiliriz.

Hz. Hatice, önce Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâş ile onun vefatından sonra da Atik b. Âiz ile evlendi.¹⁶⁰ Her ne kadar bazı kaynaklarda Hz. Hatice'nin ilk evliliğinin Atik'le olduğuna dair bazı görüşler varsa da daha çok tercih edilen ve sahih sayılan görüşe göre onun ilk evliliği Ebû Hâle ile olmuştur.

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber (sav) ile evlenmeden önce yaptığı evliliklerden doğan çocuklarının sayısı ve isimleri konusunda kaynaklarda farklı rivayetler vardır. Hz. Hatice'nin Ebû Hâle ile olan ilk evliliğinden, İbn İshak'a göre¹⁶¹ biri erkek diğeri kız iki çocuğu, İbn Sa'd'a göre ise Hind ve Hâle adında ikisi de erkek çocuğu,¹⁶² Atik b. Âiz ile olan ikinci evliliğinden ise Hind isimli bir kız çocuğu olmuştur.¹⁶³ Üçü de İslam'ı kabul edip Hz. Peygamber'in ashâbı olmuşlardır.¹⁶⁴

Hz. Hatice'nin Ebû Hâle'yle evliliğinden; Hz. Muhammed (sav)'in terbiyesinde yetişip onun şemâline dair rivâyeti ile tanınan Hind'in siyer ve hadis literatürlerinde ismine daha sık rastlanılmaktadır.¹⁶⁵ Hind b.

¹⁵⁹ İbn Hacer, el-İşâbe, VII, 601; Kehhâle, I, 326; Kettânî, II, 258.

¹⁶⁰ Bazı kaynaklarda "Ayiz" olarak geçmektedir. Bk. İbn Seyyidinnâs, Uyûnü'l-Eser fî Funûni 'l-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer, Kahire 1413/1992, I, 119. Hz. Hatice'nin ilk önce hangisi ile evlendiği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bu konuda bkz., İbn Hacer, VII, 600; Muhibbidin et-Taberî, *es-Semti'is-Semîn fî Menâkibi 'Ümmehâtü'l-Mü'minîn*, Beyrut 1418/1997, s. 6-17.

¹⁶¹ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 187; Taberî, I, 411.

¹⁶² İbn Sa'd, VIII, 12; Makrizî, Hind ve Hâris isminde iki erkek çocuğu olduğunu rivayet etmektedir. İmtâu'l-Esmâ, VI, 27; Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısırî, Şerh Ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniye, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Beyrut 1417/1996, IV, 364.

¹⁶³ İbn Sa'd, VIII, 11.

¹⁶⁴ İbn Hişâm, I, 187.

¹⁶⁵ Muhibbidin et-Taberî, s.35; es-Sâlihî ed-Dımaşkî *Ezvâcu'n-Nebî*, s.65. Hz. Hasan dedesi Resûlullah'ın şemâline dair bir rivayeti Hind b. Ebû Hâle'den naklederken ondan dayım Hind diye bahsetmektedir. BKz., Zürkânî, I, 373; Kettânî, III, 240.

Hâle'nin babalığıyla beraber bulunduğu dönemde Hz. Peygamberi çok sevdiği, Müslüman olduğu ve vefatına kadar İslam uğrunda çok önemli hizmetlerde bulunduğu dair kaynaklarda çok sayıda rivayet zikredilmektedir. Bu hizmetlerinin yanı sıra onun Peygamberimizin şemâiline dair ayrıntılı ve gerçekten çok güzel ifadelerle naklettiği bilgiler Hind'in üvey babasını derin bir muhabbet ve hayranlıkla yakından izlediğini ve onun fiziki özellik ve güzelliklerini aklında tutarak samimane duygu ve ifadelerle rivayetine yansıttığını göstermektedir. Üvey babanın sevilmesinde elbette ki Hz. Peygamber'in kendisi gibi yetim olan bu çocuklara tavrı etkili olmuştur, ancak bir anne olarak Hz. Hatice'nin eski eşlerinden olan çocuklarına üvey babalarını sevdirmeye hususundaki gayretlerin olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir.

İlk evliliğinden Hind ve Hâle isminde iki erkek, ikinci evliliğinden de Hind isminde bir kız olmak üzere toplamda üç çocuğu olan Hz. Hatice, bu eşlerinin vefatları sebebiyle üç çocukla dul kalmıştır.

İki defa evlenip üç çocukla dul kalan Hz. Hatice asaleti, güzelliği, zenginliği ve kültürlülüğü ile Mekkeli pek çok kimsenin hayranlığını kazanmıştı. Bu sebeple de onunla evlenmek isteyen çok sayıda Mekkeli ona talip olmasına rağmen o bu talepleri reddetmiştir. Hz. Hatice'nin evlilik taleplerini kabul etmemesinde yetim kalan üç çocuğu ile daha yakından ilgilenmek istemesi ve gerçekten toplum standartlarına göre büyük boyuta ulaşmış olan ticari faaliyetlerini belli bir düzene koymak istemesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶⁶ Yetimin horlanıp haklarının gasp edildiği bir toplumda yetimlerini daha çok dert edinen Hz. Hatice'nin bu anlamda çocuklarını hor görmeyecek ve haklarını ellerinden almak için uğraşmayacak birisini bulmak için kendisine gelen ilk teklifleri reddettiği de akla gelmektedir. O, sadece hisleri ile hareket ederek duygusal bir evlilik yapma çağını geçirmiş bir yaş ve durumdaydı, onun şimdi duygusal olmakla birlikte mantıklı da olan bir evliliğe ihtiyacının olduğu bu sebeple de acele etmek istemediği, ince eleyip sık dokuduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶⁶ Mahmud Mehdî el-İstanbulî- Mustafa Ebu'n-Nasr eş-Şelebî, *Nisâun Havle'r-Resûl*, Dimaşk 1415/1995, 37; Ahmet Halil Cuma, *Nisâun Ehl'l-Beyt fi Davi'l-Kur'ân ve'l-Hadis*, Dimaşk 1415/1994, s.26.

II- Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber İle Evliliği

Hz. Hatice Peygamberimizle evlenmeye onu ticari ilişkileri dolayısıyla yakından tanıdıktan sonra karar vermiştir.

Esasen Hz. Peygamber daha küçük yaştan itibaren ticari faaliyetlerin içerisinde yer almıştır. Onun dokuz yaşında iken amcası Ebû Talib ile birlikte Suriye'ye giden kervanda yer aldığı bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan Hz. Muhammed amcalarından Zübeyr b. Abdulmuttalib ile birlikte Kureyşlilerin kervanına katılarak Yemen'e gittiğinde henüz çok küçük bir çocuktur. Söz konusu seyahatlerin onun ticari bakımdan olduğu kadar kültürel yönlerden de tecrübe kazanmasında etkili olmuştur. Hz. Muhammed, evlenene kadar kendisine kol kanat geren ve bakımını üstlenen amcasının evinde yaşadığı dönemde ailenin geçimine katkı sağlamak için elinden geleni yapmıştır. Bu maksatla o, amcasının sürüsünü otlatmanın yanı sıra Ebû Tâlib'in özellikle Suriye veya Yemen'den getirdiği malları toptan satamadığı zamanlarda perakende satışlarında ona yardımcı olmak suretiyle boş durmak yerine gücü yeten işlerde çalışarak hem tecrübe kazanmış hem de nüfusu kalabalık olan amcasının geçimine katkı sağlamıştır.¹⁶⁷

Mekke vadisinin sudan mahrum bulunması sonucu burada ziraat yapılamıyordu.¹⁶⁸ Tarihçiler, Hz. Peygamber'in ailesi için de bir imalat yahut sanat dalıyla uğraşan meslek sahipleri hakkında malumat vermemektedirler. Bunun dışında geriye sadece ticari konular kalıyordu.

Kervanlar düzenleyip ticari faaliyetlerde bulunmak ticaretten anlayan her Mekkelinin yapabileceği bir iş değildi. Zira bu dönemde ticaret gerçekten risklerle dolu bir meslekti. Kervanlarla çıkılan ticari seferler her zaman istenildiği gibi sonuçlanmıyordu, yol boyunca karşılaşılan bir takım güçlükler sebebiyle kervan düzenleyen kimsenin sadece tecrübeli olması yetmiyor gerektiğinde desteğine müracaat edeceği bir sermayeye veya en azından yardımına başvurabileceği bir ortağa ihtiyacı da söz konusu olabiliyordu. Yol kesen eşkiyanın yağmacılık tehlikesi bir yana, uzun süren seyahatler esnasında yük develeri, bazen yarı yolda ölebili-

¹⁶⁷ Hamidullah, I, 48. Hamidullah ayrıca Ebû Tâlib'in Mekke'de bir ticarethaneye sahip olduğundan bahsetmektedir. Bkz., *İslam Peygamberi*, I, 48.

¹⁶⁸ Mekke'nin bu durumu bir Kur'ân ayeti ile de belirtilmektedir. Bkz., İbrahim 14/37.

yorlardı. Kervanda çalışan işçilere ve hayvanlara ait masraflar, yurttakinine nispetle daha da yüksek meblağlara varıyordu. Aynı zamanda muhafız kıtaları, gümrükler ve daha birçok görünmez masraflar için nakdî ödemeler yapmak icap ediyordu.”¹⁶⁹

Yukarıdaki sebeplerle müstakil olarak ticari kervan tertip etmek, büyük bir sermayeyi gerektiriyordu. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber’in gençlik yıllarında bu nitelikte bir sermayesi yoktu. Bu noktada kader-i ilahinin imdadına yetiştiği görülmektedir.

A- Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’le Tanışması ve Ticari Ortaklığının Başlaması

Daha önce de ifade olunduğu üzere Hz. Muhammed, çoluk çocuğu fazla olan amcasına yardım etmek için küçüklüğünden beri hem kendilerinin, hem de Mekkelilerin koyunlarını gütmüş, bu arada başka işler de yapmıştır. Ama özellikle 20-25 yaşlarına gelen bir genç olarak koyun gütmesi ve benzeri işler onun için yeterli olamazdı. Zira bundan böyle evinde kaldığı amcasına maddi destekte bulunmasından başka kendi hayatını düzenlemesi, ev bark sahibi olması için daha güvenli ve düzenli bir rızık elde etmesi gerekmektedir. Böylesi bir gelir ise dönemin Mekkelinde daha ziyade ticaretle elde edilebilirdi. İmadüddin Halil’in de belirttiği¹⁷⁰ gibi Ebû Tâlib de bu şekilde düşünmüş olmalıdır ki, bu maksatla yeğeni Hz. Muhammed (sav)’e belki çok kâr eder diye Hz. Hatice’nin ticaretine katılıp hissedar olmasını teklif ve teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber, yetişme çağında gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerinde gayet başarılı olmuş olmalı ki güvenli bulduğu kişilerle ortak ticaret yapan Hatice bnt. Huveylid’in dikkatini çekmiştir.

Hatice (ra), mudârebe (sermaye birinden emek diğerinden olmak üzere kurulan ortaklık) usulüyle ticaretten anlayan kişilerle anlaşarak ticaretini sürdürüyordu.¹⁷¹ Dahlan’ın belirttiğine göre Hz. Hatice kervanı-

¹⁶⁹ Hamidullah, I, 56.

¹⁷⁰ İmadüddin Halil, *Muhammed Aleyhisselam*, çev., İsmail Hakkı Sezer, Konya 2003, s.46.

¹⁷¹ İbn İshak, s.81; İbn Hişam, I, 203; İbn Sa’d, I, 131; Taberî, II, 34-35. Ayrıca bkz., Hamidullah, I, 57; M. Yaşar Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465.

nın sevk ve idaresine memur ettiği şahsa hem belirli bir ücret hem de kârdan belli oranda hisse veriyordu.¹⁷²

Tanıdıklarının tavsiyesi üzerine, çevresinde üstün ahlak sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen Hz. Muhammed ile ortaklık antlaşması yaptı.

Bahsi geçen ortaklığın kimin teşebbüsüyle gerçekleştiği hususunda kaynaklarda değişik bilgiler bulunmakla birlikte¹⁷³ bizim çalışmamızın maksadı bakımından zikredilmesi gereken husus şudur ki Hz. Peygamber, Hz. Hatice tarafından sermayesi verilerek hazırlanan ticaret kervanlarına iştirak etmiş ve gayet de büyük kârlarla geri dönmüştür.¹⁷⁴

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile sürdürdüğü ortaklık süresince birkaç kervan tertip ettiği görülmektedir.¹⁷⁵ Söz konusu kervanlar neticesinde Hz. Peygamber'e olan güveni daha da artan Hz. Hatice, nihayet onu Suriye'ye müteveccihen gönderilecek müstakil ve büyük sermayeyle oluşturulan bir kervanın idaresine geçirmiştir.¹⁷⁶

¹⁷² Ahmed Zeyni Dahlan, *es-Sîretü'n-Nebeviyyeti ve'l-Âsâru'l-Muhammediyye*, (Halebî'nin es-Sîretü'l-Halebiyye isimli eserinin kenarında), Beyrut trz., I, 104.

¹⁷³ İbn Sa'd'ın hocası Vâkîdî'ye dayanarak naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in 25 yaşlarında olduğu bir dönemde, amcası Ebû Tâlib Peygamberimize, geçim şartlarının ağırlaştığından, kendisinin de çalışamayacak derecede yaşlandığından yakınmış; Hatice bnt. Huveylid'in tertip ettiği kervanlarda şayet isterse ücret mukabilinde görev alabileceğini telkin etmiştir. Bu konuşmanın hemen sonrasında Hatice'nin yanına giden Ebû Tâlib, bu konuda Hatice ile bizzat görüşerek yeğeninin diğer görevlilerin aldığı iki mislini almak şartıyla kervana iştirak edebileceğini söylemiş, Hatice de bu teklife razı olmuştur. Bu konuda bkz., İbn Sa'd, I, 129. Hamidullah'ın da aynı kanaatte olduğu anlaşılıyor. Bkz., *İslam Peygamberi*, I, 57-58. Diğer taraftan mudarebe yöntemiyle ticaret yapan Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in dürüstlüğü, güvenilirliği ve ticari tecrübelerinden diğer Mekkeliler gibi haberdar olduktan sonra bizzat haber göndererek ondan kervanının başına geçmesini isteyerek diğerlerine verdiği ücretin iki mislini (görevlendirdiği diğer şahıslara sefer başına iki genç deve ücret mukabili verirken ona dört genç deve vermeyi kabul etmişti) vereceğini de vadetmiştir. Geniş bilgi için bkz., İbn İshak, s.81; İbn Hişam, I, 203; Taberî, II, 35; İbnü'l-Esîr, II, 39; Halebî, I, 132-133; Watt, s.45. Kandemir'e göre ise Hatice bnt. Huveylid, yakınlarının tavsiyesiyle böyle bir ortaklığı gerçekleştirmiştir. Bkz., "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

¹⁷⁴ İbn İshak, 81-82; İbn Hişam, I, 2012-203; İbn Sa'd, I, 129-131; Taberî, II, 34-35; Muhibiddin et-Taberî, s.19. Ayrıca bkz., Hamidullah, I, 56-59.

¹⁷⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz., Hamidullah, I, 57; Celal Yeniçeri, "Peygamber Ailesinin Gecirleri ve Geçimi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul 1994, I, 320, Yüksel, s. 141.

¹⁷⁶ İbn İshak, s.81; İbn Hişam, I, 203; İbn Sa'd, I, 129; Taberî, II, 35; Hamidullah, I, 57. Sarıçam'a göre ikisi de Mekkeliler olduğu için Hz. Hatice ile Hz. Muhammed birbirlerini tanıyorlardı,

Halebî'ye göre Hz. Muhammed, Hz. Hatice namına beş sefere katılmıştır. Beş seferin dördü Yemen bölgesine, birisi ise Suriye'ye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Yemen'e sevk edilen kervan Suriye'ye nazaran daha kısa zamanda ticareti sonlandırıyor ve kısa sürede dönüyordu. Herhâlde bu sebeple Suriye'ye gönderilen kervandan daha az kârla dönüyordu. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Muhammed, Yemen civarına gönderilen ve daha az sermayeyi gerektiren ticari teşebbüslerde denedikten sonra Hz. Hatice tarafından daha kapsamlı Suriye kervanının başına getirilmiştir.¹⁷⁷

Söz konusu ticari seferin sonunda Hz. Hatice'nin evvelce gönderdiği kervanlardan daha fazla kâr elde ettiği ve sefer dönüşünde Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evliliğinin gerçekleştiği de kaynaklarda ortak olarak zikredilen bir husustur.¹⁷⁸

B- Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber İle Evlenmeye Karar Vermesi

Belki de bu ticaret sonucu elde edilen kardan daha çok Hz. Hatice, gerek yol boyunca gerekse ticari faaliyetleri esnasında Hz. Muhammed'in tavır ve davranışlarını merak etmiş ve onun kişiliğiyle ilgili net bilgiler ve kesin kanaat elde etmeyi planlamıştı. Kendi namına müteaddit defalar ticaret yapan Hz. Muhammed'le olan ticari ilişkiler dolayısıyla onu yakından tanıma imkânı bulan Hz. Hatice'nin bu ticari ortağına karşı hissî bir yakınlık içerisinde girdiği anlaşılmaktadır. Onu evine iş vesilesiyle sık sık davet ediyor, iş görüşmeleri esnasında ona ikramlarda bulunuyordu. Utangaçlığı ve güvenilirliği ile tanınan genç Muhammed (sav) ise ar ve hayâ duyguları içinde daima gözleri eğik bir şekilde Hz. Hatice'ye mukabelede bulunuyordu.¹⁷⁹

Birisi asil bir kabileden, kültürlü ve zenginliğinin yanı sıra iki defa evlenip dul kalmasına rağmen pek çok kimsenin evlenmek istediği güzel

ancak söz konusu ticari kervan onların daha da yakından tanışmalarına vesile olmuştur. Bkz., Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.68.

¹⁷⁷ Halebî, I, 136.

¹⁷⁸ Geniş bilgi için bkz., İbn İshak, s.81-82; İbn Hişam, I, 203-205; İbn Sa'd, I, 129-133; Taberî, II, 35. Diğer taraftan bu evlilik, Suriye'ye müteveccihen gönderilen ve büyük kârlarla dönen kervan olayından iki ay yirmi beş gün sonra gerçekleştirilmiştir. Bkz., Dahlan, I, 106; Mevdûdî, II, 259.

¹⁷⁹ Hamidullah, I, 61.

bir kadın, diğeri ise dürüst kişiliği ile toplumda tanınan, gerçekleştirdiği ticari işleriyle de başarısını ispat etmiş güzel bir genç. Aralarında hissi yakınlığa engel, herhangi bir mânia da yoktu. Hz. Hatice'nin zengin ve saygın kişiliği Hz. Muhammed'in ona karşı ümitsizliğinden kaynaklanan sebeplerle kalbi bir yakınlığa duymasına engel gibi görünüyordu. Dolayısıyla onun Hz. Hatice ile evlenme doğrultusunda bir beklenti içerisinde bulunmadığı, bundan dolayı da herhangi bir teşebbüs içerisinde girmediği anlaşılıyor. Hz. Hatice ise genç ortağına yakınlık duymakla birlikte bu fikrini ona doğrudan açmaya cesaret edemiyordu. Bu noktada onun Hz. Muhammed'e duyduğu hissi yakınlığı evlilikle devam ettirme arzusuyla harekete geçmeden önce son kez bir daha onu denemek istediği, bu sebeple de Suriye seferine gönderirken yanına kölesi Meysere'yi de kattığını söyleyebiliriz. Böylece Hz. Hatice, Meysere'den alacağı raporla Hz. Muhammed ile ilgili düşüncelerini kesinleştirmek istiyordu. Zira iki evlilik geçirdikten sonra yeni bir evlilik için onun daha dikkatli olması gerekmektedir. Zira o artık aşk evliliği denilebilecek çağını çoktan geçirmiş bir yaşta idi. Üstelik şimdi evleneceği şahıs onun sadece kocası olmayacak aynı zamanda yetim kalan çocuklarının babası ve hatırı sayılır miktardaki servetinin de idarecisi olacaktı. Bütün bu sebepler nihai kararı vermeden önce Meysere'nin getireceği haberleri dört gözle¹⁸⁰ beklemiştir.

Meysere'nin anlattıkları karşısında Hz. Muhammed'e olan güveni ve hayranlığı perçinleşen Hz. Hatice onunla evlenmeye karar vermiş, ancak onun tarafından reddedilebileceği endişesiyle bir süre tereddüt yaşamıştır.¹⁸¹

Evlilik teklifinin Hz. Hatice'den geldiği daha çok kabul edilen bir husustur. Arap toplumuna göre gayet normal karşılanması sebebiyle Hz. Hatice evlilik teklifinde bulunmadan önce Hz. Muhammed'in düşüncelerini öğrenmek üzere Nefise bnt. Münye'yi görevlendirmiştir.¹⁸² Hz. Ha-

¹⁸⁰ Hz. Hatice'nin seferden dönecek olan Hz. Muhammed ve kölesi Meysere'yi evinin dışındaki bir çardaktan (illiyeye) onların gelişlerini seyretmiştir. Zürkânî, I, 373.

¹⁸¹ Evlilik teklifi Şam kervanının Mekke'ye dönmesinden iki ay 25 gün sonra gerçekleştiğine dair bkz., Kastalânî, Mevâhib, I, 58; Makrizî, I, 17.

¹⁸² Mevdûdî, II, 258. Bu kadın Ya'la b. Münye'nin kız kardeşidir. Sahâbî olmuştur. İbn Hacer, VII, 601; Halebî, I, 137; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 41.

tice tarafından gönderildiğinden bahsetmeyen Nefise¹⁸³, Hz. Muhammed'e giderek ona: "Şimdi yaşça olgunlaştın, iyi bir ailedensin ve mükemmel şahsiyetin herkesçe bilinmekte, münasip birini kolayca bulabileceğin hâlde niçin evlenmiyorsun?" dedi.

Hz. Muhammed ise ona:

"Ayrı bir evi geçindirecek kadar maddi imkâna sahip değilim" diye cevap verdi.

Nefise ise: "Eğer bu sorunu halleder, sana çok güzel, zengin, soylu ve senin dengin olan birini teklif etsem evet der misin?" dedi.

Hz. Muhammed: "Teklif ettiğin kişi kim olabilir ki" diye şaşırılmış bir şekilde sordu.

Nefise: "Hatice" dedi.

Hz. Muhammed: "Onun kabulü imkânsızdır; şehrin bütün zenginleri istediler, fakat o hepsini reddetti" dedi.¹⁸⁴

Nefise: "Şayet bu teklifim hoşuna gittiyse sen işi bana bırak" dedi.

Nefise'nin bu görüşmesinden sonra Hz. Hatice'nin bizzat Hz. Muhammed'le görüşerek ona evlilik teklifinde bulunduğu da kaynaklarda zikredilmektedir. Buna göre Hz. Hatice, evlilik fikrine sıcak bakan Hz. Muhammed'e kendisiyle evlenmek istemesinde onun akraba oluşu, toplumda şerefli, güvenilir ve doğru sözlü bir kimse olarak tanınması ve alışverişteki dürüstlüğü ve Meysere'nin anlattıklarının etkili olduğunu söylemiştir.¹⁸⁵

Hz. Muhammed için Hz. Hatice uygun bir eş adayı idi. Zira evlilikte asalet ve denklige çok önem verilen bir toplumda asaleti ile Hz. Muhammed'e denk olan Hatice aynı zamanda kültürlü, bakımlı ve güzel bir kadındı.¹⁸⁶ Ticaret vasıtasıyla onu tanıma imkânı bulan Hz. Muham-

¹⁸³ İbn İshak, s.81; İbn Hişam, I, 203; Taberî, I, 35

¹⁸⁴ Ali Şeriatî'ye göre Hz. Muhammed maddi bakımdan Hatice'den fakir olmasını onunla evlilik için bir engel olarak görmekteydi. Ali Şeriatî- Cafer Şehidî, *Doğumdan Hicrete Hicretten Vefata Siret*, çev., Kerim Günay, İstanbul 1991, s.28.

¹⁸⁵ İbn İshak, s.81; İbn Hişam, I, 205; Taberî, I, 35; Halebî, I, 138.

¹⁸⁶ Hz. Hatice'nin saç bakımı için kendisine bir kadın kuaför ayarlaması hakkında bkz., İbn Hacer, IV, 453; İbn Abdilberr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 33; Kettânî, II, 332.

med, kendisinde yadırgayacağı türden davranışlara rastlamamıştı. Üstelik maddi bakımdan da iyi durumdaydı. Dolayısıyla evlilik için beklentileri tam anlamıyla karşılayabilecek bir durumdaydı. Birisi el-Emîn yani güvenilir diğeri ise Tâhire yani temiz kadın olarak birbirleri için adeta biçilmiş kaftan gibiydiler.

Daha önce evlilik yapmış olması ve yaşının büyüklüğü toplumda gayet normal görülen bir durumdu. Dolayısıyla evlilik için geriye sadece arabulucuların devreye girmesi gerekiyordu. Bu teşebbüs Nefise ile gerçekleştikten sonra Hz. Hatice, bizzat harekete geçerek evlilik için Hz. Muhammed'i neden tercih ettiğini söylemiş, daha sonra da ondan gelip kendisine dünür olmak üzere durumu akrabalarına anlatmasını istemiştir.¹⁸⁷

C- Nikâh ve Düğün Merasimi

Hz. Muhammed, aldığı bu teklifi amcalarına götürdü. Ebû Tâlib, Abbas ve Hamza Hz. Muhammed'i de yanlarına alarak Hatice'yi istemeye gittiler.¹⁸⁸ Ebû Tâlib, Hatice'nin babası Huveylid sağ olmadığı için geleneklere göre Hatice'yi amcası Amr b. Esed'den istedi.¹⁸⁹ Amr b. Esed, Mekke'nin ileri gelenlerindendi. Hatice'nin amcasının oğlu Varaka b. Nevfel de oradaydı. Ebû Tâlib ayağa kalkarak bir konuşma yaptı ve yeğeninini meziyetlerinden bahsetti. Onun asil ve güvenilir bir kişi olmakla beraber malı mülkü az olduğunu söylemiş, daha sonra ise sözlerini şöyle tamamlamıştır: "...Malı mülkü azdır ama sizlerde bilirsiniz ki mal ve servet yok olmaya mahkum bir gölge, sönmeye mecbur bir varlıktır..."

Benzer şekilde Hz. Hatice'nin amcası Amr b. Esed veya bazı rivayetlerde nakledildiğine göre ise amcasının oğlu Varaka b. Nevfel de bir konuşma yaparak kızlarının meziyetlerini dile getirmiş sonra Muhammed'in onunla evlenmeye ehil bir kabileden iyi bir kimse olduğunu ifade ederek bu evliliği onaylamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁷ İbn Habîb, *Muhabber*, s.78.

¹⁸⁸ Kastalânî, I, 59.

¹⁸⁹ İbn Hişam, I, 204; Süheylî, II, 238.

¹⁹⁰ Nikâh esnasında her iki tarafın temsilcilerinin yaptıkları konuşmalar ve kendi adamlarının ön plana çıkardıkları özellikleri için bkz., Ahemî Halil Cuma, s.28-29.

Amca Amr b. Esed'in fakirliğini bahane ederek bu evliliğe karşı çıkmasından endişelenen Hz. Hatice'nin nikâh merasimi öncesinde bir ziyafet vererek amcasını en iyi şekilde ağırladığı hoşuna gidecek bir kafftan ve kokularla ona ikramda bulunduktan sonra sarhoş olmasını sağlayarak kız isteme esnasında yapılan konuşmalar esnasında sessiz kalmasını sağladığı¹⁹¹ da yine kaynaklarda yer alan bilgilerdendir.

Nikâh merasimi sonrası gerçekleşen düğün hakkında bilgi vermeden önce bazı hususlara açıklık getirmek istiyoruz.

Müsteşrikler tarafından hemen her fırsatta eleştirilerek suçlanmaya çalışılan Hz. Muhammed'in sevgi ve saygıyla başlayıp sadakat, vefa, anlayış, yardımlaşma vb. güzel hasletlerle devam eden bu evliliğiyle ilgili bazı eleştirilerde buldukları görülmektedir. Elbette içlerinde insaf ehli kimseler bu evliliği takdir etmektedir, ancak çoğunluğun haksız eleştirilerinde ısrarcı olduklarını söylemek mümkündür. Pek çok batılı araştırmacıya göre Hz. Muhammed, kendisinden yaşça çok büyük olan Hz. Hatice ile sadece parası için evlenmiştir.¹⁹² Müsteşriklerin bu evlilikle ilgili düşüncelerini Karen Armstrong şu ifadelerle özetlemektedir:

"Batıda erkeklerin kendilerinden yaşça büyük ve zengin kadınlarla evlenmelerinin kınanan bir durum olduğunu, bu nedenle de Hz. Muhammed'in Hatice ile parasal nedenlerle evlendiği söylenir."¹⁹³

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e nazaran yaşlı ve zengin oluşu bu evliliğin yadırganmamasının temel nedenleri olarak zikredilmiştir. Her ne kadar evlilik esnasında Hz. Muhammed'in 25, eşinin ise 40 yaşlarında olduğu daha çok kabul edilen bir görüş ise de pek çok kaynakta gelinin 28 ile 35 yaşları arasında değişen bir yaşta olabileceğine dair bilgilere de rastlanılmaktadır.¹⁹⁴ Özellikle Arabistan gibi sıcak bölgelerde kadınların

¹⁹¹ İbn Habîb, *Muhabber*, s.78.

¹⁹² Bu hususta bir kaç örnek için bkz., Karen Armstrong, *Hz. Muhammed-İslam Peygamberi'nin Biyografisi*, İstanbul 2005, s.110; Maxime Rodinson, *Muhammed- Yeni Bir Dünyanın ve Peygamber'in Doğuşu*, İstanbul 2013, 166; W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed'in Mekke'si*, çev., M.Akif Ersin, Ankara 1995, 93; R.V.C. Bodly, *Allah'ın Rasûlü Muhammed (sav)*, çev., Hacı Mahmut Altun, İstanbul 2006, s.49.

¹⁹³ Armstrong, s.110.

¹⁹⁴ Hz. Hatice'nin evlilik esnasındaki yaşı hakkında bkz., İbn Hişam, I, 17; İbn Habîb, *Muhabber*, 79; Belâzürî, I, 108; Halebî, I, 140; Ebû Bişr ed-Devâlibî, *ez-Zürriyetü't-Tâhire*, thk., M. Cevad el-Hüseynî el-Celâfî, Beyrut 1408/1988, s.50; Kasım Şulul, s.463-465.

adetten kesilme yaşının ellili yaşların çok altında gerçekleştiğinden hareketle Hz. Hatice'nin evlilik yaşının otuzun altında ve muhtemelen 28 olduğu ileri sürülmüştür. Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'den altı çocuğu olduğu¹⁹⁵ ve bunlardan Abdullah isimli oğlunu nübüvvetten sonra doğurduğundan¹⁹⁶ hareketle onun 40 yaşında evlenmesi durumunda Abdullah'ı 56 veya 57 yaşında iken doğurmuş olması gerekir ki bu yaş Arabistan şartlarında bir kadının doğum yapabilme özelliğini çoktan kaybettiği bir yaştır. Dolayısıyla onun evlilik yaşının 40'ın çok altında olması gerekir denilerek nikâh esnasında Hatice'nin Peygamberimizden çok yaşlı olduğu şeklindeki görüşlerin doğruyu yansıtmadığı söylenmiştir. Elbette sıcak iklimlerde bile ellili yaşların üzerindeki kadınlar arasında da doğum yapanlar mevcuttur, fakat bu durumun istisnai olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan tarihi bir olayı kendi dönemi ve şartlarına göre ele almak ve ona göre değerlendirmek gerekmektedir. Yoksa kendi şartlarımız ve günümüzdeki anlayışlar çerçevesinde tarihi olayları yorumlamak bizi yanlış değerlendirmelere ulaştıracaktır. Hz. Peygamber'in evlilik yaptığı dönemin Mekke'sinde evlilikte yaşın önemsenmediği bilinen bur husustur. Gelinin damattan çok yaşlı olması veya tam tersi bir durum o dönem için yadırganacak bir husus değildi. Nitekim hemen her fırsatta Hz. Muhammed'i eleştirmek için açık arayan Mekkeli müşriklerden hiç kimse onu kendisinden daha yaşlı birisiyle evlendiği için kınamamıştır. Sırf bu durum bile evlilik esnasındaki yaş farkının dönemin anlayışına göre önemli olmadığını bir göstergesidir.

Şayet, 28 değil de 40 yaşında olduğunu kabul edersek bile kaynaklardaki rivayetler ışığında Hz. Hatice'nin bu yaşına rağmen kişisel bakımı, giyim kuşama ve güzelliği ile pek çok Mekkelinin ilgisini çekecek nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla onunla evlendiği için Hz. Muhammed, eleştirilmek bir tarafa kendisine gıpta edilen bir kişi olmuştur denilebilir.

Hz. Hatice'nin zengin oluşu da müsteşrikler tarafından üzerinde durulan bir husustur. Zira pek çok batılı yazara göre Hz. Muhammed

¹⁹⁵ Hamidullah'a göre bu altı çocuk evliliğin ilk 10 yılında doğmuştur. I, 64. İbn Hişam ise çocukların her biri arasında bir yaşlık fark olduğundan bahsetmektedir. *Siyer*, I, 16.

¹⁹⁶ İbn Hacer, VII, 601; Mizzâ, *Tehzibü'l-Kemâl*, I, 191; Süheylî, II, 243.

zenginliği için Hatice ile evlenmiştir. Gerçekten Hz. Muhammed sırf zenginliğinden dolayı onunla evlenmiş olsa bile yine dönemin şatlarına göre bu durumun da normal karşılandığını söylemek mümkündür. Zira kaynaklarda muhaliflerinin onunla parası için evlendi diye Hz. Muhammed'in eleştirildiğine dair hiç bir rivayet yoktur.

Hz. Muhammed her ne kadar Hz. Hatice kadar varlıklı olmasa da evlilik öncesi gerçekleştirdiği ve gayet başarılı olduğu ticari faaliyetleri neticesinde hatırı sayılır bir mal varlığına ulaşmıştı. Zira en azından Hz. Hatice hesabına beş büyük kervanla ticaret yapmış, muhtemelen bu ticaretler esnasında sadece ücret mukabili çalışan bir işçi değil aynı zamanda kardan hisse alan bir ortak olarak bir hayli gelir elde etmiştir. Düğün esnasında düğün masraflarını karşıladıktan sonra geline 20 deve veya 480 bir başka görüşe göre ise 500 dirhem miktarındaki mehri bizzat vermiştir.¹⁹⁷ Buna ilaveten iki deve keserek misafirlere ikramda bulunması -ki bu onun düğününe 200 davetlinin iştirak ettiğini göstermektedir- Hz. Muhammed'in çok fakir olduğu için böylesi bir evlilikte bulunduğu şeklindeki iddiaların asılsız olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik o evlilikle birlikte en azından örfen Hatice'nin malının sahibi konumuna gele-meyeceğini gayet iyi bilmekteydi. Zira Arap örfüne göre evlilikle birlikte karının malı kocanın olmuyor, kadın malının evlilik sonrasında da sahibi olma vasfını muhafaza ediyordu. Diğer taraftan Hz. Muhammed evlilikten sonra nasılsa zengin bir kadınla evlendim düşüncesiyle çalışmalarına son vermemiş, tam tersine daha da yoğun bir çalışma içerisine girmiştir. Altı çocuk, eşi, Ümmü Eymen isimli cariyesi ve Zeyd b. Hârise adındaki azatlısından başka Hz. Ali'yi de bakımını üstlenerek evine alması göz önünde bulundurulursa Hz. Hatice'nin servetinin işletilmeyip üzerinden sürekli harcanıldığında kısa sürede biteceği kesindi. Ailesinin kalabalık oluşundan başka fakir fukaraya yardım eden, akrabalarına el uzatan, üvey çocuklarının da sık sık ikramlarıyla gönüllerini kazanan Hz. Muhammed'in Hatice'nin servetiyle bunları gerçekleştirdiğini söylemek mümkün değildir. Hayatı boyunca maddiyata sadece kimseye muhtaç olmayacak derecede önem veren bir kimse için sadece serveti için evlilikte bulunduğunu söylemek asla doğru olmayacaktır.

¹⁹⁷ Verilen mehirin miktarı hususunda bkz., İbn Hişam, I, 204-205; Kastalânî, I, 59; Makrizî, I, 18; Muhibbiddin et-Taberî, s.20; ed-Dımaşkı, *Ezvacu'n-Nebi*, s.34.

Çoğu zaman gaye ile netice karıştırılmaktadır. Elbette bu evliliğin Hz. Muhammed’i ekonomik olarak rahatlattığını söyleyebiliriz, fakat Hz. Muhammed’in Hatice ile evliliğinde ekonomik rahatlığa erme gaye değil neticedir. Zira ticaretteki tecrübesi Hz. Peygamber’i ayakları üzerinde duracak bir konuma zaten ulaştırmıştı. Dolayısıyla bu evlilik olmasaydı bile onun ekonomik yönden kendi başının çaresine bakacak bir duruma geldiğini söyleyebiliriz. İleride de temas edileceği üzere Hz. Hatice ilk vahyin dehşeti ve çaresizliği ile eşinin yanına döndüğünde başından geçenleri anlatınca Hz. Hatice onu teskin etmek üzere “ Allah seni mahcup etmez çünkü sen fakire yardım eder, muhtaçlara el uzatır akrabayı gözetirsin...” demiştir. Herhâlde Hz. Muhammed bütün bu yardımları Hatice’nin servetiyle yapmış olsaydı eşi bu sözleri söylemezdi.

Hz. Muhammed (sav)’i bir servet avcısı olarak değerlendirip Hatice ile sırf bunun için evlendi demek evlilik sonrası Hz. Muhammed’in mala mülke değer vermediğine dair pek çok örnek dikkate alındığında asla doğru değildir. Nikâhın akabinde onun kendisine hediye edilen Zeyd b. Hârise’yi kölelikten azad etmesi, başta akrabaları olmak üzere muhtaçlara yardımda bulunması, uzlet günleri boyunca kuru ekmek ve su ile yetinmek suretiyle günlerce Hira’da kalması bilinen bir husustur. Diğer taraftan onun evlilikten sonra sahip olduğu servetle eğlence peşinden koşmadığı, lüks bir hayatı tercih ederek buna göre yaşamadığı da malumdur.

Hz. Hatice ile evlilik Resûl-i Ekrem’i ekonomik olarak rahatlatmış, en azından maddi sıkıntılardan kurtulduğu için hayır hasenatta bulunmaya ve muhtaçlara vermeye ayrıca sonraki dönemlerde uzlet hayatına ve peygamberliğin sorumluluğuna gerektiği şekilde zaman ayırmasına yardımcı olmuştur.¹⁹⁸

Kaynaklarda bu evliliğin Hz. Peygamber’i maddi yönden rahatlatığı belirtilmekle beraber daha çok evlilikle birlikte Hz. Hatice’nin eşine manevi desteği ile onu zor zamanlarda rahatlattığı, çaresizliğe düştüğü esnada fikir ve tavsiyeleri ile ona yol gösterdiği üzerinde durulmakta-

¹⁹⁸ Tefsirciler Duha suresindeki “Seni fakir olarak bulup zenginleştirmedim mi” ayetini de bu doğrultuda yorumlamışlardır.

dır.¹⁹⁹ Maddi sıkıntı şöyle veya böyle üstesinden gelinecek bu problem-
dir. Hz. Muhammed de pek ala ticari kabiliyeti ve tecrübesi ile maddi
yönden en azından kendine yetebilecek imkânlarla kavuşabilirdi. Ancak
özellikle nübüvvetle birlikte karşılaştığı ve tamamına yakını maddi ol-
maktan ziyade manevi türden problemleri aşmada Hz. Hatice, onun her
daim yanında yer almıştır. Karşılaştığı sıkıntıları aşmada yol gösterip
moral vermiş; bizzat onun derdiyle dertlenip çözüm bulmada elinden
geleni yapmıştır ki bu hususta ileride bilgi verilecektir.

Nikâh merasiminden sonra düğüne geçilmiştir. Düğün esnasında
defler eşliğinde oyunlar oynanmış²⁰⁰, gelinin başından atılan hurma ve
şekerler kapışılmaya çalışılarak geleneklere göre bir düğün merasimi
yapılmıştır.

III- Hz. Peygamber'in Hz. Hatice İle Evlilik Günleri

Düğünden sonra bir kaç gün daha amcasının evinde kalan Hz.
Peygamber, eşiyile birlikte Hz. Hatice'nin Safa ile Merve arasında,
Attarlar çarşısının arkasında yer alan evine taşındı. Hz. Hatice, Hz. Mu-
hammed'le çeyrek asır süren evliliği boyunca bu evde yaşadı. Hz. Mu-
hammed ve Hz. Hatice çiftinin altı çocuğu da bu evde doğdu. Küçük
yaşta vefat eden ilki Kasım ikincisi Abdullah olan iki erkek çocukları bu
evde vefat etti. Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma isimli kızları
bu evde büyüdüler ve anne baba terbiyesini yine bu evde en iyi şekilde
aldılar. Hatta kızlardan Zeyneb bu evden gelin oldu. Hz. Hatice onu
Mekke'nin asil ve güvenilir olduğu kadar zengin ve kabiliyetli kişiliğiyle
bilinen yeğeni Ebu'l-Âs ile evlendirmede aktif olarak rol aldı. Esasen Hz.
Hatice'nin geleneklerine bağlı, akrabalarına önem veren bir kişiliğe sahip
olduğunu söyleyebiliriz. Zira o çocuklarına daha ziyade eşinin veya
kendisinin akrabalarının isimlerini vermeye çalışmıştır. Bundan başka o,
kızını yeğeni ile evlendirme hususunda etkili olmuş, hem aileden hem
de kendi gayretleri neticesinde varlıklı bir kişi olmasına rağmen lüks ve
israftan uzak, gösterişe asla meyiletmeyen bir tarzda hayatını devam et-

¹⁹⁹ Bu doğrultudaki güzel bir değerlendirme için bkz., İbn İshak, s.132; İbn Hacer, VII, 600;
İbnü'l-Esir, *Usdü'l-Çâbe*, VI, 82. T. W. Arnold, s.28; Armstrong, s.110.

²⁰⁰ A. Halil Cuma, s.29.

tirmeye çalıştığı gibi kızlarını da bu şekilde yetiştirmiştir. Nitekim İslami dönemde peygamber ailesinin hayatında lüks ve israf yerine tasadduk, kanaat ve eşe dosta ikramda bulunma ön plana çıkmıştır. Zenginliğe alışmış bir insanın özellikle de bir kadının israf ve gösterişten uzak mütevazı bir hayatı benimsemesi, itiraz etmeden kabullenmesi gerçekten kolay bir fedakârlık değildir. Bununla birlikte Hz. Hatice, söz konusu fedakârlığın en güzel örneklerini sunmuştur. Kızlarının da annelerinden aldıkları eğitim sonucu benzer şekilde yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir.

Yeni evlerinde iken Hz. Hatice'nin bir patron veya evin yegâne söz sahibi gibi hareket etmediğini söyleyebiliriz. Zira bu evde hayat müşterek verilen kararlarla güzelleşmiş, sevgiyle başlayan birliktelik saygı, sadakat, vefa ve anlayış duygularıyla perçinleşmiştir. Öyle ki sonraki nesillere adeta bu ikisinin evliliği rol model olmuştur. Hatta ülkemizde olduğu gibi bazı Müslüman ülkelerde evlenecek kişilere nikâh öncesinde Hz. Muhammed ile Hz. Hatice arasındaki sevginin bir benzerini nasip etmesi için Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunmakta ve bu evlilik örnek olarak sunulmaktadır.

Evlilik akabinde²⁰¹ hanımı Hz. Hatice'nin evine taşınan Hz. Peygamber'in²⁰², eşi Hz. Hatice ile olan ortaklığının ne kadar daha devam ettiği hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ancak evliliğinden 15 sene geçtikten sonra 40 yaşlarında iken peygamberlikle görevlendirildiği anın dehşetiyle evine döndüğünde hanımı Hz. Hatice onu teskin etmek için şunları söylemiştir:

“Hiç korkma! Allah Teala seni asla mahcup etmez. Zira sen, akrabalarına yardım eder, kimsesizlerin geçimini üstlenir, fakiri gözetir, misafire de ikram edersin...”²⁰³

Bu ifadeler Hz. Muhammed'in doğrudan veya bir ortağı vasıtasıyla kendi ailesine yetmesinin ötesinde akrabalarına, kimsesizlere ve fakirlere yardımda bulunacak ve misafirlerini ağırlayacak kadar bir gelir te-

²⁰¹ İbn Sa'd'a göre nikâhtan birkaç gün sonra amcasının evinden ayrılmıştır. Bkz., *Tabakât*, I, 134.

²⁰² Hamidullah, I, 64.

²⁰³ İbn İshak, s. 122; Buhârî, Bedü'l-Vahy 1, Tefsir 96; Müslim, “İman”, 252; İbn Sa'd, I, 195; Makrizî, I, 30.

min ettiğini göstermektedir.²⁰⁴ O zamanlar çoluk çocuğa da karıştığı ve Hz. Hatice'den süt emme çağındayken ölen Kasım dâhil 6 çocuğu olduğu düşünülürse, ev ihtiyacının bile küçümsemeyecek miktarda bir gelir gerektirdiği kolayca anlaşılır.²⁰⁵ Eğer işletilmiyorsa, hanımının serveti de Mekke gibi bir yerde uzun seneler yetecek bir durumda olamazdı.²⁰⁶

Hz. Peygamber'in evlendikten sonra hanımı Hz. Hatice'nin parasını kullanmadığı, ancak ailesinin geçimini sağlamak üzere yeterli miktarda para kazandığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in kendi hesabına ticaret yaparken, Hz. Hatice'nin işlerini de takip etmesi mümkün görünmektedir.²⁰⁷ Bununla birlikte Hz. Muhammed'in evlilik sonrası hanımının mallarıyla ilgilenmesi onun, karısının mallarında tek yetkili kişi olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Zira Hz. Muhammed evlilik sonrası mal ortaklığı şeklinde mütalaa edilebilecek bir şekilde eşinin ticari işlerini üstlenmiş olmakla birlikte, elde edilen gelirlerin tasarrufu hakkında zaman zaman zevcesinin görüşlerine de müracaat etmiştir. Nitekim daha önce de hakkında bilgi verildiği üzere Hz. Muhammed, sütannesinin çektikleri sıkıntıları, yaşadıkları kıtlığı söylemesi üzerine o, Hz. Hatice ile bu hususta görüşmede bulunmuş ve muhtemelen onun da onayı üzerine sütannesine hatırı sayılır bir yardım²⁰⁸ yapmıştır.

Yukarıdaki mülahazalarla evlilikten sonra Hz. Peygamber'in Yemen, Necd ve Necd'ın'a seferler düzenlediği, hac mevsiminde Ukâz ve Zülmecâz panayırlarına iştirak ettiği; diğer zamanlarda ise Mekke'de toptancılık yaptığı ifade edilmektedir. Bu tür faaliyetlerinin de otuz yaş-

²⁰⁴ Kaynaklardan bazılarında yer alan bir rivayete göre Hz. Muhammed, memleketindeki kıtlık sebebiyle hayvanlarının telef olduğunu söyleyerek dert yanan sütanesi Hz. Hâlim'e karısı Hz. Hatice ile görüşerek -ve belki de onun da onayını alarak- 40 koyun ve erzak yüklü bir binit devesi vermiştir. Bkz., İbn Sa'd, I, 113-114; Belâzürî, I, 104; Süheylî, I, 111; Hamidullah, I, 65.

²⁰⁵ Hz. Muhammed, kendi çocukları dışında amcası Ebû Talib'in oğlu Hz. Ali'yi de 36 yaşlarında iken (Hz. Ali henüz 5-6 yaşlarında idi) evine almış ve onun da bakımını üstlenmiştir. Bkz., İbn Hişam, I, 264; Hamidullah, I, 66.

²⁰⁶ Yeniçeri, I, 320-321. Watt'a göre Hz. Muhammed'in kızlarını Mekke'nin ileri gelenlerden Ebû Leheb'in oğullarıyla evlendirmesi onun kabileler arasında ümit verici gençlerden birisi olduğu anlamına gelmektedir. Bkz., Hz. Muhammed Mekke'de, s.46.

²⁰⁷ Hamidullah, I, 66. Hamidullah'a göre "Mekkeliler arasındaki örf'e göre kadının mal varlığı, nikâhtan sonra asla kocanın malları hâline gelmez, zevcenin sahip olduğu mallar kadının mülkiyetinde kalmaya devam ederdi." *İslam Peygamberi*, I, 66.

²⁰⁸ İbn Sa'd, I, 113-114; A. Halil Cuma, s.31-32.

larının ortalarına kadar devam ettiği, bu yaştan itibaren ise, daha çok tefekkür ve inzivaya zaman ayırdığı da kaynaklar arasında yer alan bilgilerdendir.²⁰⁹

Öyle anlaşılıyor ki Hz. Muhammed, sadece zevcesi Hz. Hatice'nin ortağı veya onun işlerini üstlenen bir kişi değildi; o, aynı zamanda başkalarıyla da ticari ortaklıklar kurarak geçimini temin etmeye çalışıyordu. Onun bu dönemde Sâib b. Ebî Sâib (Kays b. es-Sâib) ve Abdullah b. Ebî'l-Hamsâ²¹⁰ ile ticari ortaklıkları olmuştur.²¹¹

A- Hira Günlerinde Hz. Hatice

Gerek eşiyle gerekse başka ortaklarla sürdürdüğü ticaret sayesinde Hz. Peygamber, nübüvvetine kadarki sürede ailesinin geçimini sağladığı gibi fakir fukaraya ve ihtiyaç içerisindeki akrabalarına yardım etmiştir. Hz. Muhammed'in Kâbe hakemliğinden itibaren başlayan ve nübüvvetine kadar devam eden inziva günlerinde de söz konusu ortaklıklar vasıtasıyla ticari faaliyetlerinin devam ettiği, muhtemelen daha önce Hz. Hatice ile mudârebe usulü ortaklık yaptığı gibi bundan böyle kendisi de başkalarıyla aynı tarzda ticaretini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed, beş yıl boyunca kimi zaman kısa süreli ama çoğu zaman takriben bir ay süren inziva günlerine rağmen ailesinin geçimi bakımından maddi bir sıkıntı çekmemiştir. Bu durumda ortakları vasıtasıyla devam ettirdiği ticaretten elde ettiği gelirler kadar Hz. Hatice'nin kocasının inzivada bulunduğu dönemde kendi malından takviyede bulunmasının ve muhtemelen de tutumlu bir şekilde aile harcamalarını sevk ve idaresinin de etkili olduğu söylenebilir. Hz. Hatice'nin kendi yokluğunda aile fertlerinde eksikliğini hissettirmemesi Hz. Peygamber'in gözü arkada kalmadan huzur içerisinde inzivaya çekilmesine ve tefekkürle manevi yönden kemale ermesine imkân vermiştir.²¹²

Hz. Peygamber'in Mekke'nin 5 km kuzeyindeki Cebel-i Nur'daki Hira mağarasında geçen inziva günleri boyunca Hz. Hatice eşine engel

²⁰⁹ Yüksel, s.142.

²¹⁰ İbn Sa'd, VII, 59; Halebî, I, 137; Makrizî, I, 15-16. Ayrıca bkz., Mevdûdî, II, 264; Algül, I, 167.

²¹¹ Ebû Davud, Edeb 17; İbn Mâce, Ticârât, 63; İbn Hanbel, III, 425; Halebî, I, 136-137.

²¹² DGBİT, I, 201.

olmayarak, ailenin işleri veya ticari faaliyetleri gerekçe göstererek engel olmaya çalışmamış, eşinin kalp huzuru ile tefekkür edebilmesine zemin hazırlamıştır. Eşinin orada kaldığı dönemde yemesi için azık hazırlayan Hz. Hatice, zaman zaman da adamları vasıtasıyla azık takviyesinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Her ne kadar Hz. Hatice'nin de kimi seferlerde Mekke'ye ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelen kocasıyla birlikte Hira'ya çıkıp onunla birlikte burada kaldığı²¹³ söylene de söz konusu yerin iki yetişkin insanın konaklamasına yetmeyecek kadar küçük ve inziva için yalnız kalmanın daha uygun olacağı gerekçesiyle buna pek ihtimal vermediğimizi ifade etmek isteriz. İnziva günlerinde Hz. Hatice'nin elli yaşına ulaşmış bir kadın olduğunu düşündüğümüzde sarp ve dik olduğu kadar ıssız da olan bu dağa azık götürmek için çıkması yorucu olduğu kadar emrinde çalışan veya aile fertlerinden sayılan Zeyd b. Hârise ve Hz. Ali gibi bu işi pek ala yapabilecek kimseler varken ona düşmezdi.

Hira'dan dönüşü geciken kocası hakkında endişelenip onu araştırmak üzere adamlarını peşine göndermesi²¹⁴ Hz. Hatice'nin eşine olan muhabbetinin bir diğer göstergesi olarak zikredilebilir.

B- Nübüvvet Döneminde Hz. Hatice

Hz. Peygamber üst üste beş sene uzlet için Hira Mağarası'na çıktı. Sonuncu çıkışında vahiy meleği kendisine nübüvvet görevini tevdi etti. Beklemediği ve ummadığı bir anda vahiy meleğini asli suretiyle gören ve onun soruları ve akabinde söyledikleri karşısında şaşırıp tedirginleşen, korkup dehşete kapılan Resulullah (sav), mağaradan çıkıp evine doğru koşarak giderken yaşadıklarının heyecanı ile tir tir titriyordu. O bundan sonra korkup paniklediği, sıkıntıya düşüp adeta çaresiz kaldığı daha da önemlisi nasıl hareket edeceğini kestiremediği dönemlerde sık sık yapacağı gibi eşinin huzur dolu, güven verici, yol gösterici ve daha da önemlisi söz ve telkinleriyle sakinleştiriciliğine sığındı. Üzeri örtülüp korku ve heyecanı bir nebze olsun hafifleyince başından geçenleri Hz. Hatice'ye anlattı. Hz. Hatice şu ifadelerle onu sakinleştirmeye²¹⁵ çalıştı:

²¹³ Şâmî, II, 312; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 20.

²¹⁴ İbn Hişam, I, 255.

²¹⁵ Taberî, I, 47.

“Hiç korkma!... Allah seni asla kötülük içine atmaz. Allah sana mutlaka iyilikle muamele edecektir. Zira sen yakınlarına yardım ediyor, ailene bakıyor, hayatını namusunla kazanıyor, diğer insanların doğruluktan ayrılmamalarını sağlıyor, yetimlere sığınacakları bir yer temin ediyorsun. Sen doğru sözlüsün. Emanete hıyanet etmezsin, muhtaçlara el uzatırsın. Herkesle iyi geçinip nezaketle muamelede bulunursun”²¹⁶

Yukarıdaki ifadeler gerçeği yansıtıyordu. Yani Hz. Hatice sırf eşini teskin etmek için uçuk kaçık sözler, aslı astarı olmayan, gerçeğe alakası bulunmayan lafızlar söylemedi. Dolayısıyla muhatabının üzerinde daha etkili oluyordu. Hz. Muhammed eşini umduğu gibi buldu; onun kendisini rahatlatıp endişelerinden kurtaracağını umarak Hira’dan başkasının değil doğruca eşinin müşfik yanına koştu. Zira yıllardır tanıdığı Hz. Hatice kendisini en iyi anlayacak ve çaresizliğine çözüm olmaya çalışacaktı. Anlattıkları karşısında eşine “sen ne dediğinin farkında mısın, yoksa mağarada halüsinasyonlar mı gördün, ya da güneşte fazlaca kaldın da çarpıldın mı” gibi reddedici bir tarzda olmayan bununla birlikte “elbette senin zaten peygamber olacağın belliydi, herkes bunu bekliyordu” şeklinde sırf sakinleştirmek için gerçeğe alakası olmayan sözler yerine yıllardır tanıdığı eşinin bildiği güzel yönlerini dile getirdi.

Hz. Hatice dehşet, korku ve panik havasındaki eşine adeta acil müdahalede bulunurcasına sözler söyledikten sonra Mekke toplumunda Allah, vahiy, vahiy meleği, kitap gibi konulardan anladığını bildiği amcası Varaka b. Nevfel’in yanına giderek eşinin başından geçenleri ona etraflıca anlattı.²¹⁷ Varaka’nın söyleyecekleri belki de yaşadıklarına bir anlam veremeyen eşinin başından geçenler hakkında bir fikir elde etmesine yarayacaktı.

Kaynaklarda ilk vahyin dehşetini yaşayan Resul-i Ekrem’in başından geçenleri sormak üzere kime müracaatta bulunduğu hususunda değişik bilgilere rastlanmaktadır. Bunlar arasında genel kabul gören Hz. Hatice’nin eşini de yanına alarak amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’e gittiği ve olanlar hakkında ondan görüş istediğidir. Diğer taraftan Hz. Hatice’nin Varaka’nın yanına kendisinin gitmediği, Peygamberimizi Hz. Ebu

²¹⁶ İbn İshak, s.122; Müslim, “İman”, 73; Taberî, I, 47; Makrizî, I, 30.

²¹⁷ Kastalânî’ye göre Hz. Hatice şayet gördüğü cin ise eşine muska yapsın diye Hz. Peygamber’i Varaka’ya götürmüştür. *Mevâhib*, I, 61.

Bekir eşliğinde gönderdiği²¹⁸ benzer şekilde eşini yanına almaksızın Varaka'ya giderek olup bitenleri ona anlattığı da kaynaklarda yer alan rivayetlerdendir.²¹⁹ Yine bazı kaynaklarda Hz. Hatice'nin eşinin başından geçenler hakkında malumat almak üzere görüşlerine başvurduğu şahsın Utbe b. Rebia'nın kölesi Ninovalı Addâs olduğuna dair rivayetlere de rastlanmaktadır.²²⁰ Mekke'deki kölelere iyilik yapan ve onların sevgisi kazanan Hz. Hatice'nin bu Hristiyan köleyi de bu münasebetle tanıdığı ve onun eşinin başından geçenler hakkında bir şeyler bilebileceğini düşündüğünden onun yanına gittiğini söyleyebiliriz. İster tek başına ister kendisiyle isterse Ebu Bekir'le gitsin görüşlerine müracaat ettiği Varaka ve/veya Addâs Hz. Peygamber'i sakinleştirecek sözler söylediler; ona gelenin vahiy meleği olduğunu, kendisine nübüvvet görevini getirdiğini vb. şeyleri söylediler.²²¹

Hz. Hatice'nin eşinin Hira'da yaşadıklarını sormak üzere Varaka'nın veya Addâs'ın yanına tek başına, eşiyile birlikte veya eşini Ebu Bekir ile beraber gönderdiğine dair kaynaklarda yer alan rivayetlerden hareketle şunu söyleyebiliriz ki Hz. Hatice kocasını çok sevmekte ve onun hakkında endişelenmektedir. Onun değişik kimselere farklı yöntemlerle ulaşıp sorular sormasının sebebi de kocasına olan sevgisi ve onun güvenliğinden endişelenmesidir.²²²

Bu ilk şok esnasında kendisine karşı adeta acil yardımda bulunan, içerisinde bulunduğu belirsizlik ve buna bağlı korkudan kurtulmasını sağlayan bir doktor gibi çözüm bulup onu sakinleştiren Hz. Hatice'nin bu iyiliği²²³ Hz. Peygamber tarafından hep hayırla yâd edilmiştir. Zira ilk şoku atlatması onun sayesinde olmuştur. Bundan sonraki günlerde de vahiy meleğinin gelmesi geciktiğinde çaresizliği artan, Mekke sokaklarında müşrikler tarafından hakarete uğrayan, iftiralara maruz bırakılan, tebliğ görevini yerine getirmede zorlanan Hz. Peygamber her defasında

²¹⁸ İbn İshak, s.132-133; Zürkânî, Beyhakî'den bu şekilde bir görüş nakletmektedir. *Şerhü'l-Mevâhib*, I, 411; Dahlan, I, 158.

²¹⁹ Müslim, "İman", 73; Şâmî, II, 314.

²²⁰ Zürkânî, I, 397. Şâmî'ye göre Hz. Hatice, Addâs'ın yanından döndükten sonra eşini alarak Varaka'ya götürmüştür. *Sübülü'l-Hüdâ*, II, 316.

²²¹ İbn İshak, s.122; Taberî, I, 49

²²² Bu doğrultuda bir değerlendirme için bkz., Zürkânî, I, 411

²²³ Taberî, I, 50

Hz. Hatice'nin yanına koşmuş, onun sözleri ile huzur bulmuş, çaresizliğinden kurtulmaya çalışmıştır.²²⁴ Esasen Hz. Hatice'nin Resûl-i Ekrem (sav)'e desteği ona sağladığı maddi imkânlardan ziyade nübüvvet görevini ifa etmesi esnasındaki manevi destekleridir.²²⁵ Hz. Hatice'nin nübüvvet göreviyle ilgili olarak kocasına sağladığı destek hakkında Hamidullah'ın şu tespitlerine katılmamak mümkün değil:

“Hatice, kocasının sadece sevgili bir refikası²²⁶ olmakla kalmamış, aynı zamanda İslam uğruna çok mühim hizmetlerde bulunmuş bir hanımdır. Onun bu hizmetleri o kadar büyüktür ki şayet o olmayacak olsaydı, daha evvel gelen birçok peygamber misalinde de görüleceği gibi Muhammed büyük bir başarı sağlayamadan göçüp gidebilirdi.”²²⁷

Hz. Hatice, tebliğ görevine memur edilen Hz. Peygamber'e en evvelce iman ederek manevi desteğini bundan sonra da devam ettirmiştir.²²⁸ Onun İslam'a girmesi Hz. Peygamber için bir başlangıçtı. Tek bir kişi elbette yeterli değildi, ancak o da biliyordu ki bütün kutlu görevler bir insanla başlamış sonra binlerin benimsediği ve destek verdiği hareketlere dönüşmüştür.

Hz. Hatice ilk mümin olmanın²²⁹ yanı sıra Hz. Peygamber'e iman edenler arasında ilk defa abdest alıp namaz kılan hatta Resul-i Ekrem'e ilk cemaat ve rahle-i tedrisatından geçme şerefine kavuşan kutlu bir insandır.²³⁰ Hz. Muhammed'e “Ya Resûlullah” şeklinde hitap etme bahtıyarlığına eren ilk insan da yine Hz. Hatice'dir. Zira kaynaklarda anlatıldığına göre Hira'da getirdiği vahiyle Hz. Muhammed'e nübüvvet görevini tevdi eden Cebrail ona abdest almayı ve günde iki defa ikişer rekat hâlinde kılınan namazı da öğretmiştir. Evine dönen Hz. Peygamber de Cebrail'in kendisine öğrettiği gibi eşine abdest ve namazı uygulamalı

²²⁴ Süheylî, II, 416

²²⁵ Rahibe Armstrong'a göre “Diğer kâhinlerin ve peygamberlerin tek tanrıca bir dinde buldukları desteği Hz. Muhammed'e sağlayan eşi Hatice olmuştur.” s.117

²²⁶ Kastalânî'ye göre kadınların kocalarına hürmet ve muhabbet etmeleri Hz. Hatice'nin sünnetidir. *Mevâhib*, I, 334.

²²⁷ Hamidullah, I, 168.

²²⁸ Taberî eserinde İbn Sa'd'ın hocası Vâkıdî'den ehl-i kiblede ilk iman eden kişinin Hz. Hatice olduğuna dair herkesin ittifak ettiğini nakletmektedir. Bkz., Taberî, I, 53. Ayrıca bkz., İbn Hacer, VII, 600; A. Halil Cuma, s.51.

²²⁹ Makdisi, *et-Tebyin*, s.71.

²³⁰ İbn Hişam, I, 263; Taberî, I, 53.

olarak öğretmiş sonra onunla birlikte namaz kılmıştır.²³¹ Böylece Hz. Hatice Peygamberimiz 'in evlendiği ilk eşi ve kendisinden çocukları olan ilk hanımı olma özelliklerinin yanı sıra yukarıdaki ilkleri de gerçekleştirmiştir.

Hz. Peygamber'in İlahi mesajı tebliğ ettiği günlerde Hz. Hatice de boş durmamış, kendi aile fertlerinden başlamak üzere nazının geçtiği kimseleri hak dine çağırmıştır. Özellikle aile fertlerinden kızları Zeyneb, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm'ün, ayrıca Zeyd b. Hârise, Ümmü Eymen ve Hz. Ali'nin de Müslümanlığı benimsemesinde onun rolünün olduğunu söyleyebiliriz.²³² Ayrıca Peygamberimizin Taif seferi dönüşünde İslam'a giren Addâs'ın da İslam'a sempati duymasında Hz. Hatice'nin pek çok fakir ve köleye yaptığı gibi ona karşı da iyiliklerde bulunmasının etkili olduğu ilave edilebilir.²³³ Dolayısıyla Hz. Hatice iman etmekle kalmamış, İslam'ın ilk mübelliğlerinden olma yolunda gayret sarf etmiştir. Eşinin tebliğ vazifesinin yoğunluğuyla meşgul olduğu bu dönemde Hz. Hatice'nin eşinin yokluğunu hissettirmeyecek tarzda ev işlerini çekip çevirdiği anlaşılmaktadır. En azında ileride bir takım fuzuli istekleriyle ve gereksiz tartışmalarla kendisini üzen eşlerine karşı "i'la" yani bir çeşit boşama tehdidinde bulunan Hz. Peygamber'in 24 yıllık evliliği esnasında bir defa bile böyle bir şeye tevessül etmemesi Hz. Hatice'nin evin hanımı olarak ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesi gibidir.

C- Boykot Yıllarında Hz. Hatice

Ümmehâtü'l-mü'minîn arasında bizatihi bakımdan en zengini olmasına rağmen İslam'ın Mekke döneminde bütün mal varlığını ailesi ve ihtiyaç içerisindeki Müslümanlar için seferber eden Hz. Hatice, özellikle boykot yıllarında ciddi sıkıntılar yaşamış, yerine göre diğer Müslümanlarla birlikte bir dilim ekmeğe muhtaç şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Ancak o, bir kere bile bu durumdan dolayı dert yanmamış, eşini üzecek bir söz söyleyerek gün geçtikçe eriyen mal varlığı dolayısıyla bir serzenişte bulunmamıştır. Oysa ümmehâtü'l-mü'minîn'in diğerleri Medine

²³¹ Makrizî, I, 32; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 209-210.

²³² İstanbûlî-Şelebî, s.42; A. Halil Cuma, s.54.

²³³ Hamidullah, I, 169.

döneminin müreffeh günlerini idrak etmişler maddi ve manevi rahatlığa ermişler hatta bunlardan bazıları Medine'deki artan refah seviyesinden istifade etmek üzere Hz. Peygamber'e müracaat ederek onu zor durumda bırakmışlardır. Bir anlamda onlar daha önceden çekilen maddi ve manevi külfetleri en ağır bir şekilde yaşadığı dönemi görmeksizin, nispeten daha rahat günlerin yaşandığı bir devirde hane-i saadette bulunmuşlardır. Elbette onlar da Peygamber (sav) eşleri olarak lüks ve israftan kaçınarak geçimlerini sürdürmüşlerdir, ama en azından Medine döneminde onların manevi yönden sıkıntılara maruz bırakılmadıkların söyleyebiliriz. Hz. Hatice ise çocuklarıyla birlikte sıkıntılara göğüs germiş, haklı davasında eşi Hz. Peygamber'in maddi ve manevi bakımdan hep destekçisi olmuştur. Buna mukabil rahata erilen dönemi göremeden vefat etmiştir.

Hz. Hatice nübüvvetin 7 ve 10. yılları arasında gerçekleşen boykot esnasında da eşine destek olmuş, serveti ile muhtaç durumdaki müminlere yardım etmiştir. Müşrikler tarafından amansız bir ambargoya tabi tutulan Müslümanlar ve onlara asabiyet gereği destek olan Hâşimoğullarına mensup kimseler üç yıl boyunca çok sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Özellikle dışarıdan mal alıp satmalarına izin verilmemiş, fahiş fiyatlarla karaborsadan gıda ve diğer ihtiyaç malzemeleri satın alınmaya çalışılmış, dolayısıyla tüm Müslümanların bu dönemde mevcut servetleri hızla tükenmiştir. Hz. Hatice'nin de mal varlığı kocasınınki ile birlikte tamamen bitmiştir. Onun mevcut birikimini sadece kendi aile fertleri için harcadığını söylemek doğru olmaz; muhtemelen o muhtaç durumdaki Müslümanlar için de harcamalarda bulunmuştur. Dolayısıyla Hz. Hatice, İslamiyet'in ilk yıllarında kocasına ve davası olan İslam'a sadece manevi yönden değil aynı zamanda maddi bakımdan da destek vermiştir.²³⁴

Esasen Hz. Hatice'nin bir eş ve bir kendisine iman ettiği bir peygamber olarak Hz. Muhammed'e, nübüvvet halkasının son temsilcisi olan Resûl-i Ekrem'e sağladığı destek onun Peygamberimiz tarafından olduğu kadar tüm Müslümanlarca da çok sevilmesine ve hayırla yad edilmesine vesile olmuştur. Aradan yıllar geçmesine ve pek çok evlilik yapmasına rağmen Hz. Peygamber'in onu hiç unutmaması, ondan öv-

²³⁴ Hz. Hatice'nin bu dönemdeki fedakarlıkları ve sabrı hususunda bkz., A. Halil Cuma, s.58-59.

güyle bahsetmesi ve daha da önemlisi bir vefa insanı olan Resulullah'ın diğer zevcelerinin yanında bile sürekli onunla ilgili övgü dolu sözler söylemesinin sebebi onun kendisi ve davası için yapmış olduklarıdır.

Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin kendisi ve İslamiyet uğrunda yaptıklarından övgüyle bahsedince başka zamanlarda devamlı bir şekilde onu kıskandığı kadar diğer kumalarını kıskanmadığını söyleyen Hz. Aişe²³⁵ devreye girerek

Ey Allah'ın Rasûlü!... Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hatice var diye söylenmiştir.²³⁶ Bununla birlikte Hz. Peygamber Hz. Hatice'nin faziletlerini saymaya devam etmiştir.

Hz. Hatice'ye olan sevgisi ve vefası gereği Hz. Peygamber bu merhum eşini hayırla yâd ettiği gibi onun değer verdiği yakınlarına ve arkadaşlarına da özel ilgi göstermiş, elinden geldiğince onlara ikramlarda bulunmaya, hediyeler takdim etmeye çalışmıştır. Nitekim Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hale'nin sesini duyan ve Hatice'nin sesine benzetip heyecanla ayağa kalkan Hz. Peygamber, "Aman Allah'ım, bu Huveylid'in kızı Hâle'dir" deyince yine kıskançlık duyguları kabaran Hz. Aişe annemiz. Bunun üzerine Hz. Aişe kendini tutamayarak:

"Allah sana ondan daha hayırlısını vermiş iken, yaşlanıp ölüp gitmiş Kureyşli bir kadını ne diye hâlâ anıp duruyorsun" demiştir.²³⁷

Hatice'nin aleyhinde konuşulmasından rahatsız olan Hz. Peygamber, Aişe'nin kendisini daha hayırlı görmesini tasvip etmemiş ve duyduklarından hiç hoşlanmadığını anlatan bir ses tonuyla şöyle demiştir:

"Onun gibisi var mıydı? Allah'a yemin olsun ki, Allah bana ondan daha hayırlısını vermemiştir. İnsanlar küfrederken o bana inandı, insanlar beni yalanlarken o beni tasdik etti, insanlar beni mahrum ederken o beni malıyla destekledi ve Allah ondan bana evlatlar nasip etti."²³⁸

Bu sözler üzerine Resûlullah (sav)'in incindiğini anlayan Hz. Aişe, "Yâ Resûlallah, seni hak peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki,

²³⁵ Nevevî, X, 291; İbn Hacer, VII, 604; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 84; ed-Dımaşkî, s.57-62.

²³⁶ Nevevî, X, 291; İbn Hacer, VII, 604.

²³⁷ Süheylî, II, 424-425; Makdisî, *et-Tebyin*, s.72-73.

²³⁸ İbn Hacer, VII, 604; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 84; ed-Dımaşkî, s.57-62; Kehhâle, I, 330.

bundan sonra Hatice'yi her zaman anabilirsin ben bir daha müdahalede bulunmayacağım" diyerek gönlünü almaya çalışmıştır.²³⁹

D- Hz. Hatice'nin Vefatı

Hz. Hatice boykotun kaldırılmasından 8 ay sonra vefat etmiştir. Ondan kısa süre önce de Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib ölmüştü.²⁴⁰ Her ikisi de Hz. Peygamber'in en çok sevdiği, değer verdiği ve maddi manevi desteklerini gördüğü yakınlarıydı. Onların vefatı gerçekten çok sıkıntılı günler geçirdiği bir döneme rast geldiği için Hz. Peygamber'in üzüntüsü daha da arttı. Zira bundan böyle saldırı, hakaret, iftira ve değişik şekillerdeki sıkıntılara maruz kaldığında desteklerini arkalarında hissedeceği, fikirleriyle çözüme ulaşacağı, bir baba gibi bir ana gibi kendisini teskin edip biz her zaman senin yanındayız, ihtiyaç duyduğunda arkadayız diyen iki önemli kimseyi kaybetmişti. Amcası ve eşinin ölümü Hz. Peygamber'i derinden etkilemiş, çok üzülmesine sebep olmuştur. Bu sebeple de onların vefat ettiği seneye senetü'l-hüzün yani üzüntü yılı denilmiştir. Hatta bu senenin bizzat Resûl-i Ekrem tarafından bu şekilde nitelendirildiği²⁴¹ de kaynaklarda yer alan rivayetlerdendir.

Sonuç

Hz. Peygamber'in hayatında önemli olan herkes Müslümanlar için merak konusu olmuştur. Onları bilip tanımak adeta Peygamber (sav)'i sevmenin, onun izinden gitmenin bir gereği gibi görülmüştür. Bu sebeple Hz. Peygamber'in eşlerinin hayatları önemsenmiştir.

Hz. Hatice kadının değerini bulamadığı Cahiliye toplumunda kişisel kabiliyeti ve kabilesinin desteği ile kendisine yer edinebilmiş asil, bilgili, zengin ve güzel bir kadındır. İlk iki evliliğinden üç çocuğu olmuş, daha önceki eşlerinin vefatları sebebiyle dul kalmış bir kadındı. Sahip olduğu niteliklerden dolayı pek çok Mekkeli onunla evlenmek isterken

²³⁹ Kehhâle, I, 330-331.

²⁴⁰ Hz. Peygamber, eşinin na'sını Hâcun mevkiindeki kabrine inerek bizzat kabre yerleştirmiştir. Bkz., İbn Hacer, VII, 604; Muhibbiddin et-Taberî, s.34.

²⁴¹ Makrizî, I, 45.

dürüstlüğü, güvenilirliği, kabiliyetli oluşu ve aralarındaki akrabalık sebebiyle o Hz. Muhammed'le evlenmeyi tercih etmiş, hatta bunun için ilk teşebbüs de ondan gelmiştir. Bu evlilik 24 yıl sürmüş, Hz. Hatice ile evliyken Hz. Muhammed tek eşli olarak hayatını sürdürmüştür. Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in evliliği sevgiyle başlamış, vefa, sadakat, anlayış, hoşgörü, fedakârlık ve saygıyla taçlanmıştır. Hz. Hatice gerek vahiy almadan önce gerekse peygamberlikten sonraki dönemlerde hep eşinin yanında yer almıştır. Hem manen hem de madden kocasını en güzel şekilde desteklemiştir.

Eşleri arasında Hz. Muhammed'i sadece Peygamber olarak değil ama daha çok onu bir insan ve koca olarak gören Hz. Hatice olmuştur. Elbette nübüvvetiyle birlikte eşine olan muhabbetinin ve bağlılığının daha da arttığını söyleyebiliriz.

Hz. Hatice ilklerin hanımefendisi olmuştur; Hz. Peygamber'in ilk eşi, ümmehâtü'l-mü'minînin ilki, peygamberimizden çocuğu olan ilk hanımı, ona iman eden ilk mümin, onun ilk öğrencisi, Müslümanlar arasında ilk olarak abdest alan ve ilk defa namaz kılan, Hz. Peygamber'e namazda cemaat olan ilk kadın gibi.

Evlilik hayatı boyunca Hz. Muhammed'e adeta bir anne, bir arkadaş ve vefakâr bir eş gibi her daim yol gösteren, destek olan ve onunla birlikte sıkıntılara ortak olan bu kutlu kadını Allah Resulü (sav) çok sevmiştir. Bu sevgi, vefatıyla birlikte yok olup gitmemiştir. Zira Hz. Peygamber vefatından sonra da sözleri ve uygulamalarıyla ona değer verdiğini gösteren pek çok örnekler ortaya koymuştur. Ümmehâtü'l-mü'minînin arasında anne olma vasfını sadece mecazen değil Peygamber'in neslinin devamını sağlayacak çocuklara annelik etmesinden dolayı gerçekte de hak eden eşi de yine Hz. Hatice olmuştur. Zira o, hem seyyidlerin hem de şeriflerin yani sâdât-ı kirâmın anneannesidir.

BİR ANNE OLARAK HZ. HATİCE

Doç. Dr. Ahmet GÜZEL*

Hz. Peygamber'in hayatının her safhası örnek alacağımız model davranışlarla doludur. Bu safhalardan biri de onun evlilik hayatıdır. Rasûlüllah, yaklaşık 38 yıllık evlilik sürecinin 25 yılını Hz. Hatice'yle yaşamıştır. Hz. Hatice, Rasûlüllah'la diğer eşleri gibi sadece Peygamberlik döneminde değil, Peygamberlik öncesi dönemde de evlilik hayatını sürdürmüştür. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Hatice'nin ayrı bir yeri vardır. Yaklaşık çeyrek asır süren bu saadet yuvasının mimarlarının örnek davranışlarından, "aile geçimi" konusunda ciddî problemler yaşayan ve bir arayış içinde olan çağımız insanının alacağı önemli mesajlar, ibretler vardır.²⁴²

I- Hz. Hatice'nin İlk Eşlerinden Doğan Çocukları

Hz. Hatice annemizin ilk eşi Ebû Hâle'den iki erkek, Ebû Hâle'nin vefatından sonra evlendiği eşi Atîk (Uteyyık)'ten bir kız olmak üzere eski eşlerinden üç çocuğu doğmuştur.²⁴³ Ebû Hâle'den doğan çocuklarının adları Hâle ve Hind; Atîk'ten doğan çocuğunun adı da "Hind" dir.²⁴⁴ Görüldüğü gibi Hâle ve Hind ismi erkek ve kızlara verilebilen isimlerdendir.

Şehirde geçerli örf ve âdete göre, muhtemelen bu çocuklar babalarının aileleri tarafından kendi evlerine alınmışlardı ve ancak zaman za-

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniv. İslamî İlimler Fakültesi

²⁴² Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM Dergisi*, yıl: 2012, sayı: 19, ss. 57-100.

²⁴³ İbnü'l-Cevzî, II, 316; Halebî, I, 156; Kastallânî, I, 116; Nebhânî, s. 37; Mevdudî, II, 262.

²⁴⁴ Ebû Nuaym, VI, a.y.; İbn Hacer, VI, 417, 505; Kastallânî, I, 116; Sabuncu, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği," *Diyanet İlmî Dergi*, yıl: 2009, c: 45, sayı: 2, s. 56.

man annelerini ziyaret etmek üzere onun evine geliyorlardı.²⁴⁵ Bu durum ekonomik sebeplerle değil, toplumun örfüyle açıklanabilir. Buradan ölen eşin akrabalarının, ölen akrabalarından doğan çocukları annelerinin yanına bırakmadıklarını, yanlarında yetiştirdiklerini anlayabiliriz.

Bu çocuklar içerisinde Hind b. Ebî Hâle, Hz. Peygamber'in simasına dair hadisin ravisidir.²⁴⁶ Onun Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mübarek veçhini anlatışta takındığı heyecan ve rikkatle dolu cümleleri bize göstermektedir ki, o, küçükken annesini ziyarete geldiğinde, bu babası ona pek kibar ve müşfik davranış göstermiş,²⁴⁷ onu güzelce terbiye etmiştir. Fesahati, belâğati güzel, iyi hasletlerle temayüz etmiş bir kişi olan Hind b. Ebî Hâle, Cemel savaşında Hz. Ali'nin saflarında savaşırken öldürülmüştür.²⁴⁸

İslamiyet gelince Hâle'nin Müslüman olduğu söylenmektedir.²⁴⁹ Muhtemelen o da kardeşi Hind gibi Hz. Peygamber'in terbiyesinden nasiplenmiş, güzel hasletlere sahip bir kişi olarak hayatını idame ettirmiştir.

Hind bt. Afîk (Uteyyık), Ümmü Muhammed b. Sayfî el-Mahzûmî olarak tanınmaktadır.²⁵⁰ O, amcasının oğlu Sayfî b. Ümeyye b. Âiz b. Abdillâh'la evlenmiş,²⁵¹ Hz. Peygamber'in nübüvvetinde Müslüman olmuştur.²⁵²

II- Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den Doğan Çocukları

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan çocuklarının sayısı ve hangisinin büyük hangisinin küçük olduğu tam anlamıyla sarahate kavuşmamıştır. Konuyla ilgili rivâyetlerde birbiriyle tezatlık arz eden farklı malumatlar yer almaktadır.

²⁴⁵ Hamidullah, I, 65.

²⁴⁶ Kazıcı, s. 89.

²⁴⁷ Hamidullah, I, 65.

²⁴⁸ İbn Abdilberr, I, 487.

²⁴⁹ Mevdûdî, II, 262.

²⁵⁰ İbn Hacer, VII, 157, 505; Halebî, I, 156.

²⁵¹ İbn Habîb, s. 79; İbn Hacer, VII, a.y.

²⁵² Mevdûdî, II, 262.

a- Hz. Hatice'nin Hz. Peygamberimiz'den Doğan Çocuklarının Sayısı ve Kısaca Hayatları

Hz. Peygamber'in Mısırlı Mariye'den doğan oğlu İbrahim'in dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur.²⁵³ Bu çocukların hepsinin ebeliğini Safiyye bt. Abülmuttalib'in cariyesi Selma Hatun yapmıştır.²⁵⁴ Hz. Hatice'den doğan bu çocukların sayısı bazı kaynaklar tarafından dört kız, bir erkek, toplam beş;²⁵⁵ bazı kaynaklara göre dört kız, iki erkek olmak üzere toplam altı;²⁵⁶ bazı kaynaklarca da dört kız, üç erkek olmak üzere toplam yedi,²⁵⁷ olarak verilmektedir.

Kız çocuklarının sayısı ve ismi hakkında kaynaklar hem fikirdirler. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan kızları, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma'dır.²⁵⁸ Hz. Peygamber'in kızlarının hepsi Müslüman olmuşlar ve Medîne'ye hicret etmişlerdi.²⁵⁹

Kızların sayısı ve adları konusunda ittifak hâlinde olan kaynaklar, erkek çocukların sayısı ve isimleri konusunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bu tutarsızlığın sebebi; Kâsım'ın dışındaki erkek çocukların sayısından kaynaklanmaktadır. Beyhakî (v. 458/1066), bazı kaynakların Hz. Peygamber'in Kâsım'dan başka erkek çocuğu olmadığını, bazılarının da

²⁵³ İbn Hişâm, I, 122; Ya'kûbî, II, 20; Taberî, II, 281; Mes'ûdî, I, 286; Makdisî, I, 227, 262; İbn Abdilberr, I, 17; İbnü'l-Cevzî, II, 315-16; İbn Kayyim el-Cevziyye, I, 97; İbn Kesîr, II, 294; Mevdûdî, II, 265; İbn Habîb, s. 31.

²⁵⁴ İbn Sa'd, I, 133; İbn Hacer, VII, 602; Zirikî, VII, 86; İbn Seyyidinnâs, II, 364.

²⁵⁵ İbn Abdilberr, IV, 273; Kazıcı, s. 88.

²⁵⁶ İmam Âzam, s. 275; İbn İshâk, s. 229; İbn Sa'd, I, 133; Ebû Nuaym, VI, 3458; Beyhakî, II, 70-71; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 10; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; İbn Kesîr, II, 294; Süheylî, s. 131; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Yazır, IX, 6178; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Mevdûdî, II, 265; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176; Kazıcı, s. 88; Âişe Abdurrahmân, s. 16; Sabuncu, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği," *Diyanet İlmî Dergisi*, c. 45, sayı: 2, s. 64. İbn İshâk ve İbn Kesîr, çocukların sayısının yedi olduğuna dair rivayetleri de naklederler. Bk.: İbn İshâk, a.y.; İbn Kesîr, II, a.y.

²⁵⁷ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; Taberî, II, 281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I, 472; İbn Kesîr, II, 265.

²⁵⁸ İmam Âzam, s. 275; İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 133; Ya'kûbî, II, 20; Taberî, II, 281; Ebû Nuaym, VI, 3458; İbn Hazm, I, 16; İbn Abdilberr, I, 17; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; Kütübî, 12a; İbn Kesîr, II, 265; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Âişe Abdurrahmân, s. 17; Rodinson, s. 63; Delcambre, s. 36.

²⁵⁹ İbn İshâk, a.y.; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 133; Taberî, II, a.y.; Makdisî, I, 227; Beyhakî, II, 69; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I, 472; İbn Kesîr, II, a.y.; Algül, I, 176.

Tâhir adlı bir çocuğunun olduğunu söylediklerini, nakleder.²⁶⁰ Erkek çocukların sayısını üç olarak veren kaynaklar, Hz. Peygamber'in Kâsım'dan başka Tâhir ve Tayyib adında iki çocuğunun olduğunu söylerler.²⁶¹ İbnü'l-Verdî (v. 749/1348), Kâsım, Tahir, Tayyib ve Abdullah olmak üzere dört isimden söz eder.²⁶² Erkek çocukların sayısını iki olarak veren kaynaklar ise Kâsım ve Abdullah ismini zikrederler.²⁶³

Tayyib ve Tâhir'in, Hz. Peygamber'in iki ayrı evlâdı mı, yoksa Abdullah'ın lâkabı mı olduğu konusu ihtilâflıdır.²⁶⁴ Kaynakların çoğunluğuna göre Tâhir ve Tayyib, Hz. Peygamber'in Abdullah adlı çocuğunun sıfatlarıdır ve bu sıfatlar Abdullah İslamiyet'ten sonra doğduğu için verilmiştir.²⁶⁵

İmam Âzam (v. 150/767), bu rivâyetin doğruluğunu kabul etmekle birlikte, "Dârakutnî ve diğerlerinin söylediği gibi; Abdullah, Tayyib ve Tâhir'den ayrıdır, diyenler de vardır. Bir rivâyete göre, Hz. Peygamber'in bir batında dünyaya gelen Tayyib ve Mutayyib isimli ikiz iki oğlu ile yine bir batında dünyaya gelmiş Tâhir ve Mutahhir isimli bir başka çift oğulları da vardı. Nitekim Safve adlı kitapta da bu şekilde yazılmıştır," demektedir.²⁶⁶

Ebû Nuaym (v. 430/1038), "Abdullah'a Ma'mer isminin verildiğini"²⁶⁷ söyler. Ancak bu rivâyeti destekleyen başka bir rivâyete rastlayamadık.

Katâde kanalıyla nakledilen bir rivâyete göre Cahiliye döneminde, Hz. Peygamber'in Abdimenaf adlı bir çocuğu; İslam'dan sonra da Kâsım

²⁶⁰ Beyhakî, II, 68.

²⁶¹ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; Taberî, II, 281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesîr, II, 294.

²⁶² İbnü'l-Verdî, I, 131.

²⁶³ İbn İshâk, s. 229.; İbn Sa'd, I, 133; Ya'kûbî, II, 20; Ebû Nuaym, IV, 2354; Beyhakî, II, 70-71; İbn Abdilberr, II, 87; Süheylî, s. 131; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 10; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; İbn Kesîr, II, 294; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Mevdûdî, II, 265; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176; Kazıcı, s. 88; Âişe Abdurrahmân, s. 17; Rodinson, s. 63.

²⁶⁴ Algül, I, 176.

²⁶⁵ İmam Âzam, s. 275; İbn Habîb, s. 79; Ya'kûbî, II, 20; İbn Abdilberr, II, 87; Süheylî, s. 131; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98; İbn Kesîr, II, 294; İbn Hacer, VI, 262; Ziriklî, VII, 86; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Hudaî Bek, I, 49; Mevdûdî, II, 265; Kazıcı, s. 88. İbn Hazm; Abdullah'a, Tayyib ve Tâhir isminin yanı sıra Abdüluzâ da denildiğini nakleder. Bk.: İbn Hazm, I, 16.

²⁶⁶ İmam Âzam, a.y. Benzer rivayeti İbn Hacer de nakletmektedir. Bk.: İbn Hacer, VI, 262.

²⁶⁷ Ebû Nuaym, IV, 2354.

ve Abdullah isimli çocukları doğmuş ve bunlar küçük yaşta vefat etmişlerdir.²⁶⁸ Fakat bu rivâyet, Hz. Peygamber'in bütün çocuklarının vahyin gelişinden önce doğduğuna dair rivâyetlerle²⁶⁹ çelişmektedir.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice'den, Kâsım ve Zeyneb'in arasında Bereke adlı bir kızının doğduğu da zikredilir. Ama meşhur, güvenilir kaynaklar bu ismi vermezler. Bereke, Hz. Peygamber'in çocuklarının hizmetçisi idi. Kâsım doğduğunda ona dadılık yapmıştı.²⁷⁰

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, "Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan çocuklarından hangisinin en büyük olduğu kesinlikle bilinmiyor,"²⁷¹ demektedir. Hz. Peygamber'in çocuklarıyla ilgili kaynaklarda gördüğümüz bu karmaşık bilgilerin tahlilini yapmak için, onların her biriyle ilgili rivâyetleri ayrı ayrı değerlendirmenin isabetli olacağını düşünüyoruz.

1- Kâsım

Hz. Peygamber'in büyük oğlu Kâsım olduğu için, Hz. Peygamber Ebü'l-Kâsım künyesiyle anılmıştır.²⁷² Hz. Hatice bu ilk oğluna kendi dedelerinden biri olan Abüluzzâ'nın adını vermiş; fakat Hz. Peygamber bunu Kâsım şeklinde değiştirmiştir. Bu ismin manası "bilhassa iyilik olsun diye sadaka dağıtan" şeklindedir.²⁷³

Kâsım'ın, Hz. Peygamber'in ilk çocuğu olduğu ve nübüvvetten önce doğduğu konusunda kaynakların çoğunluğu hemfikirdir. Rivâyetlere göre o, Hz. Peygamber'in ilk çocuğudur; dolayısıyla kardeşlerinin en büyüğüdür.²⁷⁴ Rasûlüllah'ın çocukları içerisinde ilk vefat eden Kâsım'dır.²⁷⁵ Fakat onun ne kadar yaşadığı ve ne zaman öldüğü ihtilâfıdır.

²⁶⁸ Makdisî, I, 227.

²⁶⁹ İbn İshâk, s. 229; İbn Kesîr, II, 294.

²⁷⁰ İbn Hacer, VII, 540-42.

²⁷¹ Mevdûdî, II, 265.

²⁷² İmam Âzam, s. 275; İbn Hişâm, I, 122; Taberî, II, 281; Mes'ûdî, I, 286; Makdisî, I, 227, 263; Ebû Nuaym, IV, 2354; İbn Abdilberr, II, 87; Dimyâtî, s. 49; İbnü'l-Cevzî, II, 316; Kütübî, 12a; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Hudarî Bek, I, 49; Algül, I, 176; Çubukçu, Asri, "Kasım," *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 538.

²⁷³ Hamidullah, I, 64.

²⁷⁴ Beyhakî, II, 70-71; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbn Kesîr, II, 294; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 6178; Dermenghem, s. 71; Suruç, s. 121.

²⁷⁵ Ebû Nuaym, IV, 2354.

Bu görüşler içerisinde özellikle üzerinde durulan görüşler “onun süt emme çağında,”²⁷⁶ “17 aylıkken,”²⁷⁷ “iki yaşındayken”²⁷⁸ ve “binite binme yaşında”²⁷⁹ öldüğü şeklinde ileri sürülen görüşlerdir.

Kâsım’ın İslam’dan önce mi, sonra mı vefat ettiği konusu tartışmalıdır. “Kâsım ölünce, Amr b. el-Âs* Hz. Peygamber’e ebter demiş, bunun üzerine Kevser sûresi nâzil olmuştur”²⁸⁰ rivâyeti, Kâsım’ın bisetten sonra vefat ettiğine işaret ediyorsa da, bazı kaynaklar, bu sözün Hz. Peygamber’in oğlu Abdullah’ın vefatından sonra söylendiğini” naklederler.²⁸¹ Dolayısıyla bu konu müphemliğini korumaktadır.

2- Zeyneb

Kaynakların çoğunluğuna göre, Rasûlüllah’ın en büyük kızı Zeyneb’tir.²⁸² O, Kâsım’dan sonra doğmuştur.²⁸³ Zeyneb’in Hz. Peygamber 30 yaşındayken doğduğuna dair görüşler vardır.²⁸⁴ Zeyneb, Müslümanlığı kabul etti ve Rasûlüllah’la hicret etti.²⁸⁵ Teyzesinin oğlu Ebû'l-Âs b. er-Rebî ile evlendi. Bu evlilikten Ali ve Ümâme adlı iki çocuğu doğdu.²⁸⁶ Ebû Leheb’in oğulları, Utbe ve Uteybe Rasûlüllah’ın kızları Rukiyye ve Ümmü Gülsüm’den ayrıldıkları zaman, Kureyşliler Ebû'l-Âs’a, Zeyneb’i boşamasını, bu takdirde ona Saîd b. el-Âs’ın kızını alacaklarını vadetmişler; ancak o, hanımından ayrılmayacağını söylemiştir.²⁸⁷

²⁷⁶ Kazıcı, s. 88.

²⁷⁷ İmâm Âzam, s. 275.

²⁷⁸ İbn Sa’d, I, 133; İbnü'l-Cevzî, II, 316–17; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176

²⁷⁹ İbn İshâk, s. 229; Dimyâtî, s. 49–50; Süheylî, s. 131; İbn Kesîr, II, 294.

* Bazı müellifler, bu şahsın Amr b. el-Âs değil, el-Âs b. Vâil olduğunu söylerler. Bk.: Beyhakî, II, 69–70; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 178.

²⁸⁰ İbn İshâk, s. 229; Dimyâtî, s. 49–50.

²⁸¹ İbn Sa’d, I, 133; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 178.

²⁸² İmâm Âzam, s. 276; İbn Sa’d, I, 133; VIII, 30; Ebû Nuaym, VI, 2194; İbn Hazm, I, 16; İbn Abdilberr, I, 17; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97; İbn Hacer, VII, 248; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Hudarî Bek, I, 49; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Kazıcı, s. 74; Suruç, s. 121.

²⁸³ İbn Sa’d, I, a.y.; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Yazır, IX, 6178.

²⁸⁴ İmâm Âzam, s. 276; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevdûdî, II, 265; Algül, I, 176.

²⁸⁵ İbn Sa’d, VIII, 31.

²⁸⁶ İbn İshâk, s. 229; İbn Hazm, I, 16; Mehmed Zihnî, II, 108–109; İbn Seyyidinnâs, II, 364; Safedî, I, 79; Sallâbî, s. 648.

²⁸⁷ Makdisî, I, 263.

Kocası Müslüman olunca Rasûlüllah'ın onayıyla Zeyneb, kocasına döndü.²⁸⁸ Oğlu Ali, küçükken vefat etti. Ümâme, Fatma'nın vefatından sonra Hz. Ali'yle; Hz. Ali'nin şehadetinden sonra da el-Muğîre b. Nevfel b. el-Hâris ile evlendi.²⁸⁹ Hz. Peygamber'in sabah namazı kılariken omzuna aldığı söylenen çocuk Ümâme'dir.²⁹⁰ Zeyneb, 8/629 yılında vefat etti.²⁹¹ Cenazesini Ümmü Eymen, Sevde bt. Zem'a ve Ümmü Seleme yıkadılar; Hz. Peygamber de cenaze namazını kıldırdı.²⁹²

3- Rukıyye

Gerek temel, gerek muahhar kaynakların ekserisi, Rukıyye'nin, Zeyneb'in küçüğü olduğunu söylerler.²⁹³ Ahmed Cevdet Paşa, Rukıyye'nin, Hz. Peygamber 33 yaşındayken, Zeyneb'in ise ondan üç sene önce doğduğunu²⁹⁴ ileri sürer. Rukıyye, Utbe b. Ebî Leheb ile nişanlıydı.* Rasûlüllah'a Leheb sûresi nâzil olunca, Ebû Leheb oğlundan Rukıyye'den ayrılmasını istedi. O da ondan ayrıldı.²⁹⁵ O, annesiyle birlikte İslamiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber onu Hz. Osman b. Affân'la evlendirdi; Hz. Osman'la birlikte Habeşistan ve Medîne hicretine katıldı. Abdullah adlı bir oğlu doğmuştu. Fakat Abdullah küçükken, bir horozun yüzünü gagalaması sonucunda vefat etti. Rukıyye'nin başka çocuğu doğmadı.²⁹⁶ O, Bedir savaşı sırasında hastalandığı için Rasûlüllah, Hz. Osman'dan eşiyile ilgilenmesini istedi; bu sebeple Hz. Osman, Bedir savaşına katılamadı. Hicretten sonra 17. ayın başında, -Ramazan ayında-Bedir zaferi kazanıldığı zaman Rukıyye vefat etti.²⁹⁷

²⁸⁸ İbn Sa'd, VIII, 32-33.

²⁸⁹ İmam Âzam, s. 276; İbn İshâk, s. 229; İbn Sa'd, VIII, 31; İbn Hazm, I, 16; İbn Seyyidinnâs, II, 364; Safedî, I, a.y.

²⁹⁰ İmam Âzam, a.y.; Safedî, I, 79.

²⁹¹ İbn Sa'd, VIII, 34; Safedî, I, a.y.

²⁹² İbn Sa'd, VIII, a.y.

²⁹³ İbn Sa'd, I, 133; VIII, 30; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Kazıcı, s. 74; Suruç, s. 121.

²⁹⁴ Ahmed Cevdet Paşa, I, 51. Ayrıca bk.: Mevdûdî, II, 265; Algül, I, 176.

* Rukıyye'yle, Utbe'nin arasındaki ilişki nişanlılık türü bir ilişki idi. Bk.: İmam Âzam, a.y. Ayrıca bk.: Topuzoğlu, T. Rıza, "Ümmü Külsüm," *İA*, İstanbul, 1998, XIII, 107-108.

²⁹⁵ İmam Âzam, s. 278; İbn Sa'd, VIII, 36.

²⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, 36; İbn Hazm, I, 16.

²⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, a.y.; İbn Abdilberr, I, 17. Ayrıca bk.: İmam Âzam, s. 278.

4- Fatıma

Hz. Peygamber'in kızları Fatıma ile Ümmü Gülsüm'den hangisinin daha büyük olduğu konusu da tartışmalı bir konudur. Hz. Peygamber 30 yaşındayken Zeyneb'in, 33 yaşındayken Rukiyye'nin doğduğuna dair rivâyetleri, Hz. Peygamber'in Kâ'be hakemliği yaptığı yılda (35 yaşında) doğan kızından söz eden rivâyetlerle birlikte düşünürsek, bir tahminde bulunabiliriz. Hz. Peygamber'in Kâ'be hakemliği yaptığı yılda bir kızının doğduğunu kaynaklar rivâyet etmektedirler. Bu rivâyette Ümmü Gülsüm'ün değil, Fatıma'nın adı geçmektedir. Dolayısıyla "Fatıma'nın Hz. Peygamber 35 yaşındayken doğduğu"na dair rivâyetin ağırlık kazandığını söyleyebiliriz.

Fatıma, 3/624 yılında Hz. Ali'yle evlenmiştir.²⁹⁸ Bu durumda bisetten önce 5, Mekke döneminde 13 ve hicretten sonraki 3 yıllık hayatını göz önüne alırsak, Fatıma'nın evlilik yaşınının 20 olduğu sonucuna ulaşırız. Bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlı çocukları doğdu. Muhsin, küçük yaşta vefat etti. Fatıma'nın, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlı iki de kız çocuğu doğmuştur.²⁹⁹ Onların isimlerini Rasûlüllah bizzat kendisi verdi.³⁰⁰ Fatıma, Hz. Peygamber'in vefatından 6 ay sonra, 29 yaşında vefat etmiştir.³⁰¹ Hudaî Bek, rakam vermez; Rasûlüllah'ın vefatından az bir süre sonra vefat etti,³⁰² der.

5- Ümmü Gülsüm

Ümmü Gülsüm'ün, Fatıma'dan sonra Rasûlüllah'ın beşinci çocuğu olarak doğduğu rivâyet edilmektedir.³⁰³ O, Ebû Leheb'in oğlu Uteybe ile nişanlıydı. Leheb sûresi nâzil olduktan sonra, Ebû Leheb oğluna: "Eğer Muhammed'in kızından ayrılmazsan, başım başına haram olsun," dedi.

²⁹⁸ İmam Âzam, s. 277.

²⁹⁹ İbn İshâk, s. 231; İbn Hazm, I, 16; Mehmed Zihri, II, 108-109.

³⁰⁰ İbn İshâk, a.y.

³⁰¹ İmam Âzam, s. 277; Bâli, s. 128; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98. İbn Hazm, Fatıma'nın Hz. Peygamber'in vefatından 3 ay sonra vefat ettiğini kabul eder. Ancak 6 ay sonra vefat ettiği de söylenmektedir, der. Bk.: İbn Hazm, I, 16.

³⁰² Hudaî Bek, I, 49.

³⁰³ İbn Sa'd, I, 133; İbnü'l-Cevzi, II, 316. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Ümmü Gülsüm'ün kızlarının en küçüğü olduğunu söyler. Bk.: İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98.

Onun bu sözü üzerine Uteybe, Ümmü Gülsüm'den ayrıldı.³⁰⁴ İmam Âzam (v. 150/767), Uteybe'nin Ümmü Gülsüm'le zifaf olmadığını, aralarındaki ilişkinin nişanlılık gibi bir durum olduğunu söyler.³⁰⁵ Ümmü Gülsüm, annesiyle birlikte Müslüman olmuş ve hicrete katılmıştır. Ablası Rukıyye vefat ettikten sonra, Hz. Peygamber 3/624 yılı rebûlevvel ayında onu Hz. Osman'la evlendirdi. Ümmü Gülsüm, 9/630 yılının şaban ayında vefat etti.³⁰⁶

6- Abdullah

Abdullah, Hz. Peygamber'in en son doğan çocuğudur. Bazıları Hz. Peygamber'in Abdullah adlı çocuğunun olmadığına; sadece Kâsım adlı bir oğlu olduğuna işaret ederler.³⁰⁷ Onun "Bisetten önce mi, sonra mı doğduğu tartışmalıdır."³⁰⁸ Ancak İslamiyet geldikten sonra doğduğunu söyleyen önemli rivâyetler mevcuttur. Bu rivâyetlerin ortak noktasını "Abdullah'ın, İslamiyet'in gelişinden sonra doğduğu, Tayyib ve Tâhir lâkabıyla çağrıldığı ve Kâsım'ın vefatından sonra küçük yaşta öldüğü"³⁰⁹ şeklinde verilen bilgiler oluşturmaktadır. Bazı kaynaklar Kevser sûresinin nüzul sebebi olarak "el-Âs b. Vâil'in Hz. Peygamber'e söylediği "ebter" ifadesini," Abdullah'ın ölümünden sonra söylediğini rivâyet ederler.³¹⁰

b- Hz. Peygamber'in Çocuklarının Vefatları

Fatıma'nın dışında Hz. Peygamber'in çocuklarının hepsi, torunlarının da bir kısmı Rasûlüllah'ın sağlığında vefat etmişlerdir. İlâhî irade, "abd" ve "rasûl" sıfatlarını birlikte taşıyan bir kişi olarak Hz. Peygam-

³⁰⁴ İbn Sa'd, VIII, 37.

³⁰⁵ İmam Âzam, s. 278. Geniş bilgi için ayrıca bk.: Topuzoğlu, "Ümmü Külsüm," *İA*, XIII, 107-108.

³⁰⁶ İbn Sa'd, VIII, 37-38; Topuzoğlu, "Ümmü Külsüm," *İA*, İstanbul, XIII, 108.

³⁰⁷ Kazıcı, s. 88.

³⁰⁸ Algül, I, 176-77.

³⁰⁹ İbn Sa'd, I, 133; İbn Habîb, s. 79; Ya'kûbî, II, 20; İbn Abdilberr, II, 87; Süheylî, s. 131; İbnü'l-Cevzî, II, 316; İbn Kesîr, II, 294; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevdûdî, II, 265; Kazıcı, s. 88.

³¹⁰ İbnü'l-Cevzî, II, 316; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 6178.

ber'e sağlığındaiken ciğerparelerinin ölümünü göstermiş, acılarını tat-tırmıştır. Bu tecellinin kanaatimizce bir takım hikmetleri vardır.

Öncelikle Rasûlüllah'ın "... *Bu suçu işleyen kızım Fatıma da olsa mu-hakkak onun da elini keserdim,*"³¹¹ hadisinde işaret ettiği bir hususa dikkati çekmemiz gerekir. Hz. Peygamber bu ve benzeri hadislerinde, İslam'ın müsavat ölçüsünü ortaya koymuş, sorumluluk noktasında hiçbir ferдин imtiyaz sahibi olmadığını vurgulamıştır. İleriye dönük gelişmeler ışığın-da meseleye baktığımızda, Hz. Peygamber'in çocuklarının toplum naza-rında "kutsîleştirilip" İslam'ın temel değerlerinin zedelenmesi ihtimali söz konusu olabilirdi. Hz. Peygamber'in çocuklarının erken yaşta vefat-larına bu ihtimalin ortadan kalktığını söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber vefatı öncesinde bir nekâhet dönemi geçirmiş, ashâbına bazı konularda tavsiyelerde bulunmuş; ancak kendi-sinden sonra halife olacak kişinin adını söylememiştir. Rasûlüllah bu ha-reketiyle, "ashâbın peygambersiz hayata intibakını sağlamalarını", dev-leti yönetecek halifenin "istişare," "seçim" ve "bîat" metotlarıyla belir-lenmesini; bir anlamda devlet başkanının "veraset" usulüyle seçilmeme-sini işaret etmiştir. Şayet Hz. Peygamber'in çocukları Rasûlüllah'tan son-ra hayatta olsalardı, bu durumda onların halife seçilmesi gündeme gele-cek, halifeliğin verasete dönüşmesine zemin hazırlanmış olacaktı. İslam toplumunun geleceği açısından son derece önemli olan bu konu, Hz. Peygamber'in –özellikle erkek– çocukları kendisinden önce vefat ettikleri için sorun olmamıştır.

Misyonu ve vizyonu gereği, Hz. Peygamber henüz küçük yaşla-rında çilelere maruz kalmış, acılarla pişmiştir. Şüphesiz çileler ve acılar, insan bünyesini, şahsiyetini sağlamlaştırır. Büyük bir davanın temsilcisi olan Hz. Peygamber'in, bir insan için en büyük acılardan birisi olan evlât acılarını tatması, kanaatimizce mezkûr bünye ve şahsiyet yapısına tesir etmiş olmalıdır.

Hz. Peygamber'in çocukları da neticede bir kuldur, insandır; ta-mamen hatalardan, günahlardan masûn oldukları söylenemez. Buna rağmen toplum nazarında, onların yaptıkları hatalar sıradan, herhangi bir insanın yaptığı hatalardan farklı değerlendirilip, Rasûlüllah'a, İs-

³¹¹ Buhârî, Hudûd, 11–12; Müslim, Hudûd, 8–9; Ebû Dâvud, Hudûd, 15; Tirmizî, Hudûd, 6.

lam'a mal edilebilirdi. Onların erken vefat etmelerinin bu kapıyı kapattığını düşünebiliriz.

III- Hz. Hatice'nin Çocuklarını Eğitmesi

Hz. Hatice, -İbrahim'in dışında- Hz. Peygamber'in tüm çocuklarının annesidir. Çocuk, bir hanımın, eşine verebileceği en iyi dünya nimetidir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'e babalık duygusunu tattıran kişi olarak Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'in diğer eşlerinden farklı olduğu görülür. O, aynı şekilde Hz. Peygamber'in soyunu sürdüren Fatıma'nın annesidir; yani zincirin ilk halkası, odur.

Kaynaklarda Hz. Hatice'nin çocuklarını nasıl eğittiğine dair rivayetler zikredilmemektedir. Ancak gerek kendisinin, gerekse çocuklarının şahsiyet ve karakter yapılarından hareketle bazı çıkarımlarda bulunabiliriz.

Eğitim, yetişkin nesiller tarafından, sosyal hayata hazır olmayanlara tatbik edilen bir tesirdir.³¹² İslamî eğitim, sadece inanç boyutu ile ilgili değildir. Hayatın tüm alanlarını kapsar. Bu dönemde eğitim için din anlayışı yerine, din için eğitim anlayışı esastır. Yani din sadece kültür unsurlarından biri olarak verilmemektedir. İslamî eğitim, iç dünyası açısından huzurlu, toplumsal ilişkileri açısından da uyumlu fertler yetiştirmektedir. Yaratıcısının düsturuyla eğitilen ve buna göre şekillenen şahıslar, elbette ki daha uyumlu, daha mutlu olacaklardır.³¹³

Hz. Peygamberimiz döneminde yürütülen eğitim – öğretim faaliyetlerinde öğrenilen bilgilerin başkasına ve özellikle aile fertlerine ulaştırılması ve öğretilmesi görev olarak kabul edilmiştir. Bu eğitim ve öğretim sadece erkeklere yönelik değil, kadınları, çocukları da içine alan bir eğitim faaliyettir. Haftanın belirli bir gününde kadınlara yönelik eğitim verilmesi, sahâbîlerin öğrendiklerini çocuklarına da öğretmesi söz konusudur.

Hz. Hatice'nin vefatından sonra elli yaşında olan Hz. Peygamber Efendimiz, çocuklarına annelik yapacak, evi idare edecek bir eşe duyduğu ihtiyaç sebebiyle İslam uğruna çile çekmiş Müslüman hanımlardan

³¹² Bilgiseven, Amiran Kurtkan, Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları, s. 15-16.

³¹³ Dündar Mahmut, "Erken Dönem İslami Eğitim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: VII sayı: 32, s. 298.

Sevde bt. Zem'a ile evlendi.³¹⁴ Bu bilgi, Hz. Hatice annemizin vefatıyla çocuklarının eğitimi noktasında Hz. Peygamberimiz'in zor durumda kaldığını, bir anlamda eşi Hz. Hatice'nin vefatının büyük bir boşluk oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bi'setten sonra Hz. Peygamber'e ilk iman eden, en tatlı ve en candan sevgiyle O'nun kalbine kuvvet veren ve O'nu destekleyen arkadaşı, Hz. Hatice olmuştu.³¹⁵ İlk vahyin gelişinden sonra Hz. Peygamberimiz'e iman eden Hz. Hatice'nin, başta Hz. Peygamberimiz olmak üzere, çocuklarına da İslamiyet'i tebliğ ettiklerini düşünebiliriz. Çünkü Hz. Peygamberimiz'in çocukları, üvey çocukları da dâhil iman etmişlerdir.

Hz. Hatice'nin, İslamiyet geldikten sonra Hz. Peygamber ve Hz. Ali'yle birlikte bazen Kâ'be'de, bazen evlerinde ibadet ettikleri rivayet edilir. Yine bu rivayete göre bu sıralarda Hz. Hatice'nin tesettüre riayet ettiği nakledilmektedir.³¹⁶ Bu rivayetten hareketle Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'den uygulamalı olarak gördüğü bu ibadet şekillerini, çocuklarına da öğretmiş olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Hz. Peygamberimiz'in çocukları güzel ahlak sahibiydi. Onların ahlakî yönleriyle ilgili olarak hiçbir olumsuz bilgi nakledilmemektedir. Tabiatıyla bu durum, çocukluk dönemleri Cahiliye bir toplumda geçen kişiler olarak onların ahlakî yönden aileden gelen bir ahlak eğitimine sahip olduklarını ortaya koyar. Dolayısıyla bu ailenin annesi olarak Hz. Hatice'nin çocuklarına ciddi bir ahlakî eğitim verdiği sonucuna varabiliriz.

Hz. Peygamberimiz'in çocuklarının, anne baba sevgisi konusunda son derece hassas davrandıklarını görürüz. Hz. Fatma'nın Uhud savaşında Hz. Peygamberimiz'in dişi kırıldığı zaman babasını tedaviye koşması, Rasûlullah'ın ona "Ümmü Ebiha" yani "babasının annesi, anam" şeklinde hitabı bu konuda fikir verir. Aynı şekilde Zeyneb, Mekke'de müşrikler Hz. Peygamberimiz'in başına toprak saçtıkları zaman, hemen babasının yanına koşmuş, yüzünü yıkamıştır. Bu ve benzeri rivayetleri Hz. Hatice annemizin Hz. Peygamberimiz'e verdiği desteklerle, fedakârlıklarla birlikte düşünürsek, Hz. Hatice'nin bu hususta çocuklarına örnek bir model sergilediğini söyleyebiliriz.

³¹⁴ Önkal, Peygamber'in İzinde, s. 249.

³¹⁵ Dermenghem, s. 159.

³¹⁶ Zehebî, I, 209-210.

Fedakârlık, kanaatkârlık konusunda, işveren bir patron kadın iken, Mekke'nin en zenginlerinden birisi iken, bütün servetini İslam yolunda feda eden, Şıb-ı Ebî Tâlib'te müşriklerin uyguladıkları ambargoda bir hayli meşakkat çeken Hz. Hatice'nin kanaatkârlığı tasviri imkânsız bir kanaatkârlık türüdür. Hz. Peygamberimiz'in çocuklarının kanaatkârlığı konusunda da birçok örnek verebiliriz. Örneğin Hz. Fatıma'nın mihrinin 450 dirhem gümüş, çeyizinin de kadife bir örtü, içine hurma lifi doldurulmuş bir yastık, iki el değirmeni ve deriden yapılmış iki su kabı olduğu rivayet edilmektedir. İşte bir Peygamber'in, bir devlet başkanının kızı olduğu hâlde bu şekilde kanaatkâr davranması, sade yaşantısı kanaatimizce onun bu eğitimi, davranış şeklinde anne ve babasından aldığını göstermektedir.

Hz. Hatice, yaşadığı sıkıntılı dönemin en atılgıncı, en yürekli hanımlarından biridir. Yılgınlık, yorgunluk, umutsuzluk, bedbinlik onun davranış şekilleri arasında yer almaz. Sabırsızlık, kanaatsizlik de öyle. Çocuklarının hayatlarına, yaşam tarzlarına baktığımızda da aynı karakter özelliklerinin varlığına şahit oluruz.

Hz. Hatice annemiz, eşine itaat konusunda son derece hassas bir hanım efendiydi. O, hiçbir zaman Hz. Peygamberimiz'e itaatsizlik etmemiştir. Bu zaviyeden çocuklarına baktığımızda, çocuklarının da aynı hassasiyeti gösterdiklerini görürüz. Nitekim Hz. Zeyneb annemizin eşi Ebü'l-Âs, müşrik olduğu hâlde, Hz. Zeyneb eşinden ayrılmamış, kocası izin vermeden Medine'ye hicret etmemiştir. Bu bağlamda onun ve diğer kardeşlerinin mezkûr davranış şeklini annelerinden aldıklarını söylememiz mümkündür.

Hz. Hatice'nin ziynetler hususunda tecrübeleri vardı. Genellikle iyi sanatkârlar elinden çıkmış gümüş ve firuze taşlı yüzükler, küpeler, bilezikler ve gerdanlıklar takardı.³¹⁷ Bedir savaşı sonrasında müşrik esirler arasında Zeyneb annemizin eşi Ebü'l-Âs da bulunuyordu. Zeyneb, kurtuluş fidyesi olarak Hz. Hatice annemizin kendisine hediye ettiği gerdanlığı göndermiş, eşinin gerdanlığını gören Hz. Peygamberimiz duyulanmış ve Zeyneb'i göndermesine mukabil Ebü'l-Âs'ı serbest bırakmıştı. Bu rivayetten anladığımız kadarıyla Hz. Hatice, bir kadının fıtratı gereği

³¹⁷ Afzalurrahmân, II, 153.

vazgeçemediği ziyneti konusunda, kendisinin gösterdiği hassasiyeti kızlarına da göstermiş, bilgili, görgülü, medeni, zarif bir bayan olarak, kızlarına örnek davranışlar sergilemiştir.

Hz. Hatice annemiz, ömrü boyunca sorumluluk duygusuyla hareket etmiştir. Ticari işlerinin takibi, çocuklarının bakımı, ev işleri gibi yüklendiği sorumluluklar var. O, bunları birisine yaptırmak cihetine gitmemiş, sorumluluk duygusuyla bizzat kendisi yapmıştır. Hz. Fatıma annemizin bir Peygamber kızı olduğu hâlde el değirmeninde un öğüttüğü, kuyudan su çektiği nakledilir. Dolayısıyla mezkûr sorumluluk duygusunun çocuklarına da Hz. Hatice annemiz tarafından verildiği görülmektedir.

Hz. Hatice annemiz, gurur ve kibirden uzak bir kişiydi. Devrin süper güçlerinden Bizans, Sasânî İmparatorluklarında bile kadına değer verilmediği bir çağda, Cahiliye Arapları içerisinde bir işveren, bir patron hanımefendi sıfatıyla, birçok zengin için can attığı bir toplumda o, öksüz yetim olan Hz. Peygamberimizi tercih etmiş, bütün servetini uğruna seferber etmiştir. Ve bizzat Cenâb-ı Allah tarafından kendisine selâm gönderilen, evrensel bir dinin Peygamberinin eşi olarak, Allah-ü Teâlâ'nın peygamberlerin dışında hiçbir kula nasip etmediği bu ikramı karşısındaki tevazu dolu, vakarlı duruşu çok önemlidir. O Allah'ın selâmına karşı "Selâm o'dur... Selâm bu selâmı işitenleredir... Ve Cebrail'edir", diyerek cevap vermiştir. Anlaşılan odur ki, Hz. Hatice annemiz kendisindeki bu tevazu hasletini çocuklarına da yansıtmıştır. Çünkü bir Peygamber, bir Devlet başkanı, bir ordu komutanı çocukları oldukları hâlde, Hz. Peygamberimiz'in çocuklarından hiçbirinin bu özelliklerini öne çıkardıklarına, gurur ve kibre kapıldıklarına dair bilgi sahibi değiliz.

V- Sonuç

Hz. Hatice annemizin gerek aile hayatına, gerek çocuklarını eğitim şekline yönelik kaynaklarda tatminkâr bilgiler yer almamaktadır. Bu belirsizlik, aile müessesenin mahremiyeti, İslamiyet'in zuhurunda Müslümanların içinde buldukları sıkıntılı durumla alâkalı olabilir. Ancak onun ve çocuklarının hayatına dair rivâyetlerden elde ettiğimiz bilgilerin mukayesesi ve yorumları neticesinde konuyla ilgili bazı ipuçları elde edebiliriz.

Hz. Hatice annemizin, çocuklarının eğitiminde, teorik bir eğitimden ziyade uygulamalı eğitim diyebileceğimiz, model olarak eğitim – öğretim şeklinde bir anlayışın olduğunu söyleyebiliriz. Bu örneklik hem aile fertlerine, hem de örnek bir Müslüman anne olarak kendisinden sonraki Müslüman kuşaklara etki etmiştir.

Hz. Hatice'nin çocuklarına verdiği eğitimi sadece inanç, sadece ibadet, sadece ahlak eğitimi olarak sınırlandırmak mümkün değildir; aksine onun çocuklarına verdiği eğitim hayatın tüm yönlerine yönelik, uygulamalı bir eğitim olmuştur. Bir anlamda onun, eğitim için din anlayışı yerine, din için eğitim anlayışını esas aldığını söyleyebiliriz.

O, asalet, iffet, zenginlik, güzellik, kanaatkârlık, vefakârlık, çocuklarını topluma faydalı fertler olarak yetiştirme gibi hasletlerin sahibi bir anne olarak iyi günde, kötü günde eşinin ve çocuklarının yanında olmuş, onlara kol kanat germiş, onları hayata hazırlamıştır.

Cenâb-ı Allah'ın kendisine selâm gönderdiği, Allah Rasûlü'nün unutamadığı bir şahsiyet olarak, Hz. Hatice, gerek itikat, ahlak gibi dini konularda, gerekse dünya hayatına dair hususlarda çocuklarını sağlıklı bir şekilde yetiştirmenin gayretinde olmuş, muhtemelen Eşi'nden de bu konuda destek görmüştür.

Yaşlı olmasına rağmen güzelliğine, giyim kuşamına da dikkat eden Hz. Hatice, bir Müslüman hanım şahsiyetinin, bir Müslüman annenin nasıl olması gerektiğinin de mesajını vermiştir.

Denilebilir ki, İslam ümmetine en güzel model örneklerden biri olan bu mutlu yuvanın, onun mimarlarından biri olan bu örnek Anne Sultan'ın; psikologlar ve sosyologlar tarafından mercek altına alınıp ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, toplumların temel sorunlarından biri olan aile içi geçimsizliklere, çocuk eğitimine dair ciddî anlamda çözümler getirebilecektir.

TÜRK-İSLAM EDEBİYATINDA HZ. HATİCE

Prof. Dr. Alim YILDIZ*

Hayata İslam penceresinden bakan ve hayatı İslam çerçevesinde yorumlayan Türk-İslam Edebiyatı, Anadolu'da İslam'ın yayılması ve anlaşılmasında büyük bir rol oynamıştır.

Doğru bir Allah inancı oluşturmak için zatî ve subûtî sıfatları başta olmak üzere güzel isimleri ve kulun O'nun karşısındaki durumunu bildiren tevhid, münacat ve esmâ-ı hüsnalarla ilgili edebî nazım türleri oluşturmuştur. Beşer cinsinin efendisi Hz. Peygamberi ise doğumu öncesinden başlayarak vefatına kadar hayatının her safhasını da yine edebî türlere konu edinmiştir.

Bütün bunları yapan bir edebiyat Hz. Peygamber'in ilk mümini olan Hz. Hatice'yi elbette unutmayacaktır.

Tarih, akla hitap ederken edebiyat duygulara seslenerek konunun gönüllerde neşv ü nema bulmasını arzular. Tarihçi, tarihi belgelerden hareket ederek, sağlam delillerden geçmişte yaşanan bir olayı doğru aktarmanın peşindedir. Bunu yaparken tarihin belirli bir zamanında yaşanmış ve bitmiş bir hadiseyi nakletmedir tarihçinin yaptığı. Bunu yaparken kendisi dışarıdan bir gözlemcidir, olayın içerisinde yer almaz. Edebiyatçı daha doğru bir ifadeyle şair ise olayın içinde olan ve olayın kahramanlarıyla birlikte hadiseyi yaşayan bir vasıfla karşımıza çıkar. Olayı edebî bir dille hikâyeleştirir ve dinleyeni de olayın içine çekerek duygularıyla, yaşadığı toplumun adet ve kabullerini de olay örgüsüne katarak duygusal bir ifadeyle gönüllerimize hitap eder. Bu sebeple tarihinin anlattığı ile şairin ifade ettiği şey arasında farklılıklar olacaktır.

Bu girişten sonra Hz. Hatice konusuna gelebiliriz. Öncelikle sormamız gereken soru Hz. Hatice'nin kim olduğudur.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hz. Hatice, Hz. Peygamberin ilk eşi, ilk ümmeti, Hz. Peygamber'e babalık sevincini ilk yaşatan, çocuklarının annesi, soyunun devamcısı, sadık bir rüya ile Hz. Peygamber'e daha kendisini görmeden âşık olan, seven ve sevilendir.

Divanlarda Hz. Hatice'den çok fazla bahsedilmez. Birkaç şair birer beyitte çeşitli vesilelerle ondan bahsetmişlerdir. Ümmî Sinan bir beytinde Hz. Hatice'den şöyle bahseder:

*Hatice mahremi oldu Fatıma kadrini bildi
Nisâlara şefî' oldu ey yüzi gül ü alını mâh³¹⁸*

Alvarlı Efe de müminlerin annesi ve ilk mümine vasfıyla bahseder Hz. Hatice'den:

*Hadîcetü'l-Kübrâ ümmü'l-mü'minîn
Evvel oldur olan İslam'a mu'în³¹⁹*

Türk-İslam edebiyatının Cumhuriyet sonrasının ilk temsilcisi üstat Necip Fazıl "Haticetül-Kübrâ" isimli şiirinde "öz anneden daha aziz annemiz" için şunları söyler:

*Mukaddes genç adam yirmibeşinde;
Hadîcetül-kübrâ kırkına doğru.
«Beni alırlar mı?» O'na bir soru...
Kâinat Fahrinin cevabı: Evet!
Halkalandı Kureyş; meclis, ziyafet
Bütün Mekke ünlü günün peşinde.
Karşılıklı ahenk ahenk hutbeler;
Sayılıp döküldü, ünler, rütbeler;
Ve Allah ismiyle kıyılan nikâh...
Hadice'nin evi Nura karargâh...
Bu evde en büyük çifti dünyanın,*

³¹⁸ A. Azmi, Bilgin, Ümmî Sinan Dîvânı, (İnceleme –Metin), ekitap. kulturturizm.gov.tr, s.204-206.

³¹⁹ Ayşe Farsakoğlu, Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin Şiirlerinde Dinî Ve Tasavvufî Unsurlar, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2010, (Doktora Tezi), s.226.

*Bu evde gerçeği sadık rüyanın.
Ondan, Peygamberin bütün evlâdı:
Zeynep; Rukiyye, Ümmü Gülsüm;
Ve sonra Fâtıma, Betûl ve Masum...
Hadicenin gönlü O'nun gönlüdür;
O'nun dışındaki her şey ölüdür.
Ruhunda ne varsa hep O'ndan aldı.
Bir seziş, bir inanç, gök kadar derin...
İlk odur, birinci kaydı defterin;
Müslümanlıkta bir, kadınlıkta bir...
Hizmette, şefkatte, yakınlıkta bir...
Hadice, Hadice, büyük ve temiz;
Öz anneden daha aziz annemiz...*

Hz. Hatice Hilyesi

Mesnevilerde ise Hz. Hatice müstakil olarak işlenmiştir. Manzum siyerlerde, hicretnamelerde ve mevlidlerde de kendisinden bahsedilir.

Hz. Hatice'nin vasıflarını anlatan şairler onun için şu ifadeleri kullanırlar.

*Kâbe'de var idi bir hatun ulu
Hûb idi hem âkile yüzü sulu*

*Kendi asrında onun gibi güzel
Yoğ idi bir hûb dahi ana bedel*

*Hulki görklü hüsnü gâyet hûb idi
Ol zamanda meşhûr mahbûb idi*

*Gözleri nergis subh-ı reyhân idi
Cân u diller aşkıma hayrân idi*

*Dışleri ak yanağı hamrâ idi
Kaşı kara gözleri elâ idi*

*Yüzünün nuru güneşten bahtulu
Yoğ idi bir ona benzer bahtulu*

*Gövdesi sîmîn gibi yâkût idi
Söylese canlara sözü kût idi*

*Yüzüne bakan sanırdı mâh idi
Boyu uzun beli ince şah idi*

*Her mûyında zülfünün bin can onun
Aşılandı yoluna kurbân onun*

*Aklı kâmil nefsi yanık gönl'arı
Lebleri la'l inci gibi dişleri*

*Ol zaman içinde işbu rûzigâr
Görmemişdi ana benzer bir nigâr*

*Pâk-dâmân doğru sözlüdür hemân
Lutfu ğâyet çoğ idi hem hışmı az³²⁰*

Hz. Hatice'nin Rüyası

Hz. Hatice kırk yaşındadır ve her şey bir rüya ile başlar. Hz. Hatice, rüyasında dolunayın yeryüzüne inerek dizine konduğunu görmüştür:

*Meger ol mâh ki bir düş görmüş idi
Mu'abbire anı hem sormuş idi*

*Görür gökde münevver bedr-i mâhı
Tamamet nûr idüp bedr-i siyâhı*

*Nüzûl idüp iner ol yeryüzüne
Konar ol dem Hadîce'nin dizine*

³²⁰ Mehmet Uysal, *Nikâhnâme (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2010 (Yüksek Lisans Tezi)

*Anunla rûşen oldu halk-ı âlem
Sevinüp şâd olur hem cinn ü âdem*

*Hadîce ol saat düşden uyandı
Safâdan rûhu ahmer güle döndi³²¹*

Bu rüya sıradan bir rüya değildir. Hz. Yusuf'un rüyasına benzer bir rüyadır bu. Âşık Paşa, *Garibnâme'*de bu olayı anlatırken dolunayın Hz. Hatice'nin yakasından koynuna girdiğini daha sonra koynundan boynuna çıktığını ifade eder. Şair, konunun başlığında şöyle bir ifade kullanmıştır: Allah sekiz türlü âşık ve maşuk yaratmış, cemalinin öz nurunu onlara arz etmiştir. Onlar da bu nuru müşahede ederek birbirlerini sevmişlerdir.

*Âşık u ma'şûk içinde işbu nâz
Pâdişâh sırrı-durur bu gizlü râz
Pes anun aksi gelür karşunuza
Âşık olgıl kim bakasın ol yüze
Çünkü Yûsuf'la Zelihâ hâlini
Anladun niceyimiş ahvâlini
İşid imdi ol Hadîce düşüni
Kim bilesin âşık olan işini
Bir zamânda varidi bir nîg-baht
Kim Yemen mülki ana olmuşdı taht*

*Görk içinde bî-nazîrdi ol niğâr
Mâl u ni'met bî-hisâb u bî-şümâr
Hatunun adı Hadîce'ydi be-nâm
Bilür idi anı cümle hâs u 'âm
Adı çıkmışdı cihânda hayr-ıla
Hâşa kim ol hayr cândan ayrıla
Bir gice hatun yatarken düş görür
Mustafâ sırrını karşı düş görür*

³²¹ Seda Garip, *Gulâmî'nin "Dâsitânu Hatice'ti'l-Kübrâ" Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2010, (Yüksek Lisans Tezi), b. 137-141.

*Gördi gökden ayı, indi üstüne
Şöyle kim bir dost geldi dostuna*

*Ay bedir ârâste olmuş idi
Aydımından yer ü gök dolmuş idi
Geldi girdi yakasından koynuna
Girdi koynundan u çıkdı boynuna³²²*

Bu rüyanın ne anlama geldiğini merak eden Hz. Hatice bir rüya yorumcusuna tabiri için müracaat eder. Bir şaire göre bu rüya tabircisi Buhrâ adında bir rahiptir:

*Divit alup eline yazdı ol dem
Ki Buhrâ râhibe gönderdi âdem*

*Düşünü nice gördüğünü bir bir
Yazup kağıda anı kıldı ta'bîr*

*Erişdi çünkü nâme vâsıl oldu
Getirip mührünü okudu bildi*

*Yazup Buhrâ kalem aldı eline
Getürdü Allâh adını diline*

*Dedi Peygamber-i âhir zamâne
Nasîb olasin ol-şâh-ı cihâne³²³*

Âşık Paşa ise rüyayı tabir edenin ismini belirtmeden olayı şöyle anlatır:

*Anda ma'rûf bir muabbir var idi
Kim görürse düşün ol yorar idi
Ündedi hatun anı bin nâz ile
Düşün ana bir bir eytdi râz ile*

³²² Âşık Paşa, *Garib- Nâme*, Haz. Kemal Yavuz, ekitap.kulturturizm.gov.tr, s.330-331.

³²³ Seda Garip, *agt*, (137-147. beyitler)

*Ol muabbir bakdı düş tabîrine
 Pes aceb kaldı Çalap takdîrine
 Eytdi bu düş tabirinde bî-gümân
 Şöyle görünür kim gele Fahr-ı cihân
 Ol ola âhir zamân peygâmberi
 Hem ola anun dini şekden beri
 Ol senündür sen anunsın şek degül
 Hâli uşbu iş ki gördün dek degül
 Ona yâ ana olasın yâ halâl
 Usan olma olmasun gönlün melâl
 Mekke'de Abdulmutallib oglma
 Vargil anda bakgil anun alnma
 Anda nûr var tanugıdur bu işün
 Ta'biri oldur hakikat bu düşün*

Âşık Oluşu

İlahî bir yazgıdır aşk, orda tanış olan canların burada bilişmeleridir. İlahî aşkta âşıkla maşuk zaman zaman rol değiştirir, bazen âşık maşuk olur, bazen sevilen sevene dönüşür. Hz. Hatice, rüyasının yorumundan sonra henüz görmediği Hz. Peygamber'e âşık olmuştur.

*Çün Hadîce bellü bildi bu işi
 Âşık oldı gitdi dünyâ teşvişi
 Aldı mâl ü genc geldi Mekke'ye
 İntizâr oldı ki takdîr n'eyleye
 Aşk içinde mâlını kıldı sebîl
 Dôst gele dip güydi bunca ay u yıl
 Uzanurdu ma'suka ermeg-içün
 Ya'ni ol gördüğünü görmeg-içün
 Aşk içinde geçdi bunça rûzigâr
 Hâli irdi maksudına ol nigâr³²⁴*

³²⁴ Âşık Paşa, *age*, s.330-331.

Tanışmaları

Hz. Peygamber yirmi beş yaşındadır. Evlilik yaşı gelmiştir fakat amcası Ebu Talib'in mal varlığı yoktur. Halası Hz. Atike kardeşi Ebu Talib'e gelerek bir çare ararlar. Hz. Hatice'nin şam'a bir kervan göndereceğini duymuşlardır. Hz. Peygamber'in de kervana katılması için Hz. Hatice'ye gitme kararına varırlar. Hz. Atike, Hz. Hatice'ye giderek,

*Muhammed-i Emin adlu ey dildâr
Ki bir yigit karındaş kuzusu var*

*Anı evermek isteriz muhakkak
Velâkin destimizde sim ü zer yok*

sözleriyle yeğenini de kervana alması hususunda ricada bulunur. Hz. Hatice rüyasını hatırlar ve bu teklifi sevinçle kabul eder. Hz. Peygamber'in kendisine gelmesini ister. Hz. Peygamber geldiğinde onu duvarın deliğinden seyrederek ve O'nun Tevrat'ta hakkında yazılanlara uyduğunu görür. Hz. Peygamber'in evine gelmesinden dolayı çok sevinir. şairden dinleyelim yine:

*Ol Hadice sandı ay geldi eve
Yâhud güneç nûrı dolmuşdur eve*

*Bakdı görđi çün resûlün yüzünü
Aklı gitdi yitirür kendözünü*

*Âşık oldı bin göğe bir cân ile
Koydı yola başi cân u mâl ile*

*Aklı fikri târumâr oldı hemîn
Kendü yandı bî-karâr oldı hemîn*

Hz. Peygamber'e ikramlarda bulunan Hz. Hatice kınanacağından çekinerek ona olan aşkını gizlemeye karar verir. Onu kervanla gönderecek daha iyi tanımak ister.

Hz. Peygamber evinden ayrıldığında Allah'a şöyle dua eder.

*Sevindi dedi kim bu idi maksûd
Dilerim ki müyesser ede Ma'bûd*

*Duâmı yâ İlâhi sen kabûl et
Habîbin Mustafâ'ya beni kul et*

Hazırlıklar yapıldıktan sonra kervan yola çıkar. Hz. Peygamber'e aşkı ile kervanın arkasından bakakalır Hz. Hatice. Şair bu durumu şu sözlerle nakleder:

*Gönlü gitti kârbân ile bile
Kul gibi kim gider han ile bile*

*İnil inil inilerdi gönlü sûz
Fıgan ederdi bülbül gibi kûhsuz*

*Bu aşkı oduna pinhân yanardı
Demezdi kimseye canı yanardı*

*Yollarını gözler idi gözleri
Mustafa idi dilinde söz eri³²⁵*

Yolda birçok olay meydana gelir ve Hz. Peygamber'in üstün vasıfları ortaya çıkar. Hz. Hatice'nin kervanbaşı olan Meysere, kendisine verilen emir gereğince Hz. Peygamberi kervanın başına geçirmiştir. Kervanda Hz. Ebubekir ile beraber Ebu Cehil ve Ebu Leheb de vardır. Bu ikisi Hz. Peygamber'e gösterilen ilgiyi kıskanırlar. Yolda Rahip Buhra ile de karşılaşır. Başında bir bulut ile kilisesinin yanından geçeceğini bildiği son peygamberden haberdardır. Tanışmaktan dolayı çok mutlu olur. Kervan o güne kadar görülmemiş bir kârla geri döner. Hz. Hatice, hasretle beklemektedir Hz. Peygamberin dönüşünü. Geldiğini duyduğunda şu şiiri söyler Hz. Hatice:

*Şâd ol ey gönlüm bugün ben mürdeye cândır gelen
Yoluna cân verdiğin ol cânânındır gelen*

³²⁵ Mehmet Uysal, *agt*, b. 172-175.

*Ol kamu âlemlerin fahri Muhammed Mustafâ
Kâinâtın envârı ol mâh-ı tâbândır gelen*

*Zulmetin iki cihân def edüp rûşen kulan
Ol habîbullâh Muhammed nûr-i Yezdândır gelen*

*Gelmemişdir gelmeyiser halk olandan bu cihân
Dünyâyâ misli anın hem eşref-i insândır gelen*

*Pâdişâhı dehr olanlar bendesi olsa ne tan
Yer ü gök ü arş görsün ulu sultândır gelen*

*Cennet-i gilmân u Rıdvân'la emrine muti'
Cinn ü insân u melek hükmüne fermândır gelen*

*Ben Zelihaveş bugün 'aşık-ı şeydâ olmuşam
Taht-ı Mısır'a şâh olan Yûsuf-ı Ken'andır gelen*

*Cümlenin ilmi anın ilmi katında zerredir
Alem-i insân-ı kâmil ehl-i irfândır gelen³²⁶*

Hz. Hatice'nin artık hiçbir şüphesi kalmamıştır Hz. Peygamberden yana:

*Didi kim kalmadı şekvüm yâ İlâh
Budur ol iki cihâna bâdişah
Hem budur Tevrâtı İncili de ol
Hâtemü'n-nebî Muhammed'dir resul*

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in başkası ile evlendirilmesinden çekindiği için uzun bir süre ücretini ödemez. Sürekli bir çare aramaktadır derdine:

*Gece gündüz uyku gelmez gözüne
Gözyaşı inci dizer gül yüzüne*

³²⁶ Seda Garip, *agt*, b. 490-499.

*Çeşm-i mesti lâ-cerem giryânîdir
Şöyle kim âşık-ı ser-gerdânîdir*

*Derdi kim e yâ İlâhe'l-âlemîn
Mahremim ola Muhammed-i emîn*

*Sen kamu âlemlerin sultânısın
Lâ-cerem her dertlerin dermânısın*

*Ben zaîfeyi habîbine ey şâh
Câriye ediveresin yâ İlâh*

*Dilerem ki âhiretde ben onun
Ümmeti anası olam cânânenin³²⁷*

Hz. Atike'nin Hz. Hatice'den ücreti istemek için gelmesi üzerine, ona görmüş olduğu rüyayı ve yorumunu anlattıktan sonra şöyle devam eder:

*Der Hadîce Âtike'ye dinle sözüm ey nigâr
Ben size cariyeliği eylemişim ihtiyâr*

*Siz dahi eger beni kabûl edesiz şöyle bil
Ol habîbin yoluna cânımı kıluram nisâr*

*Yaradan Hak Teâlâdan dilerim onu kim
Dünyâda vü âhiretde ede beni ona yâr*

*Kim bilür misiz ki beni nice beyler istedi
Anın'çün kimseyi eylemedim ihtiyâr*

*Hûb cemâlin görelî âşık-ı şeydâ olmuşam
Tâkatim tâk oldu gitdi aklım oldum bî-karâr*

*Subha dek her gece nâlân u efgân ederim
Uyku gelmez gözlerime ağlarım leyl ü nehâr*

³²⁷ Seda Garip, *agt*, b. 559-564.

*Ebû Tâlib Hazreti'ne edesiz benden selâm
Gayri söyleyemezüm ona arz it şimdi var³²⁸*

Evlenmeleri

Hz. Atike'den, kendisini babasından istemeleri için Mekke'nin büyüklerini göndermelerini ister. Ebu Talib, Mekke'nin büyüklerini Hz. Hatice'nin babasına dünürçü olarak gönderir. Hz. Hatice'nin babası bu istek karşısında öfkelenir:

*Dedi kim ey bî-hayâlar bu sözi
Nice dersiz deli gördüm ben sizi*

*Ol Ebû Tâlib yetimi kim ola
Kim benim kızım ana mahrem ola*

*Bir dahi ger söyleyesiz bu sözi
Bellü bil kim yıkarım ırzınızı*

*Kim bilirsiz nice şâhlar istedi
Mâl u mülkimi verem gelsin dedi*

Durumu öğrenen Hz. Hatice, Mekke'nin ileri gelenlerinden bir içki meclisi kurmalarını ve orada babasını iyice sarhoş ettikten sonra eve göndermelerini ister. Babası eve geldiğinde elbisesinin önünü boyar. Babası sabah kalkıp elbisesindeki boyayı gördüğünde kızından ne olduğunu sorar.

*Der Hadice babasına vay seni
Niçin verdiniz Muhammed'e beni*

Hz. Hatice de dün gece kendisini Hz. Peygamber'e verdiğini, bu sözden caymaması için de meclistikilerin eteğini boyadıklarını söyler. Babası önce kızar fakat Hz. Hatice'nin telkiniyle durumu kabul eder.

³²⁸ Seda Garip, *agt*, b. 601-606, 610-612.

*Tek sözünüz sizin olmasun yalan
Yoluna olsun fedâ cânım hemân*

Hz. Hatice durumu Ebu Talib'e bildirir. Bunun üzerine nişan yapılır ve kısa bir süre sonrada düğünleri gerçekleşir. Aradan bir süre geçtikten sonra bu olayı kıskananların Hz. Peygamber'in, hanım malı yediği yolunda dedikodu yapmaya başlarlar:

*Çünkü hâsid bunu böyle gördiler
Her biri bir vechile ta'n urdılar*

*Avratındır bu kamu mâl u melâl
Bir gün ola içine ola hâl*

Hz. Hatice bu durumdan çok rahatsız olur. Mekkelileri davet edip onlara bir ziyafet çeker. Yemekten sonra inciden, altından mücevherden tüm zenginliğini bir örtü üzerine döktürdü. Üzerine kilimden bir elbise giydi ve Mekkelilere şunları söyledi:

*Dedi kim bu denlü mâl bir kimsede
Görüben işitdiniz mi dünyada*

*Dediler kimse işidüp görmedi
Kimsenin bu sırra 'aklı ermedi*

*Dedi bu gördüğünüz hayl ü haşem
Kul karavaş mâlı mülki muhteşem*

*Bu kadar deve katır mal u davar
Hep Muhammed'in-dürür her ne ki var*

*Biliniz bu işi böyle işledim
Kamusın Muhammed'e bağışladım*

*Geydi egnine hemân dem bir kilim
Budur dedi benim hem rızkım mâlüm*

*Bundan artuğı onundur biliniz
Cümleniz bu işe şâhid olunuz*

İlk Müslüman

Hz. Peygamber kırk yaşında, Hz. Hatice ise elli beşindedir. İlk vahiy geldiğinde Hz. Peygamber'i teskin eden yine o olmuştur. Bu durum *Muhammediye'*de şu şekilde anlatılır:

*Dedi örtünüz haşyet ettim çü ben
Hadîce dedi yâ Muhammed ki sen*

*Sıllalar kılıcısın erhâma sen
Rahmler edicisin eytâma sen*

*Kelâmın nizâmın kamu ber-kemâl
Edersin kamu işlere ihtimâl*

*Fakire tevazu' konuğa kerem
Tutarsın kamu âlemi muhterem*

*Dışın halk ile hüsn-i ahlâk ile
İçin Hakk ile zikr-i Hallâk ile*

*İlâhın çü kuddûs-ı ekber durur
Gelen belki Nâmûs-ı ekber-durur³²⁹*

Hz. Hatice biricik eşini teskin etmekle kalmamış, ona ilk inanan kişi olma şerefine erişmiştir.

*Gelendir sana bil ki Rûh-ı Emîn
Resûlullâh oldun ile'l-âlemîn*

*Bana arz et İslam müsülmân olam
Hak'ı hak bilem ehl-i îmân olam*

³²⁹ Amil Çelebioğlu, *Muhammediye*, İstanbul 1996, II/113-116.

*Pes evvel budur ehl-i îmân olan
Resulün elinde müsülmân olan³³⁰*

Hz. Hatice bu anı yıllardır beklemektedir. Risaletin geldiğini duyduğunda çok memnun olur ve şu sözlerle Allah'a hamdeder:

*Hadice didi ana yâ Muhammed
Ki benzer sana virilmiş risâlet*

*Didi kim yâ Hadice Hağ Te'âlâ
Risâlet virdi bana Hağ Te'âlâ*

*İşidiüp nice kıldı şükri Yezdân
Ne diyem bana ta'lîm it firâvân*

*Şehâdet kelimesini ta'lîm etdi
Ne kim buyurdu ise onu tutdu*

*Der idim yâ ilâhi ben görem mi
Risâletine ömri irgürem mi*

*Didi kim görmüşem Elhamdülillah
Bu güne ermişem Elhamdülillah*

*Çamu tacı vü tahtı mülkü malı
Yoluna vermişem elhamdülillah*

*Muhammed Mustafâ nûrı Hüdâ'nın
Dinine girmişim elhamdülillah*

*Kamu ümmetlerinin anasıyım
Ki fahri âlemi bulmuşum elhamdülillah*

*Yarın mahşerde hem evladlarıma
Şefâat ederim elhamdülillah*

³³⁰ Amil Çelebioğlu, *age*, II/113-116.

*Hüdâya hâmd olsun bî nihâye
Ki kadre ermişem elhamdülillah*

*Niceler zehrin içerler bu dehrin
Nebâta ermişim elhamdülillah*

*Ki ben tâlibem çokdan beriden
Ki vâsil olmuşam elhamdülillah*

Çocukları

Hz. Hatice'nin dördü kız biri oğlan beş çocuğu olmuştur. Nahifî'nin *Hicretnâme* isimli eserinde bu durum şöyle anlatılır:

*Ondan olup Kâsım-ı cismet-rehîn
Oldı Ebu'l-Kâsım o şâh-ı güzîn*

*Sonra olup çâr benât-ı kiram
Oldı o duhterlere ferhunde-nâm*

*Zeyneb ü Gülsüm ü Rukiyye dahi
Fâtımâ ümmü'l-Haseneyn-i saht³³¹*

Çocuklarından, Hz. Fatıma ile ilgili olarak edebiyatımızda oldukça fazla bilgiye ulaşırız. Fuzulî'nin *Hadîkatü's-süedâ'*ında Hz. Fatıma'nın doğumu anlatılırken Mekkeli ebelerin Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le evlenmesinden dolayı doğuma katılmadıkları anlatılır. Yine Hz. Fatıma için yazılan mevlidler edebî bir tür olacak miktardadır³³².

Vefatı

Hz. Peygamberi büyük bir aşk ile seven, malını mülkünü tüm servetini onun yoluna seren ve İslamı tebliğ esnasında sürekli yanında olan

³³¹ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, "Nahifî'nin Hicretü'n-Nebî Mesnevisi", s. 277-278

³³² Bkz. Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri*, Sivas 2012.

Hz. Hatice de her fani gibi o yıla “hüzün yılı” ismini vererek “âzim-i râh-ı Hüdâ” olur.

*Müminlerin arasından Ebûtalib göçtü, gitti,
Pek az sonra Hatice de hastalandı, vefat etti.*

*Efendimiz; Hatice'ye son derece bağlı idi;
Hatice'nin sağlığında başkasıyla evlenmedi.*

*Bu tertemiz aileyi, ölümünden sonra bile
Efendimiz unutmadı, yâd ederdi hayır ile.*

*Ayşe Ana bir gün, dedi “Ölmüş, yaşlı bir kadını
Böyle sık sık anmaktaki anlamadım maksadını;*

*Allah, sana daha genç ve daha iyi zevce vermiş!..
Efendimiz; “ Hayır, dedi, hayır, öyle değil bu iş:*

*İnanmazken herkes bana, Hatice'ydi ilk inanan!
Tapınırken herkes puta, O idi O, Hakk'ı anan.*

*Yokken benim bir yardımcım, Oydu bana eden
Nasil Onu unuturum, O kara gün dostunu ben?!..”*

*Ona, iki desteğinden mahrum kalmak pek dokundu.
Onunçün bu acı yılın adı 'Hüzün Yılı' kondu.³³³*

Sözlerimizi bitirirken geleneğe uyalım ve şair diliyle seslenelim yeniden:

*Ger diler isen bula cânım safâ
Ver salavât ber-Resûl-i Mustafâ*

*Okuyanı yazanı dinleyeni
Rahmetinle yarlığagıl ya Ganî*

³³³ M. Asım Köksal, Peygamberimiz, Aşkın Diliyle Hz. Muhammed'in Hayatı, İstanbul 2010, s. 100.

TASAVVUF KÜLTÜRÜNDE HZ. HATİCE

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE*

Bugün insanlığın en fazla ihtiyaç duyduğu şey model insan ve örnek hayatlardır. Hayatımızın her safhasında karşımıza çıkan problemlerin çözümü, bu hayatlarda gizlidir. Bunalımlarımızı ve karanlıklarımızı aydınlığa çıkartacak bu nadide hayat portreleridir. İşte bu yıldız şahsiyetlerden birisi de Hz. Hatice Annemizdir. Ben tebliğimde Hz. Hatice'nin tasavvuf kültüründeki algı düzeyine dikkat çekmek istiyorum.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî *Sıfâtü's-Safve* isimli tabakat eserinde sūfî bakış açısıyla Hz. Hatice'yi şu şekilde tanıtmaktadır:

*"Hz. Hatice (r.a) zeki, sabırlı, ileriye gören, iffetli bir kadındı. Cahiliye devrinde bile 'Tahire/iffetli, yüksek ruhlu' lakabına sahip olması onun ne yüce mertebeye sahip olduğunu gösterir. Hz. Hatice gibi zengin, bolluk içerisindeki ve nazlı yetiştirilmiş bir kadının tam bir sadâkat ve istekle bütün rahatsızlıklara katlanması ve şaşalı yaşantısını bir kenara bırakması şeklindeki fedakârlık örneğini sergileyebilecek başka bir kadına kesinlikle rastlanamaz. Hz. Hatice'nin bütün çabası hassas ve üzüntülü anlarda eşinin yanında olmak, her türlü eziyet, hakaret, işkence ve darlıklara sabretmek ve Hakk'a davet vazifesini yerine getirme yolunda O'na yardımcı olmak şeklindedir. Hz. Hatice (r.a) Rasulullah (s.a.v.)'ı her şeyiyle destekledi. Ona açılan şefkatli bir kucak, yorulduğunda yaslandığı ulu bir ağaç oldu, herkesin gadrine uğradığı, sözlerinin yalanlandığı en sıkıntılı zamanlarda bile Rasulullah'ı terk etmedi, ona kanat gerdi. Peygamberimiz de kadınların horlandığı, köleler gibi alınıp satıldığı bir dönemde kadına karşı vefayı, şefkati, arkadaşça ilgiyi ve sabrı öğretmiştir. Gerek yaşarken gerekse öldükten sonra hayat arkadaşlarımızı anmayı, hatırasını aziz bilmeyi öğretmiştir."*³³⁴

* Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

³³⁴ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, "Sıfâtü's-Safve", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, çev. Said Aykut & Enver Güneç & Yahya Atak & Abdülhamid Birşik & Fuat Aydın, Şûle Yayınları, İstanbul 1996-2000, c. II, s. 121-123.

Bu genel tespiti ortaya koyduktan sonra Hz. Hatice'nin tasavvuf kültüründe zühdî kişiliği, manevi şahsiyeti, velayeti, tasavvuf erbabının kendisini yâdı, tasavvuf edebiyatındaki algı düzeyini sırasıyla ortaya koymamız gerekmektedir.

1. Hz. Hatice'nin Zühdî Kişiliği

Hz. Hatice, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla selâmını iletlediği ve cennet-teki mükâfatını müjdelediği, "İslam ümmetinin kadınlarının en hayırlısı" olan kadındır. O canını insanlığın Cananının (s.a.v.) canına katmış, onun (s.a.v.) canında edebi ve ebediyeti tatmış, cananının (s.a.v.) şahsında ezelden ebede bütün kadınların canlarına can katmıştır. Efendimizin (s.a.v.) ezeli habibi, ebedi mahbubu olmuştur. Her daim Onun (s.a.v.) yar ve yardımcısı olmuştur. Onun (s.a.v.) en adil patronu, en maharetli öğrencisi vasfını kazanmıştır. O Peygamber Efendimizi himaye ederken, aynı zamanda o Peygamber Efendimizle kendini korumuştur. Bütün dünyayı karşısına alarak, bütün korkulara meydan okuyarak, bütün varlığıyla kendini Peygamber Efendimize teslim etmiş, herkes Efendimizi terk ederken onun yanında olan ilk isim olmuştur. En zor günlerinde Efendimizi o desteklemiştir. Peygamber Efendimizin beyanıyla onun yerini kimse tutamamıştır. Müminlerin annesinin en büyük vasfı ise onun iffetidir. İffetine atfen kendisine "Tahire" lakabı verilmiştir. Ahlsızlığın arttığı, zinanın yaygınlaştığı, insani değerlerin kaybolmaya yüz tuttuğu bir zaman ve ortamda yaşadığı hâlde, hayasızlık bir tarafa ciddiyetsizlikten bile uzak nezih bir hayat yaşamıştır. İçki, kumar ve zinanın meşru-laştığı bir toplumda, sosyal hayatın içinde aktif bir şekilde yer almasına rağmen, kendisini bu tür kötülüklerden koruyarak iffet ve namus timsali olmuştur. Çevresindeki insanlar, iffet ve nezaketinden dolayı ona hayranlık ve gıpta ile bakmıştır.³³⁵

Annemizin olaylara bakışı, dünyayı algılayışı, ufku, dava ve davet bilinci, eşini anlaması, ona verdiği inanılmaz destek, davasının yükünü ve çilesini eşi ile paylaşması, malını mülkünü, eşi gibi davası uğruna harcaması lider ya da kanaat önderlerinin hanımları için gerçek anlamda, yaşanmış, mükemmel bir örnektir.

³³⁵ el-Belâzurî, *Ensâbu'l-Aşraf*, Beyrut 1417/1996, c.I, s. 104.

Hz. Hatice'nin evlilik hayatında yer alan en önemli hususlardan bir tanesi, şüphesiz onun annelik kimliğidir. O bu yönü ile bizlere örnek olduğu gibi Allah Resulü'nün soyunun, onun çocukları vasıtasıyla devam etmesi şerefine nail olmuştur. O, kızı Hz. Fatıma'nın çocukları olan torunlarının soyundan gelen, dünyanın dört bir ucuna yayılan, yüz yıllar boyunca insanlığın yolunu aydınlatan ve kıyamete kadar da aydınlatmaya devam edecek olan seyyidlerin ve şeriflerin annesidir. O, bütün insanlığın kendisini örnek alacağı mükemmel bir hanım, yüce bir eş, yüce bir annedir. Annelerin toplumdaki yerinin belirtilmesi ve hanımların sosyal statülerinin yükselmesine önemli katkılar sağlayan bir hanım, sosyal hayatı dolu dolu yaşayan bir tacir, büyük bir davaya omuz veren, kendini ona adayan büyük bir ruhtu. O eşsiz bir mücadele hanımı; basiret, sabır, sebat, cesaret, cömertlik timsali; yetimlerin annesi, kelimelerin kendisini anlatmaya güç yetiremediği eşsiz bir eş ve hanımdı.

Peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed'in Mekke'den uzakta özellikle Hira'da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hz. Hatice hep onunla meşgul oluyordu. Hira mağarasına gittiğinde onu uzaktan gözetliyor ve eve dönmesi geciktiği zaman hizmetkârları vasıtası ile ona ulaşıyordu. Hz. Hatice bazen Hira'ya Hz. Peygamber ile gittiği de oluyordu. Hz. Peygamber Hira'ya giderken azığını da yanında götürürdü. Azığı tükenince Hz. Hatice'nin yanına döner ve azık alıp giderdi. Hz. Peygamber Hira'da inzivaya çekilmeyi o kadar seviyordu ki vaktinin çoğunu burada geçiriyordu. Bunun üzerine Kureyş kadınları Hz. Hatice'ye sen Muhammed'in uğruna nice fedakârlık yaptın, pek çok mal sarf ettin, oysa o seni şimdi terk edip gidiyor dediklerinde, o; "Sizin düşündüğünüz şeyler benim hatırıma dahi gelmez. Hatırımda olan şeyler yakında ortaya çıkmalı" diyordu. Hz. Peygamber inzivadan dönüşte Kâbe'yi tavaf edip evine dönüyordu.³³⁶

Hz. Peygamberin Hira mağarasındaki tefekkür âdetini seyr u sülûk usulüne dönüştüren sûfîlerin halvet ve itikâflarında eşleri Hz. Hatice kimliğine bürünmek ister. Halvet ehlinin ihtiyacı yakınları tarafından karşılanır. Bu durum Hz. Hatice'nin sünneti olarak görülür.

³³⁶ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, c. I, s.203-204.

Ebu Nuaym el-İsfehânî'nin *Hilyetü'l-Evliyâ'*sında, İbnü'l-Cevzî'nin *Sıfâtü's-Safve'*sinde, en- Nebhânî'nin *Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ'*sında, İmam-ı Şârânî'nin *Tabakâtü'l-Kübrâ'*sında, Molla Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns'*ünde, Feridüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ'*sında, Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin *Zikru'n-Nisveti'l-Müteabbidati's Sûfîyyât*³³⁷ isimli eserinde erkek veliler kadar kadın evliyadan bahsedilmekte, anlatılan terceme-i hâllerde en çok sahabe kadınlarının ahlâk-ı hamidelerini kadın velilerle özdeşleştirilmektedir.³³⁸

Avârifü'l-meârif isimli eserinde Abdullah b Abbas'ın "Bir erkek ibadet ve zühdünü ancak evlenmek suretiyle kemâle erdirecektir"³³⁹ sözüne, Abdullah b Mesûd'un "On günlük ömrümün kaldığını bilsem yine de evlenmek isterdim. Ta ki Rabbimin huzuruna bekâr olarak çıkmayayım."³⁴⁰ değerlendirmesine yer veren Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdi, Hz. Hatice gibi insanlık kalitesine sahip bir kadınla evlenmenin gereğini tavsiye etmekte ve böylesi bir evlilikle elin karıncalanmasından bahsetmektedir.

2. Hz. Hatice'nin Velayeti

İbnü'l-Arabî, kadınlardan şekâik-ı ricâl diye bahseder. İnsaniyet ve eşitlik açısından erkek ve kadınları elmanın iki eşit parçası sayar. Kadınlara nazaran erkeklerin bazı alanlarda üstünlükleri bulunduğu gibi erkeklere nazaran kadınların da başka alanlarda birtakım üstünlükleri bulunmaktadır. Onların üstünlükleri bunların eksikliklerine, bunların üstünlükleri de onların eksikliklerine denk gelir, biri öbürünün açığını ve kusurunu kapatır. Aralarında birtakım farkların mevcut oluşu onları birbirine muhtaç hâle getirir. Birbirini tamamlama konusunda en güzel örneğin Peygamber Efendimizle Hz. Hatice'nin birlikteliği olduğuna

³³⁷ Mustafa Aşkar, "Ebu Abdurrahman es-Sülemî'nin "Zikru'n-Nisveti'l-Müteabbidati's Sûfîyyat" Adlı Eserinde Kadın Sûfilerin Yeri", *AÜİFD*, c. VII, AÜ.Basımevi, Ankara 1997, s. 405.

³³⁸ Helinski Camille Adams, *Sufi Kadınlar-Saklı Bir Hazine*, Dharma yay., İstanbul 2004, s. 55.

³³⁹ Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdi, *Avârifü'l-meârif*, tah.Abdülhalim Mahmud-Mahmud b. eş-Şerif, Matbaatu's-Saâde, Kahire 1971, s. 218.

³⁴⁰ Süleyman Uludağ, *Sûfi Gözüyle Kadın*, İnsan Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1998, s. 25; Ebû Talib Muhammed el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb fi muâmeleti'l-mahbûb ve vasfi tariki'l-mürîd ilâ mekâmi't-tevhid*, el-Matbaatu Mümbiyetu'l Mısıryye, Kahire H.1306, c. IV, s. 416.

vurgu yapan İbnü'l- Arabî'ye göre ilahi güzellik, diğer yaratıklarda tecelli ettiği için daha mükemmel bir şekilde kadında tecelli eder.³⁴¹ Hz. Hatice cemal tecellisinin bir ifadesidir. Cemal tecellisinin yansıdığı bir Hak aynası olarak Hz. Hatice ilklerin göstergesidir. İnananların ilki, sığınağın ilk adresi, aile saadetinin ilk harcı, Allah'a adanmış bir ömrün ilk göstergesi Hz. Hatice'dir.

Kadının cinsiyetinden çok kimliğine vurgu yapan Mevlânâ da kadını Hakk'ın cemâl tecellisi olarak görmüş, kadının kemal yolunda erkeğe oranla kısa zamanda daha fazla mesafe alabileceğini dile getirmiştir. Kadına karşı uygulanan baskı ve zorlamaları cahil kişilerin işi olarak görmüş, akıllı şahsiyetlerin kadına karşı ölçü ve saygıyı elden bırakmayacaklarını söylemiştir. Gerek kadının gerekse erkeğin kişiliklerini evlilikle kemale erdirdiklerini, kadının annelik vasfı ile yaratıcılık ruhunu açığa çıkardığını beyan etmiştir. Yaratıcı, üstün ve erdemli vasıfları ile Hz. Hatice kıvamındaki kadınları sık sık tebci eden Mevlana, kadının cinsel sömürü aracı olarak görülmesine, kadınlık onurunun şehvî arzulara peşkeş çekilmesine ve kadını insanlığından ziyade cinsel bir meta gibi değerlendiren yaklaşımlara reddiyede bulunmuştur. Anne olarak kadını hem yuvanın hem de cemiyetin inşa edicisi olarak tarif etmiş ve iffeti korumanın gereğine inanmıştır.³⁴² Bir kadın olarak insanlık onurunu kurtaran, Hz. Peygambere bir ömür boyu mutluluk bahşeden, en zor zamanlarda Peygamber Efendimizin yanında yer alan Hz. Hatice'yi olmanın ve ermenin örneği olarak sunar.

3. Hz. Hatice'nin Tasavvufî Atmosferdeki İzdüşümü

Tasavvufî ortam içerisinde şekillenen Bâciyân-ı Rûm isimli sosyal zümre, içinde buldukları topluma güç ve kabiliyetleri ölçüsünde hizmet eden Anadolu Türkmen kadınlarının meydana getirdikleri bir birliktir. Fütüvvet teşkilatının kadınlar kolunu teşkil eden Bâciyân-ı Rûma bağlı bacılar, dinî ve kültürel faaliyetlerini bir tarikat disiplini ve metodu

³⁴¹ Süleyman Uludağ, "Tasavvufta Kadın", *Sûfî Gelenek ve Hayat Keşkülü*, İstanbul 2006, Sayı: 8, s. 13.

³⁴² Kadir Özköse, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Düşüncesinde Kadın", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2007, c. XI, sy.1, s. 66-67.

içinde sürdürmüşlerdir.³⁴³ Bâciyân-ı Rûm sanatı ve sanat dallarını uygarlığın gereği saymış, toplumsal mutluluk ve refah için bütün sanat kollarının gerekli olduğunu savunmuş, kadınlar eliyle bu sanat dallarını yaşatmış, kadınlık ruhuyla bu sanat dallarını himaye etmiş, sanat erbabı kadınların bir arada toplanmalarını sağlamış, sanat ve mesleklerinde mahir kadınların sanatlarını icra etmelerini ve teşkilatlanmalarını gaye edinmiştir. Hz. Hatice'yi model şahsiyet edinen Bâciyân-ı Rûm teşkilatı, Anadolu kadınlarının Hz. Hatice örneğinde girişimci ruha sahip olmalarını, iş hayatında yer almalarını, Hz. Hatice kıvamında estetik ve zarafet abidesi olmalarını öngörmüştür. Ahilik çeşitli sanat kollarına mensup erkeklerin kurduğu bir teşkilat olduğu gibi Bacılık da kadın el sanatlarını icra eden kadınlar arasında gerçekleşen sanatkârlar kuruluşudur. Çadırıcılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, oya ve dantelcilik, dokuma ve örgücülük, nakışçılık, çeşitli kumaşların imal edilmesi ve bunlardan giysi yapımı Bâciyân-ı Rûm adıyla bilinen kadınların meşgul oldukları sanat alanlarıdır. Daha sonraki dönemde Yenicelerin kullandıkları bükme elif tac adı verilen ak börklerinin, askerî uniformalarının ve diğer giysilerinin Anadolu Bacılarının atölyelerinde imal edildikleri bilinmektedir. Bâciyân-ı Rûm teşkilatının en iyi bilinen faaliyet alanlarından biri ise Ahi tekke ve zaviyelerine misafir edilen konukların ağırlanması ve onlara karşı gösterilen hizmet çabalarıdır. Peygamber Efendimizin hane-i saadetleri dostların ağırlandığı, fukaranın doyurulduğu, insanlık hamurunun yoğurulduğu, imkânların azami ölçüde paylaşıldığı bir adrestir. Hz. Hatice konuklarını ağırlama, eş ve dostu gözetme, akraba hukukuna riayet etme, eşinin yüzünü güldürme, Efendimizin dostlarını rahat ettirme bakımından en güzel örnektir. Peygamber Efendimizin hane-i saadetlerini tüm Anadolu coğrafyasına teşmil eden Bâciyân-ı Rûm teşkilatı Hz. Hatice misyonuna soyunmuş ve Anadolu yuvasının şefkat ocağı hâline gelmesine öncülük etmiştir. O dönemde kitleler hâlinde Anadolu'ya göç eden Türkmen zümrelerinin kısa bir süre de olsa barındırılmaları, ağırlandırmaları ve yeni ortama uyum sağlayabilmeleri devlet kadar Ahi zaviyelerinin de sorumluluk alanında bulunmaktaydı. Bu tekkelere konuk edilenlerin iâşe ve ibatâsı hizmetlerinin Bacılar tarafından yürütüldüğü tüm kaynaklarda dile getirilmektedir.³⁴⁴

³⁴³ Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf -Anadolu'da Sûfiler, Devlet Ve Ulemâ (XVI.Yüzyıl)-*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 24.

³⁴⁴ Mikâil Bayram, *Bâciyân-ı Rûm (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilâtı)*, Konya 1987, s. 51.

Tarikatlarda şeyhe yapılan hürmet ve saygı kadar olmasa da, şeyh hanımları da hürmet ve saygı görmüşlerdir. Anadolu'da tarikat şeyhlerinin hanımlarına "ana-bacı" denmiştir. Müridler ölen şeyhlerinin dul hanımı ve şeyhin boşadığı kadın ile evlenmeyi sakıncalı görmüşlerdir.³⁴⁵ Kadınların erkeklerle ihtilat etmeleri, kadınların sohbet, zikir, semâ ve diğer tasavvufî âyinlerde erkeklerin arasına karışmaları uygun görülmediği için ana-bacılar, şeyhle müritler arasında vasita sayılmışlardır. Peygamber eşlerinin aile hukukunu ümmet-i Muhammed'e öğreten öncüler olması gibi tarikatlarda da şeyhlerin talimat ve uygulamaları ana-bacılar vasıtasıyla kadınlara intikal ettirilmiştir.³⁴⁶

Molla Abdurrahman Câmî Hz. Hatice kimliğine bürünen kadın sûfîleri tebci sadedinde şu ibareyi nakletmektedir:

*"Dediğim gibi olursa (eğer) kadınlar,
Ricâl üstüne fazlında ne şüphe var?
Müzekkerlik, değildir ay için iftihar
Müenneslikten dolayı güneşe de gelmez âr."³⁴⁷*

4. Ahmed Yesevî'nin Hz. Hatice'yi Yâdi

Ahmed Yesevî *Divân-ı Hikmet*'in 36. Hikmetinde Hz. Hatice'nin Peygamber Efendimizi seçmesini konu edinir, yakından takip ettiği Efendimize olan ilgisini, Peygamber Efendimize olan sadakatini ele alır. Şöyle ki:

*Muhammed'in yaşı on yedi oldu;
Ki o vakit Hatice O'nu gördü.*

*Muhammed'i bilin ki şahin misali
Hatice O'nu görüp olmakta ağlamaklı*

³⁴⁵ Fatma Altuntaş, *Tasavvuf Kültüründe Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Süleyman Uludağ, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, s. 33.

³⁴⁶ M. Necmettin Bardakçı, "Türk Tasavvuf Geleneğinde Kadın", *Araştırmalar İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Yıl: 7, Sayı: 13, Isparta 2005, s. 35.

³⁴⁷ "Erkeklerin kadınlara üstünlüğü olsaydı, şemse (güneşe) müennes, kamere (aya) müzekker demek ayıp olurdu. Müzekkerlikte erkeklerde bir üstünlük değildir." Bkz. Molla Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-üns -Evlîya Menkıbeleri-*, ter. ve şerh. Lâmî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, Marifet Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1998, s. 844.

*Hadice gönlünde O'nu sevmektedir
Muhammed aşkında içi yanmaktadır.*

*Gece gündüz diler O'nu Allah'tan;
Biliniz sonunda buldu muradım.*

*Görünüz Allah'ın işini
Muhammed bakmakta iken devesini,*

*Hadice'ye Rasul çâker olmuştur,
Bu sebeple bil sen O'nu almıştır.*

*Hadice'nin Allah bahtını açmıştır;
Rasul'un başına inciler saçmıştır.*

208. Hikmetinde ise “Hatice malını alıp, muhtaç olan Muhammed” ifadesiyle Hz. Hatice'nin tüm servetini Peygamber Efendimizin davasına vakfettiğini dile getirmektedir.

5. Tasavvufi Şiirlerde Hz. Hatice

Acıyı Bal Eylemek isimli eserinde Mustafa İsen, yazılan mersiyele-
de Hz. Hatice'ye yapılan atıfları ele alarak birkaç mersiye örneği sun-
muştur.

*Görme çok hicri ile yandığumu nâr-ı gama
Pek vefa-perver idi ol harem-i muhtereme
İftirâkı beni düş eylesün mi eleme
Kim üçünciydi hakikatde iki vâlideme
Benüm uğruma tahammüller idüp çok siteme
Geçdi candan beni terk itmedi gitdi ademe
Olsun ihsân-ı Hadiceyle sezâ çok ni'ama
Neme lâzım bu cihan gayrı benüm dahı neme*

*Ne büyük vâlide ne vâlide kaldı ne ıyâl
Bana bilmen ne olur gayrı ahass-ı âmâl³⁴⁸*

³⁴⁸ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s. 460.

Mersiye-i can-güdaz isimli bu mersiyede şair vefat eden validesinin cennette nimetlere ve Hz. Hatice'ye kavuşmasını dileyerek şiiri kaleme almıştır.

*Var idi bir enîs-i dîrînem
Hem enîs idi bana hem hem-dem
Hem ciger-kûşem idi hem cânım
Bana anunla hoş idi âlem
Derke perver-i Hatice idi
Pâklıkta numûme-i Meryem
Ol idi cânımı iden mesrûr
Ol idi gönlümü iden hurrem
Bana mülk-i vücûddan ansız
Yeg gelür teng-nây-ı adem*

*Zâhirâ gerçi rûy-ı zerdüm var
Sîmede görseler ne derdüm var.³⁴⁹*

Mersiye-i Merhûme Meşhed Hatun Kerîme-i Mehemmed Çelebi Ez-Zebân-ı Pedereş Güfte-Şod isimli bu mersiyede ise şair eşini Hz. Hatice'nin yoldaşlığına ve Hz. Meryem'in paklığına benzetmiştir.

*Rûhı olup Hadîce-i kübrâya hem-civâr
Görsün cenâb-i Fâtımadan lutf-ı bî-şümâr
Ya Rabbi hem de zevcine ver sabra iktidâr
Zîrâ ki şimdi böyle dir aglar Senîh-i zâr
Ol şeb-çerağ-ı mihr ü vefâ çıkdı elden âh
Nâ-gâh söndü şem'-i murâdım ecelden âh³⁵⁰*

Mersiye-i Sûznâk-ı Diğer isimli bu mersiyede ise şair gene vefat eden eşinin cennette bol lütuf ve ikrama nail olmasını ve Hz. Hatice'ye komşu olmasını murâd eylemiştir.

³⁴⁹ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s.463.

³⁵⁰ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s. 491.

Arif Nihat Asya meşhur naatında Peygamber Efendimize seslenirken; “Hatice’nin goncası, Aişenin gülüydün” betimlemesinde bulunmaktadır. “Hz Hatice’nin goncası” ifadesiyle Peygamber Efendimizi Hz. Hatice’nin gözbebeği olduğunu vurgulamış, İslam kültüründe Peygamber Efendimizle özdeşleşen gül terimine vurgu yapmış, Peygamber Efendimizin genç yaşta Hz. Hatice’yle evlenmesine atıf yaparak gonca vasfını yüklemiştir.

Yeni dönem şairlerinden Nurullah Muslu tasavvufî neşeyle Hz. Hatice’yi Peygamber Efendimizin dostu olarak görmekte, şefkat ve iyilik meleği olarak tarif etmekte, güzellik vasıflarıyla incelemekte ve onu şu şekilde övmektedir:

*Annelerin Annesi Hz Hatice
İsmin insanlığın doğan güneşi,
Billahi, cihanda yoktur bir eşi,
Anaların anası, Hatice kişi,
İslam’ın üzerinde doğan güneşsin,
Peygambere (sav) inanan kutlu bir eşsin.*

*Allah’ın Rasulüne gönlünü verdin,
Varlığını Rasulün önüne serdin,
Ebu Cehillere sen göğüs gerdin
İslam’ın üzerinde doğan güneşsin,
Süreyya yıldızına benzer bir eşsin.*

*Doğuş günlerinden mesaj gönderdin!
Herkesten önce sen, kemale erdin,
İnandın, sevdiğine Allah bir dedin,
İslam’ın üzerine doğan güneşsin,
Ümmetin anası cevher bir eşsin.*

*O gün varlığınla, yüce bir ana oldun,
Bu gün varlığınla, kalplere aşkla doldun,
Ruhumuzu aydınlatan nurlu bir yoldun,
İslam’ın üzerine doğan güneşsin,
Cevheri gül olan kutlu bir eşsin.*

*Ey İslam'ın güneşi Hatice anam,
Varlığına hizmetine ben kurban olam,
Günahlardan sıyrılıp mağfiret dolam,
Sara'ya, Hacer'e, Meryem'e, Havva'ya eşsin,
Anaların üzerine doğan, doğan güneşsin...³⁵¹*

Hz. Hatice'yi müminlerin annesi vasfıyla ele alan günümüz şairlerinden Şadan Yenişafak şiirinde Hz. Hatice'ye olan muhabbetini şu şekilde terennüm ettirmektedir:

*Hem öksüz hem yetim Mevla dolu yüreği
Sardı semadan inen tıpkı melekler gibi
O bir ummana döndü kâinata rahmetle
Hz Hatice annemiz o sevgili habibi s.a.v*

*O sevgili habibe kalplerin tabibine s.a.v
Bazen bir el oldu, omuz oldu bazen de
En kederli anında onunlaydı her demde
Efendimizin unutamadığı çok kıymetli bir anne*

*Hele ilk vahiylerde titrerken omuzları
Yüreği ile sarmış anne, Resulullahı s.a.v
Örterken üzerine sevdadan hasırları
Annemiz kucaklamış âlemi kuşatan nurları*

*Her zaman yâd edermiş Peygamber s.a.v Efendimiz
Derdini yüklenirmiş o biricik annemiz
Annemizin dostları gelince meclisine
Annemizi anarak hürmet ikram edermiş*

*Nasıl hatırlamayız gül ceddin annesini
Onun nebiden gelen ehlibeyt silsilesini
Annenin gayretiyle yayıldı hak sevgisi
Peygamberimizin vefalı sultanı anne³⁵²*

³⁵¹ Nurullah Muslu, "Annelerin Annesi Hz. Hatice", <http://www.antoloji.com/annelerin-annesi-hz-hatice-2-siiri>, 20 Aralık 2014, Saat: 12.05.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Tebliğime son vermeden İmam-ı Rabbânî'nin Mirza Şemseddin'e yazdığı *Mektûbât-ı Rabbânî*'nin 363. mektubunda Peygamberimizin eşleri hakkında değerlendirmelerini dikkatlerinize sunmak istiyorum. İmam-ı Rabbanî diyor ki:

“... Müminlerin anaları Resulullah (s.a.v.) Efendimizin pâk zevce-leri; Resulullah (s.a.v.) Efendimizle bir cennette olacaklardır. Onunla beraber bir meyveden yiyeceklerdir. Amma, herkesin lezzet alıp nimetlenmesi kendine göre olacaktırQ.

Müminlerin Anası sayılan Resulullah S.A. efendimizin zevceleri, Resulullah S.A. Efendimizden sonra, bütün âdemoğullarından daha faziletlidir.”

Kısaca Hz. Hatice, Allah'ın selâmına ve Resûlullah (s.a.v.)'in övgüsüne nâil olacak derecede faziletli ve şerefli bir kadındır. O, imanda, sabırda, iffette, güzel ahlakta, kısacası her yönü ile örnek olan bir kadındır. Hz. Muhammed (s.a.s.): “Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise, İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fatıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir.”³⁵³ buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.s), Hz. Hatice'ye ne denli değer verdiğini Hz. Aişe annemiz şu şekilde anlatmaktadır:

“Resûlullah'ın hanımlarından hiçbirine Hatice'ye karşı duyduğum kıskançlığı duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yoktur. Ancak Resûlullah onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa, Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazen ona: “Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!” derdim de bana: “Onun gibisi var mıydı? O şöyleydi, o böyleydi...! Benim çocuklarım ondan oldu!” diye karşılık verirdi. Bunun üzerine içimden derdim ki: “Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim.” Hz. Aişe devamla der ki: “Resûlullah, Hatice'nin vefatından üç yıl sonra benimle evlendi.”³⁵⁴

³⁵² Şadan Yenişafak, “Hz.Hatice Anne”, <http://www.antoloji.com/hz-hatice-anne-2-siiri>, 20 Aralık 2014, Saat: 12.10.

³⁵³ Müslim, Fezâuilu's-sahabe 70.

³⁵⁴ Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73.

Zikredilen hadis-i şeriflerden de anlaşıldığı üzere, Hz. Hatice validemizin, evlenmeden önceki üstünlüğü, fazileti, Kâinatın Efendisi ile evlendikten sonra artarak devam etmiş, her iki cihanda da seçkin kadınlar arasında yerini almıştır. Hz. Hatice'nin gücü elbette ki imanındandır ve Peygamberimizin sözüyle sabitlendiği gibi İslam ümmetinin en hayırlı kadınıdır. Onun imanının tescili, sözleri ve fiilleridir.³⁵⁵

Tasavvuf erbabı da seyr u sülüklerinde, evlilik hayatlarında ve manevi yaşantılarında Hz. Hatice'yi kendilerine örnek almış, Bâciyân-ı Rûm teşkilatına hayat veren ruhun Hz. Hatice olduğuna inanmış, meşâyih-ı kiramın insanlık serüvenlerinde en büyük destekçilerinin Hz. Hatice kimliğine bürünen eşleri olduklarına kani olmuşlardır.

³⁵⁵ Camille Adams, Helminski, Sûfi Kadınlar-Saklı Bir Hazine, s.41.

BATI LİTERATÜRÜNDE HZ. HATİCE

Arş. Gör. Sena KAPLAN*

Gayrimüslimlerin İslam ile ilgili olarak ele aldıkları konuların başında Hz. Muhammed'in hayatı gelmektedir. Genel bir çerçeveden bakıldığında müsteşrikler tarafından ortaçağda yazılan ilk çalışmaların Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar ve İslam'a saldırı amacıyla kaleme alındığı söylenebilir. Bu noktada, Hz. Peygamber'in hayatını ele alan bu ilk çalışmaların genellikle batılı din adamları tarafından yazıldığını da eklemek gerekir. Bu din adamları, Hz. Muhammed'i bir "yalancı", "sah-tekâr" ve "İslam'ı kılıç zoruyla yayan kötü bir adam" şeklinde tasvir ederek, onun gerçek değil, sahte bir peygamber olduğunu Avrupalılar nazarında ispatlamaya çalışmışlardır.³⁵⁶

Hz. Muhammed hakkında ilk eserlere nispeten daha olumlu sayılabilecek eserler, ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kaleme alınmaya başlanmıştır. Aloys Sprenger, William Muir, Reinhart Dozy, David Samuel Margoliouth gibi müsteşriklerin, siyere objektif yaklaşmamakla birlikte, ortaçağdaki ilk müelliflere kıyasla bir parça daha pozitif bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Bahsedilen dönemdeki müsteşriklerden Thomas Carlyle da, Hz. Peygamber'i ele alırkenki ılımlı tutumuyla zikredilmeye değerdir.³⁵⁷ Objektif kabul edebileceğimiz eserler ise ancak XX. yüzyılın ikinci yarısında yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemin başlıca temsilcileri ise Montgomery Watt, Martin Lings, Annemarie Schimmel ve Karen Armstrong'dur.³⁵⁸

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

³⁵⁶ Mahmut Aydın, "Bazı Çağdaş Hıristiyan Düşünürlerine Göre Hz. Muhammed'in Peygamberliği", *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet İşleri Reisiği Yıllığı) – Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı*, 2000, 2003, 272-273.

³⁵⁷ Aydın, 273.

³⁵⁸ Aydın, 276.

1. Müsteşriklerin Hz. Hatice'ye Yaklaşımları

Müsteşriklerin Hz. Hatice'ye yaklaşımlarının, onların Hz. Muhammed'e yaklaşımları çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Örneğin Hz. Muhammed'i bir "yalancı" olarak kabul eden müsteşrikler, dolayısıyla Hz. Hatice'yi ele alırlarken de olayları bu açıdan değerlendirmektedir.

Müsteşriklerin Hz. Hatice'nin hayatına dair ele aldıkları konular başlıca İslam öncesinde onun Mekke toplumdaki sosyal konumu, tüccar kişiliği ve zenginliği, Hz. Muhammed'le evlilikleri, sonrasında ise ilk vahyin ardından vefatına kadar geçen sürede onu desteklemesidir. Müsteşriklerin vurgu yaptıkları konular ise onların Hz. Hatice'ye yaklaşımlarına göre değişmektedir.

Hz. Hatice'ye yaklaşımları açısından müsteşrikleri kabaca negatif, ılımlı ve objektif olarak üç sınıfa ayırabiliriz. İncelediğimiz müsteşrikler arasında Washington Irving, Reinhart Dozy, Sir William Muir, Edward Sell, RVC Bodley, Emile Dermenghem ve Maxime Rodinson, Hz. Hatice'ye olumsuz yaklaşanlar olarak sınıflandırılabilir. Adı geçen müsteşriklerin ele aldıkları konular içerisinde en çok yer verdikleri mesele, Hz. Hatice'nin zenginliğidir. Genel olarak Hz. Hatice'nin Mekke'nin en soylu ailelerinden birine mensup, çok başarılı bir ticari işletmeye sahip, zengin ve orta yaşlı bir dul olduğunun üzerinde dururlar. Ardından da Hz. Muhammed'in onunla yaptığı evlilik sayesinde zenginleştiğini ve sosyal statüsünün değiştiğini, karısının desteğiyle İslam'ın parlak bir geleceğe kavuştuğunu belirtirler. Hatta Reinhart Dozy, Hz. Muhammed'in onunla parası için evlendiğini açık açık ifade etmektedir.³⁵⁹ Montgomery Watt ve Maxime Rodinson ise Hz. Muhammed'in evlilik hayatları süresince ekonomik açıdan Hz. Hatice'ye bağımlı olduğunu iddia ederler.³⁶⁰

Hz. Hatice hakkında olumlu yaklaşımda bulunanlar ise Karen Armstrong ve Martin Lings'dir. Onlar eserlerinde Hz. Hatice konusunda genellikle objektif bir bakış açısına sahip olmakla birlikte, zaman zaman savunmacı bir anlayış da geliştirmişlerdir. Armstrong, Hz. Hatice'nin

³⁵⁹ Reinhart Pieter Anne Dozy, *Târîh-i İslamiyet*, çev. Abdullah Cevdet, Kahire 1908, 33.

³⁶⁰ William Montgomery Watt, *Hz. Muhammed'in Mekke'si*, çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1995, 93; Maxime Rodinson, *Muhammed – Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, çev. Atilla Tokatlı, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, 77.

Hz. Muhammed'le evlenmelerinin nedeninin öncelikle onun kişiliği olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ilk vahiyden sonraki dönemde de Hz. Hatice'nin eşinin manevi danışmanı olduğuna dikkat çeker.³⁶¹

Bahsettiğimiz bu iki grup dışında olumlu ya da olumsuz yaklaşımda bulunmayan, kısmen objektif diyebileceğimiz bir grup daha vardır. George Bush, John Davenport, Aloys Sprenger, Leone Caetani, David Samuel Margoliouth ve Montgomery Watt gibi müsteşrikleri dâhil edebileceğimiz bu grup Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e nazaran daha zengin ve daha yaşlı olduğunu belirtirler. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in eşini sevdiği için onunla evlendiğini ve bu sevgiden dolayı da aynı anda başka bir kadınla evlenmediğini dile getirirler.

2. Müsteşriklerin Hz. Hatice ile İlgili Olarak Değindikleri

Konular

a. Hz. Hatice'nin Sosyal Konumuna Müsteşriklerin Yaklaşımları

Müsteşrikler Hz. Hatice'yi anlatırken öncelikle onun Mekke toplumu içerisindeki konumuna değinirler. Genellikle Hz. Hatice'nin Mekke'nin ileri gelen ailelerinden birine mensup oluşu ve zenginliği üzerinde durulmakla birlikte, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'den sosyal konum açısından üstün olduğu da belirtilmektedir.

Mesela İngiliz müsteşrik R.V.C. Bodley, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'le evlenme niyetini vasisi olan amcası Ömer b. Esed'e açıkladığında, amcasının, başka nedenlere ilaveten, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'nin bir çalışanı olması ve servetinin olmaması dolayısıyla Hz. Hatice'nin ondan üstün olduğunu ileri sürerek bu evliliğe şiddetle karşı çıktığını belirtmektedir.³⁶² Bodley, Hz. Hatice'nin hem servet, hem de sosyal statü yönünden Hz. Muhammed'den üstün olduğunu düşünmektedir.

Emile Dermenghem de Hz. Hatice'nin dönemin Mekke'sindeki önemli tüccarlardan biri olduğunu ve Mekke'nin zenginleri arasında yer

³⁶¹ Karen Armstrong, *Hz. Muhammed – İslam Peygamberinin Biyografisi*, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul 2005, 110, 117.

³⁶² R.V.C. Bodley, *Allah'ın Resûlü Hazreti Muhammed (sav)*, çev. Hacı Mahmut Altun, Arya Yayıncılık, İstanbul 2006, 49.

aldığını ifade etmektedir.³⁶³ Bodley gibi Dermenghem de Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in evliliklerine gelebilecek tepkiler üzerinde dururken, Hz. Hatice'nin konumunun Hz. Muhammed'den üstün olduğunu ve o günkü Arap toplumunda Hz. Muhammed'in onun bir çalışanı olması nedeniyle Hz. Hatice'ye nispeten daha alt sınıf kabul edileceğini iddia etmektedir.³⁶⁴

Amerikan müsteşrik George Bush, Hz. Muhammed'in evlenmeye karar vermesinde, Hz. Hatice'nin ailevi bağlantılarının da etkisi olduğunu söyleyerek, Hz. Hatice'nin ailesinin Hz. Muhammed'in ailesinden daha üstün olduğuna işaret etmektedir.³⁶⁵ Leone Caetani de Hz. Hatice'nin soylu bir aileden geldiğinden bahseder.³⁶⁶

Müsteşrikler bu gibi yorumlarla Hz. Hatice'nin soyca Mekke'nin ileri gelen ailelerinden birine mensup olduğuna dikkat çekerek, Hz. Muhammed'in bu evlilik sayesinde sosyal statüsünün arttığına işaret ederler. Hatta George Bush gibi bazıları, doğrudan Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'nin sosyal statüsünden faydalanmak nedeniyle onunla evlendiğini dahi iddia ederler.

Hz. Hatice'nin İslam'dan önceki hayatıyla ilgili olarak müsteşriklerin değindiği bir diğer nokta da onun dini meselesidir. Aslında müsteşriklerin genelinin bu mesele hakkında söz söylemediğini ifade edebiliriz. İncelediğimiz müsteşrikler arasında sadece iki tanesi bu konuya değinmiştir. Bunlardan Bodley, Hz. Hatice'nin de Hz. Muhammed'in de İslam öncesinde tutucu birer putperest olduklarını belirtmektedir.³⁶⁷ David Samuel Margoliouth ise Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in her gece yatmadan önce bir tanrıça adına bir tür ev ayini yaptıklarından bahsetmektedir.³⁶⁸

³⁶³ Emile Dermenghem, *Hz. Muhammed ve Risaleti*, çev. Ahmet Ağrakça, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, 65.

³⁶⁴ Dermenghem, 67.

³⁶⁵ George Bush, *The Life of Mohammed : The Founder of the Religion of Islam and of the Empire of the Saracens*, Harper and Brothers, New York 1837, 43.

³⁶⁶ Leone Caetani, *Annali Dell'İslam*, vol.I, Ulrico Hoepli Editore-Libraio Della Real Casa, Milano 1905,167.

³⁶⁷ Bodley, 54.

³⁶⁸ Margoliouth, 70.

b. Hz. Hatice'nin Yaşı Hakkında Müsteşriklerin Yaklaşımları

Müsteşriklerin Hz. Hatice ile ilgili gündeme getirdikleri konulardan biri de onun yaşı meselesidir. Bir kaç hariç müsteşriklerin geneli Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'le evlendiğinde kırk yaşında olduğunu kabul etmektedir. Bu konuda müsteşrikler Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'den yaşça büyük oluşu üzerinde ittifak etmekle birlikte, meseleye yaklaşımları pozitif ya da negatif olarak değişmektedir.

Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'den yaşça büyük olmasının getirdiği faydalar üzerinde duran müsteşriklerin başında gelen kişi Karen Armstrong'dur. Armstrong, öncelikle, rivayetlerde Hz. Hatice'nin evlendiği sırada kırk yaşlarında olduğunu bildirildiğini, bununla birlikte Hz. Hatice'nin altı çocuk dünyaya getirdiği göz önüne alınırsa onun Hz. Muhammed'den yaşlı olmakla birlikte, söylenenden çok daha genç olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca batıda erkeklerin kendilerinden yaşça büyük ve zengin kadınlarla evlenmelerinin kınanan bir durum olduğunu, bu nedenle de Hz. Muhammed'in parasal nedenlerle evlendiğinin söylendiğini belirtir. Buna ek olarak, Hz. Muhammed için bu evlilik maddi çıkardan ziyade, özellikle vahyin ilk yıllarında eşinin desteği ve danışmanlığı yönüyle yararlı olmuştur, şeklinde bir açıklama da getirmektedir.³⁶⁹ Karen Armstrong gibi Hz. Hatice'nin biyolojik nedenlerden ötürü kırk yaşından genç olduğunu iddia eden bir diğer müsteşrik de David Samuel Margoliouth'dur.³⁷⁰

Hz. Hatice'nin yaşını kırktan genç olarak kabul edenlerden biri de Avusturyalı müsteşrik Aloys Sprenger'dir. Sprenger, onun ay takvimine göre kırk yaşında olduğunu iddia eder, ve böylece otuz sekiz-otuz dokuz yaş civarında olduğunu kabul eder.³⁷¹

John Davenport ve Washington Irving'e göre aralarındaki yaş farkına rağmen Hz. Muhammed'in o dönemde yaygın olan çekeşlilikten faydalanmayı düşünmemesi, eşine olan sevgisini göstermesi açısından

³⁶⁹ Armstrong, 110.

³⁷⁰ David Samuel Margoliouth, *Mohammed and the Rise of Islam*, Smith, Elder & Co., London 1878, 67.

³⁷¹ Aloys M.D. Sprenger, *The Life Of Mohammad from Original Sources*, Presbyterian Mission Press, Allahabad 1851, 82.

önemlidir.³⁷² Thomas Carlyle da Hz. Hatice'nin yaşına rağmen güzel olduğunu, Hz. Muhammed'in de evlilikleri boyunca yalnızca onu sevdiğini dile getirmektedir.³⁷³

Hz. Hatice'nin yaşı meselesini negatif olarak yorumlayan müsteşrikler ise, olaya günümüz batı dünyası zihniyetiyle yaklaşarak Hz. Hatice'nin evlilik kararının yaşından dolayı eleştirilmesi üzerinde dururlar. Hz. Hatice'nin evlendiği zaman kırk iki yaşında olduğunu kabul eden Bodley, onun, Hz. Muhammed'den yaşlı olmasının toplum tarafından yadırganacağı konusunda endişe etmesi üzerinde durmaktadır. Bodley'e göre Hz. Hatice başta akrabaları olmak üzere toplumun tepkisinden çekmiş ve oğlu yaşında biriyle evlenmek istemekle suçlanacağını düşünmüştür.³⁷⁴ Bodley Hz. Hatice'nin yaşlanmaya başlamış olmasına karşın, onun hâlen güzel olduğunu ve o döneme göre ihtiyar sayılabilecek bir yaşta olmasına rağmen onun kendisini genç kabul ettiğini de ileri sürmektedir. Hz. Hatice'nin kendisini genç kabul etmesini de onun kendisine yakışır bir şekilde giyimine ve daima en zevkli bir şekilde kullandığı mücevherlerine bağlamaktadır.³⁷⁵

c. Hz. Hatice'nin Ticari İşleri ve Serveti Konusunda Müsteşriklerin Yaklaşımları

Müsteşriklerin Hz. Hatice hakkında en çok üzerinde durdukları konulardan biri onun ticaret yönüdür. Müsteşrikler bu konuyla ilgili olarak Hz. Hatice'nin daha önceki iki eşinden kalan ticareti çok başarılı bir şekilde devam ettirerek geliştirdiğinden, hatta ticarete yeni açılımlar getirdiğinden, emrinde çok sayıda çalışanı olduğundan ve bu ticaret sayesinde de Mekke'nin ileri gelen zenginleri arasında yer aldığından bahsetmektedirler. Hz. Hatice'nin işletmesinin başarısını vurgulayarak, Hz. Muhammed'in onun çalışanlarından sadece biri olduğu üzerinde durur, dolayısıyla aralarındaki statü farklılığına dikkat çekerler.

³⁷² John Davenport, *Hazret-i Muhammed (sav)'den Özür Diliyorum*, çev. Muharrem Tan, Moralite Yayınları, İstanbul 2007, 21; Washington Irving, *Life of Mahomet*, London 1850, 63.

³⁷³ Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship and Heroic in History*, <http://www.gutenberg.org/files/1091/1091-h/1091-h.htm>, (19.12.2014).

³⁷⁴ Bodley, 47.

³⁷⁵ Bodley, 45.

Müsteşrikler arasında Hz. Hatice'nin ticaret işleri üzerinde en çok duran R.V.C. Bodley'dir. Bodley, Hz. Hatice'nin kocalarından kalan ticaret işlerini birleştirip geliştirdiğini ve yeni bir yöntemle servetini arttırdığını iddia eder. Hz. Hatice'nin modern usullerle ticaret yaptığına değinen Bodley, onun güvenilir Kureyş tüccarlarıyla alışveriş yaptığını ve mali yönden desteklediği işletmelere ortak olduğunu belirtir. Buna ek olarak küçük kervanlardaki ufak işlere de yatırım yaptığından bahseder. Hz. Hatice'nin bütün bu ticari faaliyetleri yürütmek için gerek işyerlerinde, gerek kervanlardaki sayısız işleriyle ilgilenen çalışanları olduğunu belirtir. Bu adamlar aynı zamanda onun ortaklarıdır. Bundan dolayı Hz. Hatice'nin yaptığı ticaretin başarısının Hz. Hatice ile birlikte şirketindeki diğer ortaklar da dâhil olmak üzere, muhasebeci, devciler ve diğer çalışanları etkilediğine dikkat çekmektedir.³⁷⁶

Bodley'nin üzerinde durduğu nokta, sadece Hz. Hatice'nin ticari başarısı değildir. Bodley, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'nin kervanlarını iki yıl boyunca yönettiğini belirtir. Kervanla seyahat etmediği dönemlerde ise, işin idari boyutuyla ilgilenip Mekke'deki işyerinde çalıştığını söyler. Hz. Hatice de onun Mekke'de bulunduğu sıralarda işyerinde onu sık sık ziyaret eder.³⁷⁷ Bu görüşmeler sırasında Hz. Hatice Hz. Muhammed'den etkilenmeye başlamış ve sonunda da onunla evlenmeye karar vermiştir.

Fransız müsteşrik Emile Dermenghem ise Hz. Hatice'nin ticari işlerini yalnız başına yürütmekle birlikte, başkalarının da yardımından faydalandığını belirtmektedir. Bu amaçla Hz. Hatice'nin bazen babası, bazen başkalarından yardım aldığını söyler. Dermenghem, Hz. Hatice'nin dönemin Mekke'sindeki önemli tüccarlardan biri olduğunu ve Mekke'nin zenginleri arasında yer aldığını söyler.³⁷⁸

Sir William Muir de Bodley'e benzer şekilde Hz. Hatice'nin ailesinden kendisine miras kalan ve vefat eden kocalarından devreden ticaret işlerini birleştirdiğinden bahseder. Yeni çalışanlar işe alarak ve yeni usullerle işlerini geliştirmiş ve büyütülmüştür.³⁷⁹

³⁷⁶ Bodley, 44-45.

³⁷⁷ Bodley, 46.

³⁷⁸ Dermenghem, 65.

³⁷⁹ Sir William Muir, *The Life of Mahomet from Original Sources*, Smith Elder & Co., London 1878, 23.

Benedikt Koehler, kapitalizmin ilk olarak Arabistan'da ortaya çıktığı tezine dayanarak yazdığı eserinde, Hz. Hatice'nin "*Mekke'nin en önde gelen girişimci kapitalisti*" olduğu iddiasında bulunur. Hz. Muhammed'in ticarete onunla ortaklık yapması ve evlenmelerinin ardından Hz. Muhammed'in devam ettirdiği deri ticareti sayesinde çiftin Mekke'nin en gözde mahallesinde bir ev sahibi olduğunu ileri sürer.³⁸⁰ Koehler bu ifadeleriyle Hz. Hatice'nin ticari yönünü ön plana çıkarırken, Hz. Muhammed'i de onun bir çalışanı olarak resmetmektedir.

Washington Irving, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e kendisi için çalıştığı takdirde ona normal çalışanlarına ödediğinin iki katını vaad etmesinin nedeni olarak, onun Hz. Muhammed'in yakışıklılığından etkilendiğini gösterir.³⁸¹

Hz. Hatice'nin bu ticari başarısı sayesinde elde ettiği zenginliğinin Hz. Muhammed'in onunla evliliği kabul etmesini sağladığına dair yorumlar da vardır. Bu yorumlar genellikle dolaylı olarak yapılmakla birlikte, Reinhart Dozy, Hz. Muhammed'in ekonomik açıdan geleceğinin pek parlak görünmediğini, bu nedenle de Hz. Hatice'nin evlilik teklifini kabul ettiğini açıkça belirtir.³⁸²

Hz. Hatice'nin serveti ile ilgili iddialar, onun Hz. Muhammed'le evliliğinden sonra da devam etmektedir. Hz. Muhammed'in hayatını anlatırken objektif davranmayan müsteşrikler, Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in evlilikleri meselesinde genellikle Hz. Muhammed'in bu evlilik sayesinde sosyal statüsünün farklılaştığına işaret ederler. Mesela Emile Dermenghem, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evliliğinin ardından doğal olarak servetinin arttığına, bu sayede de Mekke toplumu içerisindeki mevkiinin farklılaştığına değinir. Ona göre, insanları ellerindeki mal ve servete göre değerlendiren Mekke cumhuriyetinde, Hz. Muhammed'in servetinin artması, halkın ona bakışını değiştirir.³⁸³ Dermenghem aradan yıllar geçtikçe Hz. Muhammed'in artık ticaret ile uğraşmayı bırakıp işlerini ihmal etmeye başladığını da ekler. Hz. Hatice'nin serveti eskiden olduğu gibi çoğalmamaktadır. Hz. Muhammed dünya malı endişesinden

³⁸⁰ Benedikt Koehler, *Early Islam and the Birth of Capitalism*, Lexington Books, New York 2014, 2.

³⁸¹ Irving, 27.

³⁸² Dozy, 33.

³⁸³ Dermenghem, 68.

kurtulmuştur. İlerleyen yaşlarında tefekkür duygusu ile yalnız kalma isteği bu sayede daha çok artar.³⁸⁴ Dermenghem ve benzeri müsteşrikler bunları aktarırken Hz. Muhammed'i, evlenip Hz. Hatice'nin servetine sahip olmasının ardından tembellik yapmaya başlamış gibi göstermektedirler.

Benzeri iddiaları dile getiren bir diğer müsteşrik de Washington Irving'dir. Irving, evlilik sayesinde Hz. Muhammed'in bir anda şehrin en zenginlerinden birine dönüştüğünü, ve karısının ticari işleriyle bir kaç yıl daha uğraştığını belirtir. Fakat Hz. Muhammed zaman içerisinde işlere önem vermemeye başlamış, bu da Hz. Hatice'nin servetinin artması yerine azalmasına sebep olmuştur.³⁸⁵

Müsteşriklerin değindikleri bir diğer konu da, evlilik hayatında maddi gücün kimin elinde bulunduğu meselesidir. Reinhart Dozy, evlendikten sonra Hz. Muhammed'in ekonomik açıdan Hz. Hatice'ye bağımlı olduğunu belirtir. Dozy'nin iddiasına göre ailede serveti yöneten kişi Hz. Hatice'dir. Hz. Muhammed'e sadece ihtiyaç duyduğu şeyleri alması için para verir.³⁸⁶

Maxime Rodinson da Hz. Hatice'yle evliliğinin ardından Hz. Muhammed'in "ekonomik açıdan kurtulduğunu" ileri sürmektedir. Rodinson'un ifadesine göre, "*Hatice'yle evlenmek Muhammed'i tamamıyla kurtarıyor, parlak bir geleceğin kapıları genç adamın önünde sonuna kadar açılıyordu. Artık geçimini başkalarının hizmetinde sağlayan büyük bir ailenin yoksul akrabası durumundan, saygıdeğer bir kişi durumuna yükseliyordu. Bunu, pek doğal olarak Tanrı'nın lütfuna bağlayacaktı.*"³⁸⁷ Rodinson, evlilik hayatlarında hâkimiyetin Hz. Hatice'de olduğunu da iddia etmektedir. Hz. Muhammed'in önceleri öksüz ve yoksul olması, sonra da Hz. Hatice'nin "hizmetkârlığını" yapması düşünülünce, onun evlilikleri sırasında Hz. Hatice tarafından korunmuş ve desteklenmiş olduğunu söyler.³⁸⁸

Maxime Rodinson, ailede Hz. Hatice'nin üstünlüğünü kabul ederken, İskoç müsteşrik Montgomery Watt, Duhâ Suresi'nde Hz. Muham-

³⁸⁴ Dermenghem, 75.

³⁸⁵ Irving, 29-30.

³⁸⁶ Dozy, 34.

³⁸⁷ Maxime Rodinson, *Muhammed – Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, Doruk Yayınları, çev. Atilla Tokatlı, İstanbul 2013, 77.

³⁸⁸ Rodinson, 166.

med'in "*fakir iken zenginleştirilmesi*"nin Hz. Hatice ile evliliğine işaret ettiğini belirtir. Arap miras hukukuna göre Hz. Muhammed'e babasından ya da dedesinden miras kalmaz. Ailesinin itibarı da gün geçtikçe azalmaktadır. Watt'a göre Hz. Muhammed Hz. Hatice'yle evlendikten sonra serveti artmışsa da, hiç bir zaman şehrin ileri gelen tüccarlarından biri olamamıştır. Aksi takdirde Kur'an'da "*Niçin bu Kur'an iki şehirden (Mekke ve Taif) önemli şahsiyetlerden birine indirilmedi?*"³⁸⁹ şeklinde bir ayetin bulunmaması gerekir.³⁹⁰

Montgomery Watt, Hz. Muhammed'in, eşinin ticaret işlerini yürütüyor olmasına dayanarak, Hz. Hatice'ye maddi açıdan bağımlı olduğunu kabul eder. Ancak Tâhâ Suresi'nde geçen "*ehline salâti emret*"³⁹¹ ayetindeki "*ehil*" kelimesinin "*aile*" anlamının yanında "*karı/kadın eş*" anlamının da olduğunu belirterek, Hz. Muhammed'in kesinlikle ailenin reisi olduğu sonucunu çıkarmaktadır.³⁹²

Alman müsteşrik Rudi Paret, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile tek eşli yaşamasının nedeninin, ekonomik açıdan Hz. Hatice'nin daha güçlü olması olduğunu söylemektedir. Hz. Hatice'den sonra evlendiği kadınlardan bu anlamda bir çekincesi olmadığı için, Medine'deki hayattaki poligamiyi rahatlıkla uygulamıştır.³⁹³

Edward Sell, Hz. Hatice gibi zengin ve sosyal statüsü yüksek biriyle evlenmenin Hz. Muhammed açısından onun ileride önemli bir pozisyona geleceğinin işaretlerini verdiğini ifade eder.³⁹⁴ Sell, Hz. Muhammed'in, Hz. Hatice'yle yapacağı evliliğin gelecekteki hedeflerine ulaşması için yararlı olacağını düşündüğünü ima etmektedir.

Bu şekilde bazı müsteşrikler Hz. Hatice sayesinde Hz. Muhammed'in zenginleştiğine vurgu yaparken, bazıları da buna ek olarak Hz. Muhammed'in evlilikten sonra ticari işlerine eskisi kadar önem verme-

³⁸⁹ Zuhruf 49/31.

³⁹⁰ Watt, 93.

³⁹¹ Taha 20/132.

³⁹² Watt, 93.

³⁹³ İbrahim Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011, 334.

³⁹⁴ Edward Canon Sell, *The Life of Muhammad*, The Christian Literature Society fot India, Madras 1913, 17-18.

diğini dile getirmektedir. Benedikt Koehler ise Hz. Muhammed'in evliliğinden sonra da işlerini başarıyla devam ettirdiğini ve bu sayede çiftin Mekke'nin en gözde mahallesinde bir ev sahibi olduğunu ileri sürer.³⁹⁵

Edward Sell, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'yle evliliği sayesinde zengin olmasına ek olarak, Hz. Hatice'nin kocasını zamanın en saygıdeğer adamlarıyla tanıştırdığını ve ilahi görevi süresince onu desteklediğini belirtir.³⁹⁶ Yani İslam'ın bu derece güçlü olmasının en büyük destekçilerinden biri, Hz. Hatice olmuştur. Bu da Edward Sell'in Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'yle amaçlarını gerçekleştirmesinde yardımcı olur ümidiyle evlendiği düşüncesinin bir diğer dayanağıdır.

Müsteşriklerden bazıları zaman zaman Hz. Muhammed'in bu evlilikten maddi olarak kazançlı çıktığını ya da bu evliliği çıkar amacıyla yapmış olduğunu ima etseler de, müsteşriklerin çoğunun Hz. Muhammed'in evlilik hayatları boyunca Hz. Hatice'yi sevmiş olduğu konusunda hemfikir olduğu söylenebilir. Mesela Bodley, Hz. Muhammed'i vahyin fetret döneminde intihar etmekten alıkoyan sebebin Hz. Hatice'ye duyduğu sevgi olduğunu ifade eder.³⁹⁷ John Davenport da Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in aralarındaki yaş farkını belirtirken, buna rağmen Hz. Muhammed'in eşini çok sevdiğini, bunun göstergesinin ise o zamanlar yaygın olan çok eşlilikten faydalanmayı düşünmemesi olduğunu söylemektedir.³⁹⁸ George Bush ise Hz. Muhammed'in evlenme teklifini kabul etmesinde Hz. Hatice'nin ailevi bağlantılarının payı olduğunu belirtmekle birlikte, bu evliliğin her iki taraf için de yararlı olduğunu söyler. Hz. Muhammed Hz. Hatice ile teş eşli olarak yaşamış ve ondan sonra da ondan gördüğü iyilikleri unutmamıştır.³⁹⁹

d. Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in Evlilikleri Konusunda Müsteşriklerin Yaklaşımları

Müsteşrikler, Hz. Hatice ile Hz. Muhammed'in evlilik fikrinin Hz. Hatice'den çıktığı konusunda hemfikirdirler. Hz. Muhammed'in bu tek-

³⁹⁵ Koehler, 2.

³⁹⁶ Sell, 64.

³⁹⁷ Bodley, 67.

³⁹⁸ Davenport, 21.

³⁹⁹ Bush, 43.

lifi kabul etmesinde Hz. Hatice'nin soyu ve servetinin etkili olduğu iddialarından yukarıda bahsetmiştik. Müsteşriklerden bazıları, Hz. Muhammed'in bu evlilik sayesinde ileride kuracağı dinin çok başarılı olmasını sağladığını da iddia etmektedirler. Mesela Bodley'nin ifadesine göre, Hz. Muhammed teklifi kabul ettiğinde “*ayağını, kendisini bütün Arabistan'ın hâkimiyetine götüren merdivenin ilk basamağına atmıştır*”.⁴⁰⁰ Bodley, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evlenmesinin, onun ileride kuracağı dinin ve devletin temeli olduğunu düşünmektedir.

Müsteşrikler Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin evlilik merasimini anlatırlarken, Hz. Hatice'nin ailesi başta olmak üzere toplumun tepkisinden çekindiği üzerinde dururlar. Nikâh töreni ile ilgili rivayetleri aktarırlarken özellikle Hz. Hatice'nin vasisi olan babası ya da kimi rivayetlerde amcasının onayını almak için onu ve eve çağırdığı diğer misafirlerin tamamını sarhoş ederek onları aldatması meselesine müsteşriklerin neredeyse tamamı değinmektedir.

R.V.C. Bodley,⁴⁰¹ Leone Caetani⁴⁰² ve Aloys Sprenger⁴⁰³ nikâhla ilgili olarak Hz. Hatice'nin misafirlerini sarhoş etmesi ve onların onayını alması üzerinde dururlarken; Martin Lings rivayetlerin bu bölümünü nakletmeyerek, Ebu Talib'in Hz. Hatice'yi Varaka b. Nevfel'den istediğini ve onun da bu evliliği onayladığını aktarır.⁴⁰⁴ Bu şekilde Lings, Hz. Hatice'nin ailesini kandırması şeklindeki yorumlara girmemiş olur. Emile Dermenghem ise Hz. Hatice'nin ailesinin bu evliliği onaylamayacağına dair endişelerinin sebeplerinden bahsettikten sonra evlilik töreni için onları sarhoş ettiğine dair rivayetleri verir. Bununla birlikte Ebu Talib'in Hz. Hatice ile ilgili olarak Varaka b. Nevfel'le görüştüğü ve onun onayıyla çiftin evlendiği şeklindeki rivayeti de vermektedir.⁴⁰⁵ Washington Irving de Hz. Hatice'nin babasının Hz. Muhammed'in fakirliğini ileri sürerek bu nikâha itiraz ettiğini, ancak Hz. Hatice'nin onu sarhoş ederek onayını aldığını aktaranlardandır.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ Bodley, 46.

⁴⁰¹ Bodley, 50-51.

⁴⁰² Caetani, 171.

⁴⁰³ Sprenger, 82-83.

⁴⁰⁴ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul 2005, 52.

⁴⁰⁵ Dermenghem, 67.

⁴⁰⁶ Irving, 28.

Aloys Sprenger, ve Sir William Muir, bu anlatımlara ek olarak ni-kâhın ertesi günü Hz. Hatice'nin babasının ayılıp da olan biteni anladığı zaman, akrabalarını toplayıp silahlandığını ve Haşimoğulları'na karşı harekete geçtiğini ilave ederler. Fakat Hz. Hatice'nin eşine olan sevgisini görerek çatışmaya girmekten vazgeçerler.⁴⁰⁷

e. Vahiy Sürecinde Hz. Hatice Konusunda Müsteşriklerin Yaklaşımaları

Hz. Muhammed kırk yaşına yaklaşırken, zaman zaman Hira Mağarası'na giderek burada inzivaya çekiliyordu. M.J. Kister, bu konu ile ilgili makalesinde, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'yi de beraberinde mağaraya götürdüğünü iddia etmektedir. Kister, bu iddiasını ortaya atarken İbn İshak'ın bu konudaki rivayetlerine dayanarak bir çıkarım yapmaktadır. Kister'e göre, İbn İshak'ın rivayetleri, o dönemlerdeki Kureyş'in tehannüs geleneğine daha uymaktadır. Ayrıca Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'i aramak için gönderdiği elçiler de onun kocasının yanında olduğunu doğrular niteliktedir. Hz. Hatice ilk vahyini alan Hz. Peygamber'le konuştuktan sonra dağdan inerek Mekke'ye gelmiş ve olanları Varaka'ya anlatmıştır.⁴⁰⁸ Kister, ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile Hira'da bir ay kalmak üzere adakta bulunduğunu da belirtmektedir.⁴⁰⁹ Kister gibi Hz. Hatice'nin ara sıra Hira'da Hz. Muhammed'e eşlik ettiğini kabul eden bir diğer müsteşrik de Washington Irving'dir.⁴¹⁰

Müsteşrikler ilk vahyin ardından Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye gitmesi ve Hz. Hatice'nin onu teskin etmesi üzerinde de dururlar.⁴¹¹ Hz. Hatice, eşinin başına gelenler karşısında olgunlukla davranmıştır. Karen Armstrong, Hz. Muhammed'in ilk vahyin ardından karısının yanında sakinleşmesi, sonraki vahiylerde de her seferinde yine Hz. Hatice'nin yanına gelmesiyle ilgili olarak, Hz. Hatice'nin sadece sakinleştirici bir anne figürü olmadığını, onun Hz. Muhammed'in ruhsal danışmanı olduğunu ifade etmektedir.⁴¹²

⁴⁰⁷ Sprenger, 82-83; Muir, 24.

⁴⁰⁸ M. J. Kister, "Tehannüs (Kelime Anlamı Üzerine Bir Araştırma)", *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, derleyen: Ali Aksu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, 158-159.

⁴⁰⁹ Kister, 162.

⁴¹⁰ Irving, 32.

⁴¹¹ Bodley, 63.

⁴¹² Armstrong, 117.

Thomas Carlyle, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e gelen ilk vahyi merak ve şüphe ile dinlediğini, fakat sonradan kararını vererek onu tasdik ettiğini belirtir. Hz. Muhammed onun bu tasdikini asla unutmamış ve ölümünden sonra bile onu iyilikle anmıştır.⁴¹³

Batılı yazarlar ilk vahyin ardından Hz. Muhammed'i adeta ne yapacağını bilemez bir vaziyette ortada dolaşır olarak tasvir ederler. Hz. Hatice burada onu sakinleştiren ve mantıklı kararlar veren kişidir. Hz. Muhammed vahyin ilk dönemlerinde psikolojik olarak Hz. Hatice'ye dayanmıştır. Müsteşrikler olayı genellikle bu şekilde ele alarak, İslam'ın Hz. Hatice sayesinde ayakta kalabilmiş olduğuna vurgu yaparlar. Mesele İngiliz müsteşrik Bodley, ilk vahyin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Cebrail'in (a.s.) tekrar görünmemesi üzerine Hz. Muhammed'in Hira'ya gittiğini, sonra da kendisinin bir kâhin olduğunu düşünerek üzüntüsünden intihar etmek istediğini anlatır. Cebrail tekrar görünerek Hz. Peygamber'in intihar etmesini engeller. Yine de Hz. Muhammed intihardan tam olarak vazgeçmeden uçurumun kenarında beklemektedir. İşte bu sırada Hz. Hatice'nin onu bulması için gönderdiği adam Hz. Peygamber'i görür ve onu Hz. Hatice'nin yanına getirir. Bodley, Hz. Peygamber'in o ümitsiz anında intihar etmemiş olmasını hem onun karakterine, hem de Hz. Hatice'ye duyduğu sevgi nedeniyle onu üzmemesine bağlamaktadır. Hz. Hatice eşine karşı en ufak bir itimatsızlık alameti göstermemiş ve daima onu desteklemiştir. Hz. Muhammed de bu güvene ve desteğe dayanarak intihar etmekten vazgeçmiştir. Bodley buradan hareketle bugün dahi İslam'ın var olmasını Hz. Muhammed'in karısına olan sevgisine bağlamaktadır.⁴¹⁴

Hz. Hatice'nin ilk vahyin ardından Hz. Peygamber'i kuzeni Varaka b. Nevfel'e götürmesi de müsteşriklerin eserlerinde muhakkak bahsettikleri bir olaydır.

Washington Irving, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'yle evliliği sayesinde artık evinde bir kahin bulundurabildiğinden bahseder. Bu kâhin, onu dini konularda etkileyen, Hz. Hatice'nin kuzeni Varaka'dır. Varaka, Irving'in iddiasına göre daha önceden yahudi iken sonra Hristiyan ol-

⁴¹³ Carlyle, <http://www.gutenberg.org/files/1091/1091-h/1091-h.htm>, (19.12.2014).

⁴¹⁴ Bodley, 67.

muş, Hz. Muhammed'le karşılaştığı dönemde ise astrolojiyle ilgilenmekteydi.⁴¹⁵ Böylece Hz. Muhammed'in getirdiği dini Hz. Hatice'nin desteği sayesinde başarılı kıldığı iddialarına bir yenisi daha eklenmiştir olmaktadır.

Ele alacağımız bir nokta da, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğini onunla evlenmeden önce dahi bilmesidir. Bazı müsteşrikler, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'le evlenmeye karar verdiği dönemde, kölesi Meysere'den birlikte çıktıkları ticaret seferi esnasında basından geçen olağanüstü hâlleri öğrenmesini aktarırlar. Hz. Hatice anlatılanları duyduktan sonra Varaka b. Nevfel'e giderek bu bilgileri onunla paylaşır. Varaka, bu anlatılanlar gerçek ise, onun ileride gelecek olan peygamber olacağına işaret ettiğini söyler. Hz. Hatice öğrendikleri üzerine Hz. Muhammed'le evlenmeye karar verir. Bu rivayeti aktaranlar Karen Armstrong⁴¹⁶ Martin Lings⁴¹⁷ ve Edward Sell'dir.⁴¹⁸ Bu durumda onlar, Hz. Hatice'nin ilk vahiyden en az on beş sene önce Hz. Muhammed'in peygamberliğini bildiğini kabul etmektedirler.

Karen Armstrong bu rivayeti aktarmakla birlikte devamında Hz. Hatice'nin evlenmek istemesinin nedeni olarak, onun gelecekteki peygamber olması değil, Hz. Muhammed'in kişiliği olduğunun altını çizer.⁴¹⁹ Fakat bu durumda da yine Hz. Hatice'nin peygamberlik meselesini önceden bildiğini kabul etmiş olmaktadır.

Edward Sell, Hz. Hatice'nin, onun yıllar önce Varaka ile görüşmesi ve Mekke'de putlara karşı çıkan adamların yani haniflerin varlığını bilmesi nedeniyle İslam'ı, yani daha yüce bir dini, kolaylıkla kabul edip ilk Müslüman olduğunu söyler.⁴²⁰

Hz. Hatice'nin evliliklerinden önce Hz. Muhammed'in sahip olduğu peygamberlik alametleriyle ilgili bilgisi olduğu meselesinde bir diğer iddia da, Washington Irving tarafından ele alınmıştır. Amerikalı

⁴¹⁵ Irving, 30.

⁴¹⁶ Armstrong, 109-110.

⁴¹⁷ Lings, 51.

⁴¹⁸ Sell, 17.

⁴¹⁹ Armstrong, 109-110.

⁴²⁰ Canon Edward Sell, *The Life of Muhammad*, The Christian Literature Society for India, Madras 1913, 41.

müsteşriğe göre, Hz. Muhammed, Hz. Hatice'nin kervanında çalışmaya başladıktan sonra, bir gün Hz. Hatice evinin terasında oturup uzakları izlemektedir. Uzaktan kervanın döndüğünü görür. Kervanı izlemeye devam ettiğinde, iki meleğin Hz. Muhammed'e gölge yaptığını fark eder. Hz. Hatice bu durumdan o kadar etkilenir ki, Hz. Muhammed'e araçlar göndererek ona evlenme teklif eder.⁴²¹ Müsteşrikler bu gibi iddialarla da Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğini önceden bildiğine işaret etmektedirler.

Sonuç

Sonuç olarak, Hz. Hatice ile ilgili olumlu yorumlar da bulunmakla birlikte, müsteşriklerin genelinin aslında negatif bir yaklaşıma sahip olduklarını söyleyebiliriz. Müsteşriklerin, Hz. Hatice'yi genel olarak servet sahibi, soylu, orta yaşlı ve saygın bir hanım olarak tasvir ettikleri; Hz. Muhammed hakkında ise onunla kıyaslandığında genç, fakir, Mekke'de Hz. Hatice kadar önemli olmayan ve Hz. Hatice'nin bir çalışanı şeklinde bir portresinin çizildiği ifade edilebilir. Farklı düşünceler olmakla birlikte, müsteşriklerin genelinin Hz. Hatice ile Hz. Muhammed arasındaki bu sosyal statü farkına dikkat çekerek, ikisinin evliliğiyle alakalı çeşitli çıkar iddiaları gündeme getirdikleri ve bu yolla akıllarda soru işaretleri oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.

⁴²¹ Irving, 27.

TÜRKİYE'DE HZ. HATİCE ÇALIŞMALARI

Arş. Gör. Fatih Ramazan SÜER*

Âlemlerin Rabbi ve her biri bir âlem olan âlimlerin Rabbine bî-nihaye hamd u senâ, insanlığı nardan nûra, cehilden ilme, dalâletden hidâyete sevkeden enbiyâların enveri Efendimiz Hazretlerine salat u selam olsun.

Değerli Hocalarım, Kıymetli Misafirler,

Tebliğimize başlarken hepimizi en kalbî muhabbetlerimle selamlıyorum. Sempozyumun son konuşmacısı olarak sizlere Türkiye’de Hz. Hatice ile alakalı yapılmış çalışmalar hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

Mekkeliler arasında güzel ahlaki sebebiyle “Tâhire”, ticaretle uğraşması sebebiyle “Tâcire”, üstün zekâsı ve güzelliği ile “Ceydiyye” ve Peygamber Efendimizin en büyük hanımı olması hasebiyle “Kübrâ”⁴²² lakapları ile anılan Hz. Hatice, Peygamber Efendimizin ilk hanımı olması hasebiyle Müslümanlar nezdinde ayrı bir yere sahiptir. Bu nedenle edebiyatımızda Hz. Hatice ile alakalı gerek akademik gerekse de akademik olmayan pek çok çalışma yapılmıştır.

HZ. HATİCE İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1. Tezler

1.1. Doğrudan Hz. Hatice İle İlgili Yapılmış Tezler

Araştırmalar sonucu, Hz. Hatice ile doğrudan alakalı dört adet yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Ömer Sabuncu’nun *Hz. Peygamber’in*

* Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

⁴²² Bkz. Ömer Sabuncu, “Hz. Peygamber’in İlk Hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, Cilt XLV, S. 2, s. 3.

*İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*⁴²³ başlıklı üç bölümden oluşan çalışması bu tezlerden ilkidir. 2008 yılında hazırlanan çalışmanın giriş kısmında cahiliyye döneminde kadının konumu ve statüsü hakkında bilgi verilmiş, I. Bölümde Hz. Hatice cahiliyye döneminde, II. Bölümde, İslam Döneminde ele alınmış ve III. Bölümde de Hz. Hatice'nin kişiliği üzerinde durulmuştur.

Mehmet Uysal tarafından hazırlanan *Nikâhname*⁴²⁴ adlı tez, konumuzla alakalı bir diğer çalışmadır. Giriş kısmında dinî edebiyat hakkında bilgi verilerek Peygamber Efendimizle alakalı edebi türler üzerinde durulmuştur. Daha sonra çalışmaya konu olan eserin şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verilmiş ve son bölümde de 918 beyitten müteşekkil eserin metni verilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini gösteren metnin müellifi bilinmemektedir. Adından da anlaşılacağı üzere eser, Peygamber Efendimizin Hz. Hatice ile evliliğini anlatır. Bu tezin en önemli tarafı; bu çalışmayla beraber mevlid, hilye, mucizename, miracname... gibi Peygamber Efendimizle alakalı türler arasına nikâhname adlı bir tür daha dâhil olmuştur.

Seda Garip'in hazırlamış olduğu *Gulâmî'nin Dasitân-ı Hadicetü'l-Kübrâ*⁴²⁵ adlı çalışması doğrudan Hz. Hatice ile alakalı tezlerden bir diğeridir. Bu çalışmada dikkatimizi çeken ilk kısım "Gulâmî" ismi olmuştur. Bu ismin, Mûr Ali Baba'nın oğlu Abdülkadir Gulâmî'nin olup olmadığını merak etmişizdir. Yazar, evveleminde bu merakımızı giderme gayretine girerek Gulâmî'nin hangi Gulâmî olduğu üzerinde durmuş bu minvalde kaynaklarda zikrolunan dört farklı Gulâmî (Şeyh Gulâm Efendi, Abdülkadir Gulâmî, Gulâmî Çelebi, Gulâmî) olduğunu söyledikten sonra *Dasitan-ı Haticetü'l-Kübra* adlı eserin müellifinin 17. Asır şairlerinden Âşık Gulâmî olduğu kanısına varmıştır. Eserin mevlide benzerliği nedeniyle tezin ilk bölümünde mevlid konusu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Hz. Hatice'nin doğumu, nesebi, künyesi, ilk evlilikleri, ticaretle

⁴²³ Ömer Sabuncu, *Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Şanlıurfa 2008.

⁴²⁴ Mehmet Uysal, *Nikâh-nâme (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2010.

⁴²⁵ Seda Garip, *Gulâmî'nin Dasitân-ı Hadicetü'l-Kübrâ Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul 2010.

meşguliyeti, Hz. Muhammed ile ticari ortaklığı ve Hz. Muhammed'le evliliği, kişiliği, şemâili ahlakı, hastalığı ve vefatı 989 beyitle anlatılmıştır.

Doğrudan Hz. Hatice ile alakalı tezlerin sonuncusu Emine Kara Tursun'un hazırlamış olduğu *Kitabü'l-Haticetü'l-Kübrâ*⁴²⁶ başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmadan Âlim Hocamız bahsettiği için bu eser üzerinde durulmayarak dolaylı olarak Hz. Hatice ile alakalı tezlere geçilecektir.

1.2. Dolaylı Olarak Hz. Hatice İle İlgili Olan Tezler

Bu kategoride adını zikredeceğimiz ilk çalışma Kevser Özdoğan'ın hazırladığı *Hz. Peygamber'in Çocukları*⁴²⁷ adlı tezidir. Çalışmada Hz. Muhammed'in öz ve üvey çocuklarının tespiti yapılmış ve onların İslam tarihindeki önemine değinilmiştir.

Sibel Öğüt'ün hazırlamış olduğu *Hz. Peygamber Döneminde İslam'ın Yayılmasında Kadınların Rolü*⁴²⁸, başlıklı tez bir diğer çalışmadır. Tezin giriş bölümünde risalet görevi başlayan Efendimizin karşılaştığı zorluklar ve onun yanında olan Hz. Hatice başta olmak üzere diğer asr-ı saadet kadınları üzerinde durulmuş, Mekke müşriklerinin zulmünden Habeşistan'a hicret eden hanımların İslam'a giriş şekilleri, İslam'ın yayılması sürecinde kadınların da tıpkı erkekler gibi aktif bir role sahip oldukları bu uğurda verdikleri çeşitli mücadeleler anlatılmıştır.

Haticetül Kübra Taşçı'nın hazırladığı *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeynep'in Hayatı*⁴²⁹ adlı tez konumuzla alakalı bir diğer çalışmadır. Çalışmada Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin büyük kızları ve annesi Hz. Hatice'den sonra ilk Müslüman olan kişi Hz. Zeynep detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

⁴²⁶ Emine Kara Tursun, *Hazâ Kitâb-ı Hadicetü'l-Kübrâ (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bolu 2010.

⁴²⁷ Kevser Özdoğan, *Hz. Peygamber'in Çocukları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum 2013.

⁴²⁸ Sibel Öğüt, *Hz. Peygamber Döneminde İslam'ın Yayılmasında Kadınların Rolü*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Rize 2013.

⁴²⁹ Haticetül Kübra Taşçı, *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeynep'in Hayatı*, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Rize 2012.

Hasan Hüseyin Uyar'ın hazırladığı *Hz. Peygamber (sav)'in Ehl-i Beyt Eğitimi*⁴³⁰ adlı çalışması bu sınıflandırmadaki tezlerin sonuncusudur. Nübüvveti süresince bütün zamanını eğitim, irşâd ve tebliğ adayan Hz. Peygamber, risalet ile görevlendirildiği zaman tebliğ ve davete ailesinden başlamıştır. Bu çalışmada, aile halkının Efendimize verdikleri destekleri okumaktayız.

Araştırmalar esnasında bir nokta dikkatimizi çekmiştir ki o da; Hz. Hatice ile alakalı bir doktora tezinin olmayışıdır. Bu sempozyumun Hz. Hatice ile alakalı bir doktora tezinin hazırlanmasına da vesile olması en büyük temennilerimizdendir.

2-Kitaplar

Edebiyat tarihimiz boyunca Allah Resulü'nün şefaatine nail olma düşüncesiyle müellifler Peygamber Efendimizle alakalı pek çok eser kaleme almıştır. Edip ve edibelerimiz tarafından muhtemelen bu şefaate talebi Hz. Hatice'den de beklenmektedir. Öyle ki edebiyatımızda Hz. Hatice ile doğrudan 19, dolaylı olarak da 35 olmak üzere toplam 54 eserin kaleme alındığı tespit edilmiştir.

1.3. Doğrudan Hz. Hatice İle İlgili Kitaplar

Doğrudan Hz. Hatice ile alakalı kitapların çoğunluğu biyografi türünde kaleme alınan eserlerdir. M. Necati Bursalı'nın *Hz. Hatice-i Kübrâ*⁴³¹, Muhammed Emin Yıldırım'ın *Hz. Hatice ve Risalet Davasının Annesi*⁴³², Ömer Sabuncu'nun *Son Peygamber'e İlk İnanan İnsan Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*⁴³³ ve Sevim Asımgil'in *Nübüvvet Hanedanının Sultanı Rasulullah'ın Zevcesi Hz. Hatice*⁴³⁴ adlı eserler, bu eserlerden bazılarıdır.

⁴³⁰ Hasan Hüseyin Uyar, *Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i Beyt Eğitimi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2013.

⁴³¹ M. Necati Bursalı, *Hz. Hatice-i Kübra*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1993.

⁴³² Muhammed Emin Yıldırım, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011.

⁴³³ Ömer Sabuncu, *Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hz. Hatice*, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2012.

⁴³⁴ Sevim Asımgil, *Nübüvvet Hanedanının Sultanı Resulullah'ın Zevcesi Hz. Hatice*, İpek Yayıncılık, İstanbul 2000.

Eserlerde kronolojik olarak hayatının önemli safhaları anlatılan Hz. Hatice'nin, eserlerden hareketle, önemli özelliklerinden birkaç tanesini sayacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Eserlerde kronolojik olarak hayatının önemli safhaları anlatılan Hz. Hatice'nin, eserlerden hareketle, önemli özelliklerinden birkaç tanesi sayacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Ümmü'l-müminin denildiğinde akla ilk gelen annedir.

25 yıllık evliliği boyunca Efendimizin en büyük destekçisidir.

Efendimize gelen vahiylerin ilk şahididir.

Allah Resulünden sonra ilk Müslüman olan insandır.

Hz. Peygamber'e yeryüzünde iman eden ilk insandır.

Maddi ve manevi tüm varlığını ve imkânlarını İslam davası için harcayan cömertlik âbidesidir.

Hz. Hatice ile ilgili kitapların büyük bir kısmının biyografi türünde yazılan eserler olduğunu söylemiştik. Biyografi dışında Hz. Hatice ile alakalı üç adet de roman yazılmıştır. Bunlar; Sibel Eraslan'a ait *Çöl / Deniz*⁴³⁵, Ahmet Cemil Akıncı'ya ait Hz. Hatice⁴³⁶ ve Nurdan Damla'ya ait Hz. Hatice ve Aşka Adanmış Bir Ömür⁴³⁷ adlı eserlerdir. Bu romanlar, "Allah Teâlâ bana Hatice'den hayırlı bir kadın vermemiştir, İnsanlar inanmazken, o bana inanmıştı. Herkes beni yalanlarken o beni tasdik etmişti. İnsanlar benden kaçıp uzaklaşırken o beni malı ile desteklemişti. Allah bana başka kadınlardan değil ondan çocuklar ihsan etmiştir."⁴³⁸ Hadis-i şerifi ekseninde vücuda gelen eserlerdir. Akademik bir dilden ziyade lirik üslubun hâkim olduğu bu eserlerde Allah'ın selam gönderdiği Hz. Hatice'nin doğumundan önceki bir kaç yılı, doğumunu, erken doğmasından ötürü ona "Hatice" isminin verilmesini, ticaretle meşguliyetini, Efendimizle ticari ve hayatî ortaklığını ve en önemlisi Efendimize olan aşkını okumaktayız.

⁴³⁵ Sibel Eraslan, *Çöl / Deniz*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

⁴³⁶ Ahmet Cemil Akıncı, *Hz. Hatice*, Bahar Yayınları, İstanbul 2005.

⁴³⁷ Nurdan Damla, *Hz. Hatice ve Aşka Adanmış Bir Ömür*, Hayat Yayınları, İstanbul 2010.

⁴³⁸ M. Necati Bursalı, *Kadın İlmihali*, Ailem Yayınları, İstanbul 2014, s. 21.

Burada şunu da söylemeden geçmeyelim; Hilal Kara'nın Peygamber Efendimizin Mutlu Yuvası 1439 ve Mehmet Büyükşahin'in Gül Devri 6440 adlı eserler de çocuklara, küçük okuyucularımıza, Hz. Hatice'yi anlatan kitaplardır.

1.4. Dolaylı Olarak Hz. Hatice İle İlgili Kitaplar

Peygamber Efendimizin ifadesiyle “İnsanlığın hanımefendisi”, Ünlü mütefekkir Cemil Meriç'in ifadesiyle “Hz. Muhammed'in ilk mucizesi” ve üstad Necip Fazıl'ın ifadesiyle “Öz anneden daha aziz annemiz” olan Hz. Hatice ile dolaylı olarak alakalı kitaplara baktığımız da ilk söylememiz gerekenler Hanım Sahabeler adlı ansiklopedilerdir. Sevim Asımgil ve Merve Şahin'in birlikte hazırladıkları *Kadın Sahabeler ve Muhteşem Kadınlarmın Hayatı*⁴⁴¹, Havva Ergene Işık'ın *Hanım Sahabeler*⁴⁴² ve Seval Alkan'ın *Saadet Asrının Nurdan Anneleri Hanım Sahabeler*⁴⁴³ adlı çalışmaları bu türdeki eserlere örnek olarak söyleyebiliriz.

Peygamber Efendimizin evliliği muhtevalı eserler, bu sınıflandırmada yekûn tutan diğer çalışmalardır. Ziya Kazıcı'nın, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*⁴⁴⁴, Abdullah Kara ve Hilal Kara'nın birlikte hazırlamış oldukları *Annelerimiz*⁴⁴⁵ ve Gülşen Gazel'in *Gül Kokulu Annelerimiz*⁴⁴⁶ adlı eserleri bu muhtevada kaleme alınmış eserlerdendir.

Bu kategoride bahsetmemiz gereken bir diğer eser, Serpil Başar'ın *Kur'an'ın İlk Kadın Yorumcuları*⁴⁴⁷ adlı eseridir. Bu eserde 82 hanım âlimenin *Kuran-ı Kerim'i* yorumlamalarını, ayetler hakkında sorulara verdikleri cevapları görmekteyiz ki bu 82 âlimeden biri de Hz. Hatice'dir. Bu eserle Hz. Hatice'nin yukarıda sayılan özelliklerine müfessirliğini de ekleyebiliriz.

⁴³⁹ Hilal Çelikkol Kara, *Peygamberimizin Mutlu Yuvası 1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.

⁴⁴⁰ Mehmet Büyükşahin, *Gül Devri 6*, Muştu Yayınları, İstanbul 2010.

⁴⁴¹ Sevim Asımgil, Merve Şahin, *Kadın Sahabeler ve Muhteşem Kadınlarmın Hayatı*, İpek Yayıncılık, İstanbul 2013.

⁴⁴² Havva Ergene Işık, *Hanım Sahabeler*, Okul Yayınları, İstanbul 2003.

⁴⁴³ Seval Alkan, *Saadet Asrının Nurdan Anneleri Hanım Sahabeler*, İstanbul 2010.

⁴⁴⁴ Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.

⁴⁴⁵ Hilal Kara, Abdullah Kara, *Annelerimiz*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.

⁴⁴⁶ Gülşen Gazel, *Gül Kokulu Annelerimiz*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.

⁴⁴⁷ Serpil Başar, *Kur'an'ın İlk Kadın Yorumcuları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

Sonuç olarak Hz. Hatice ile alakalı birçok eser kaleme alınmış, tezler hazırlanmış, makaleler yazılmıştır. Burada yapılan çalışmaların hepsine değinmek mümkün değildir. Süre şartı göz önünde tutularak bu çalışmaların bir kısmına değinmeye çalıştık. Maksadımızın hasıl olması temennisiyle.

Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, inayeti, maddi ve manevi saadeti bütün inananların üzerine olsun.

HZ. HATİCE BİBLİYOGRAFYASI

TEZLER

- GARİP, Seda, *Gulâmi'nin Dasitan-ı Haticetü'l-Kübra Adlı Eseri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- KARA TURSUN, Emine, *Haza Kitabü'l-Hadicetü'l-Kübra (Giriş İnceleme Metin Sözlük)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2010.
- KÖKSAL, Hilal, *Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- ÖĞÜT, Sibel, *Hz. Peygamber Döneminde İslam'ın Yayılmasında Kadınların Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2013.
- ÖZDOĞAN, Kevser, *Hz. Peygamber'in Çocukları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.
- SABUNCU, Ömer, *Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2008.
- TAŞÇI, Haticetül Kübra, *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeyneb'in Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2012.
- UYAR, Hasan Hüseyin, *Hz. Peygamber (sav) Ehl-i Beyt Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2013.
- UYSAL, Mehmet, *Nikâhname (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.

KİTAPLAR

- AKGÜL, Saliha, *Ezvâc-ı Tâhirât Saadet Hanesinin Bahtiyar Gülleri*, Işık Yayınları, İstanbul 2013.
- AKINCI, Ahmet Cemil, *Hz. Hatice*, Bahar Yayınları, İstanbul 2005.
- ALKAN, Seval, *Saadet Asrının Nurdan Anneleri Hanım Sahabeler*, Akış Yayınları 2006.
- ASIMGİL, Sevim, *Nübüvvet Hanedanının Sultanı Resulullah'ın Zevcesi Hz. Hatice*, İpek Yayıncılık, İstanbul 2000.

ASIMGİL, Sevim, ŞAHİN, Merve, *Hanım Sahabeler ve Muhteşem Kadınların Hayatı*, İpek Yayıncılık, İstanbul 2013.

AYDIN, Sadullah, *İslam'ın Fedakâr Kadınları*, Dua Yayıncılık, İstanbul 2011.

BAŞAR, Serpil, *Kuran'ın İlk Kadın Yorumcuları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

BEY, Ali, *Kızlarımıza Örnek Büyük İslam Kadınları*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1962.

BİLDEK, Eda, *Cennet Kadınları*, Paradoks Yayınevi, İstanbul 2014.

BURAK, Bekir, *Hz. Hatice Kadınlık Âleminin Sultanı*, Rehber Yayınları, İstanbul 2005.

BURSALI, M. Necati, *Hanım Sahabeler*, Ailem Yayınları, İstanbul 2007.

....., *Hz. Hatice-i Kübra*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1993.

BÜYÜKŞAHİN, Mehmet, *Hazret-i Hadice (Gül Devri-6)*, Muştı Yayınları, İstanbul 2012.

ÇELİKKOL KARA, Hilal, *Hz. Hatice / Peygamberimizin Mutlu Yuvası-1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.

DAMLA, Nurdan, *Hz. Hatice ve Aşka Adanmış Bir Ömür*, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2010.

DEMİRCAN, Adnan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.

DERE, Nurgül, *Hanım Sahabeler / Asr-ı Saadetin İncileri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2012.

EMRE, Mehmed, *Büyük İslam Kadınları ve Hanım Sahabeler*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1998.

ERASLAN, Sibel, *Çöl / Deniz*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

ERGENE IŞIK, Havva, *Hanım Sahabeler*, Okul Yayınları, İstanbul 2003.

ERİŞ, Mustafa, *Peygamberimizin Hanımları / Müminlerin Anneleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 2001.

GAZEL, Gülşen, *Gül Kokulu Annelerimiz & Peygamberimizin Hanımları*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.

....., *İmana Adanmış Yürekler Sahabi Annelerimiz*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.

....., *Kadınlar Âleminin Sultanları: Hz. Hacer, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Hz. Aişe*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.

....., *Yeryüzünün En Hayırlı Kadını Hz. Hatice*, Muştı Yayınları, İstanbul 2007.

HANIM, Fatma Şadiye, *Hz. Peygamber'in Sevgilisi Hazret-i Hatice*, Revak Kitabevi, İstanbul 2012.

KALUÇ, Hasan, *Hanım Sahabelerin Hayatı*, Kahraman Yayınları, İstanbul 2006.

- KARA, Abdullah, KARA Hilal, *Cennet Kadınlarının Efendisi Hz. Hatice*, Nesil Yayınları, İstanbul 2013.
-, *Annelerimiz*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.
-, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- KAZICI, Ziya, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.
- MANSUR, Abdulkakim, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, Ravza Yayınları, İstanbul 2007.
- MUHAMMED, Es-Saim, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar* (Çev.: Havva Özkan), Ensar Yayınları, İstanbul 2014.
- MURAT, Mustafa, *Hiçbir Kadın Onlar Gibi Olmadı*, Beka Yayınları, İstanbul 2006.
- ÖZCAN, Serpil, Hz. Havva'dan Hz. Zeyneb'e Kadınların İzinde, Server İletişim, İstanbul 2008.
- ÖZDEMİR, Şemsinur, *Rehber Hanımlar / Asr-ı Saadet'den Çanakkale'ye*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1998.
- RACİ, Muhammed, *Resulullah'ın Etrafındaki Hanım Sahabeler*, (Çev.: Uğur Pekcan), Serhat Kitabevi, Konya 2013.
- RAHMAN, Afzalur, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2011.
- SABUNCU, Ömer, *Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hz. Hatice*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2012.
- SARGUT, Cemalnur, *Peygambere Sevdiren Kadın*, Nefes Yayınları, İstanbul 2011.
- SAVAŞ, Rıza, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, Ravza Yayınları, İstanbul 1991.
- SUBAŞI, Ebubekir, Hz. Hatice & Fedakâr Eş, Mavi Lale Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- ŞAKİR, Ziya, Hz. Hatice, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2013.
-, *Hiz. Muhammed ve Devr-i Saadetin Müslüman Kadınları*, Akıl Fikir Yayınları İstanbul 2014.
- TEKİN, Arif, *Kur'an'da Kadın ve Hz. Muhammed'in Hanımları*, Berfin Yayınları, İstanbul 2013.
- TEMİZ, Ahmet Emin, Hz. Hatice, Cihan Yayınları, İstanbul 2010.
- TURAN, Hasibe, Hz. Hatice, (İslam Önderleri Serisi), Düşün Yayıncılık, İstanbul 1998.
- ULUCAN, Yusuf Bahadır, *Peygamber Efendimizin Etrafındaki Kadınlar*, Elest Yayınları, İstanbul 2013.

YARDIM, Mehmet Nuri, *Hz. Hatice*, (Peygamberimizin Hayatı / 24 kitap), Kahraman Yayınları, İstanbul 2000.

YAVUZ, Serap, *Hz. Hatice*, Beyan Yayıncılık, İstanbul 1992.

YILDIRIM, Harun, *Kadın Şahsiyetler ve Hanım Sahabeler*, Mercan Kitap, İstanbul 2010.

YILDIRIM, Muhammed Emin, *Hz. Hatice ve Risalet Davasının Annesi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2011.

YILDIZ, Nureddin, *Kadın Kahramanlar / Kadınlığın Yüz Akları*, Mavi Lale Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

MAKALELER

AKGÜL, Muhittin, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bir İnceleme", *EKEV Akademi Dergisi*, 1999, C. 1, S.4, s.93-112.

AVCI, Sait, "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *Diyanet Aylık Dergi*, 2009, C.45, S.2, s. 21-48.

DEMİRCAN, Adnan, "Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınlı Evlilik", *İSTEM*, 2003, C. 1, S. 2, s.9-32.

....., "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bazı Düşünceler", *İslami İlimler Dergisi*, Çorum, 2007, s.235-250.

DEMİRYÜREK, Erol, "Bu Ümmetin Annesi: Hz. Hatice (r.anha)", www.siyerinebi.com.tr (20.12.2014)

ERDEMLİ, Kadriye, "Hz. Hatice", *Diyanet İlmi Dergi*, 2009, C. XLV, S. 1, s.27-44.

GÜZEL, Ahmet, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamberle Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM*, 2012, C. X, S. 19, s.57-100.

SABUNCU, Ömer, "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", *Diyanet İlmi Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 49-72.

TUNÇ, Semra, "Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3, Issue: 15, s.225-259.